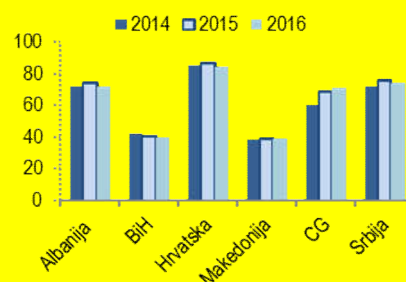
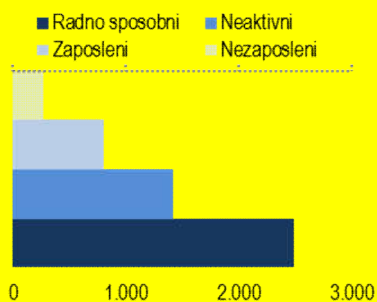
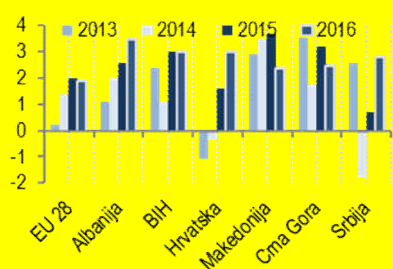

Bosna i Hercegovina

Izvještaj o razvoju BiH

Godišnji izvještaj 2016.

Sarajevo, septembar/rujan 2017.

Sadržaj

Spisak grafikona i tabela.....	3
Skraćenice.....	5
Uvod	6
Izvršni sažetak.....	8
I. Integrirani rast.....	12
I.1. Makroekonomska stabilnost	13
I.2. Unaprijediti razvoj konkurentnog ekonomskog okruženja	17
II. Pametani rast	22
II.1. Povećati industrijsku konkurentnost.....	22
II.2. Razvoj ljudskih resursa	29
II.3. Unaprijediti kulturu i kreativne sektore	33
III. Održivi rast	37
III.1. Ravnomjeren regionalni razvoj.....	37
III.2. Pобољшanje upravljanja okolišem i razvoj okolinske infrastrukture, uz povećanje otpornosti na klimatske promjene.....	41
III.3. Brži i efikasniji razvoj poljoprivrede i ruralni razvoj	45
III.4. Razvoj energetske potencijala, posebno obnovljivih izvora energije i povećanje energetske efikasnosti	48
IV. Inkluzivni rast	53
IV.1. Povećati mogućnosti za zapošljavanje	53
IV.2. Promovirati inkluzivnost u obrazovanju	57
IV.3. Smanjiti siromaštvo i socijalnu isključenost.....	60
IV.4. Unaprijediti zdravstvenu zaštitu	71
V. Upravljanje u funkciji rasta.....	77
V.1. Ubrzati proces tranzicije i izgradnje kapaciteta	77

Spisak grafikona i tabela

Grafikon 1: Intra-regionalna trgovina robama (u % od BDP-a).....	12
Grafikon 2: Napredak u ostvarenju cilja – priliv FDI (u milionima EUR) strategije JIE 2020.....	13
Grafikon 3: Rast BDP-a u EU i zemljama JIE (u %).....	14
Grafikon 4: Pregled učešća javnog duga u BDP (u %)	15
Grafikon 5: Tekući račun platnog bilansa BiH (2013-2016) u milionima KM	15
Grafikon 6: Globalni Indeks konkurentnosti za BiH period 12/13 - 16/17.....	18
Grafikon 7: Ocjene indeksa konkurentnosti BiH prema kategorijama 2013/2014 – 2016/2017	19
Grafikon 8: Lakoća poslovanja, poređenje BiH i druge zemlje 2012 – 2016 godine.....	19
Grafikon 9: Lakoća poslovanja BiH za period 2013 – 2016 godine	20
Grafikon 10: Odljev mozgova – rang BiH u odnosu na broj posmatranih zemalja.....	23
Grafikon 11: Ocjena razvijenosti klastera, BiH i komparatori	24
Grafikon 12: Preduzeća sa tehnološkim inovacijama u BiH, 2014 godina	25
Grafikon 13: Prepreke koje su ne-inovativna preduzeća označila veoma značajnim u sprovođenju inovativnih aktivnosti za period 2012 – 2014	26
Grafikon 14: Informaciono komunikacione tehnologije 2016, ocjena BiH i zemalja regiona.....	27
Grafikon 15: Penetracija korisnika interneta u BiH.....	28
Grafikon 16: Kompjuterski pismeno stanovništvo staro 10 i više.....	30
Grafikon 17: Radno sposobno stanovništvo prema najvišoj završenoj školskoj spremi	31
Grafikon 18: Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi	32
Grafikon 19: Postotak udjela privatnih i formalnih aktivnosti iz kulture u BDP-u	34
Grafikon 20: Ukupan broj turista u BiH	35
Grafikon 21: Pokazatelji infrastrukture po zemljama JIE (rang od 138 zemalja)	38
Grafikon 22: Prevoz roba u BiH putem željezničkog i cestovnog saobraćaja	39
Grafikon 23: Struktura prevoza putnika u 2016.godini.....	40
Grafikon 24: Prevoz putnika po aerodromima (učešće u %)	40
Grafikon 25: CO ₂ /BDP-PPP u kilogramima potrošnje CO ₂ (u US\$ 2005. godine)	43
Grafikon 26: Pokrivenost šumama (%).....	44
Grafikon 27: Učešće (%) bruto dodane vrijednosti poljoprivrede u BDP za region JIE.....	46
Grafikon 28: Struktura zaposlenih po području djelatnosti u BiH	46
Grafikon 29: Regionalno poređenje učešća zaposlenih u poljoprivredi u ukupnom broju zaposlenih (u %)	47
Grafikon 30: Učešće energije u ukupnom izvozu i uvozu BiH (2013-2016 godine) u procentima	50
Grafikon 31: Struktura proizvodnje električne energije.....	51
Grafikon 32: Uporedni pregled ARS 2013 i Popisa 2013	53
Grafikon 33: Stopa zaposlenosti (20-64) i stopa nezaposlenosti (15-74), BiH, EU 28 i zemlje regije, 2015. godina	54
Grafikon 34: Odnos Aktivnih i pasivnih mjera zapošljavanja	56
Grafikon 35: Zaposleni, nezaposleni i neaktivni u BiH, 2016.....	57
Grafikon 36: Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi i spolu u 2013. godini	58
Grafikon 37: Potrošnja domaćinstava, 2015 u KM.....	61
Grafikon 38: Stopa siromaštva prema broju djece i tipu domaćinstva, BiH.....	65
Grafikon 39: Osobe sa poteškoćama prema vrsti poteškoće, BiH.....	68
Grafikon 40: Raseljenost u BiH po godinama.....	70
Grafikon 41: Očekivani životni vijek Evropa, 2015 i zadnje dostupna godina.....	72
Grafikon 42: Umrli na 100.000 stanovnika radi saobraćajnih nesreća	73
Grafikon 43: Poređenje sa zemljama u odnos između javne i privatne potrošnje u zdravstvu, 2014.	74
Grafikon 44: Struktura privatnih i javnih izdataka prema namjenama, BiH, 2014.....	75
Grafikon 45: Pokazatelji upravljanja - Efektivnost vlada, Svjetska banka (2016.)	78

<i>Grafikon 46: Institucionalno uređenje BiH- rang u odnosu na posmatrani broj zemalja.....</i>	<i>80</i>
<i>Grafikon 47: Neefikasnost državne administracije, 2012.-2016.</i>	<i>80</i>
<i>Grafikon 48: Neovisnost pravosuđa u BiH, rang u odnosu na posmatrani broj zemalja.....</i>	<i>81</i>

<i>Tabela 1: Najveći socio-ekonomski izazovi.....</i>	<i>9</i>
<i>Tabela 2: Kreditni rejting zemalja u regiji JIE</i>	<i>16</i>
<i>Tabela 3: Objavljeni istraživački radovi prema sektorima, 2015.....</i>	<i>22</i>
<i>Tabela 4: Inovativno aktivna preduzeća 2012 - 2014</i>	<i>24</i>
<i>Tabela 5: Jedinice koje se bave istraživanjem i razvojem, 2015.....</i>	<i>25</i>
<i>Tabela 6: Mobilni Internet.....</i>	<i>29</i>
<i>Tabela 7: Kvalitet obrazovanja u BiH, 2016</i>	<i>30</i>
<i>Tabela 8: Konkurentnost ljudskih resursa</i>	<i>31</i>
<i>Tabela 9: Pokazatelji siromaštva i nejednakosti BiH, 2011. i 2015.</i>	<i>60</i>
<i>Tabela 10: Zaposleni invalidi, BiH 2010-2015. godine</i>	<i>69</i>
<i>Tabela 11: CPI- Indeks percepcije korupcije BiH i zemalja komparatora.....</i>	<i>83</i>

Skraćenice

AETR – Međunarodni drumski prevoz
APD – Anketa o potrošnji domaćinstva
ARS – Anketa o radnoj snazi
BHAS – Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine
BD – Brčko Distrikt
BiH – Bosna i Hercegovina
BDP – Bruto domaći proizvod
CBBiH – Centralna banka Bosne i Hercegovine
CEI – Centralnoeuropska inicijativa
CEN – Europski odbor za standardizaciju
CENELEC - Europski odbor za standardizaciju u elektrotehnici
DEP – Direkcija za ekonomsko planiranje
DERK- Državna regulatorna komisija za električnu energiju
EBS - ekvivalentni broj stanovnika
EK – Europska komisija
ERP – Program ekonomskih reformi
EBRD – Europska banka za obnovu i razvoj
EIB – Europska investicijska banka
ERAC – Odbor za Europski istraživački prostor
EU – Europska Unija
EUROSTAT – Statistički ured europskih zajednica
EZ – Europska zajednica
FBiH – Federacija Bosne i Hercegovine
FDI – Direktna strana ulaganja/investicije
GEM – Global Entrepreneurship Monitor
HFC - Hidrofluorkarbon
IPA – Program predpristupne pomoći EU
IPARD – korištenje EU predpristupnih sredstava za ruralni razvoj
ILO – Međunarodna organizacija rada
JIE – Jugoistočna Europa
KM – Konvertibilna marka
LE – Očekivani životni vijek
MICS - Istraživanje višestrukih pokazatelja
MSP - Mala i srednja preduzeća
NEEAP - Državni akcijski plan za energetske efikasnost
NPSE - Nacionalni plan smanjenja emisija za BiH
NERP- Nacionalni program ekonomskih reformi
OECD - Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj
OSI – Osobe sa invaliditetom
PFC- Perfluorkarbon
PDV – Porez na dodanu vrijednost
PPP – Paritet kupovne moći
RS – Republika Srpska
SF6- Sumporheksafluoridi
SSP-Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
SZO – Svjetska zdravstvena organizacija
UN – Ujedinjene nacije
UNCAC – Konvencija Ujedinjenih nacija protiv korupcije
UNDP – Program razvoja Ujedinjenih nacija
UNESCO – Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu
UNHCP – Međunarodni program Ujedinjenih nacija za kontrolu droga
UNICEF – Fond Ujedinjenih nacija za djecu
VET – Strukovno obrazovanje i obuka
VM BiH - Vijeće ministara Bosne i Hercegovine
WIPO – Svjetska organizacija za intelektualno vlasništvo

Uvod

Izveštaj o razvoju BiH je dokument koji prati napredak u socio-ekonomskom razvoju zemlje prema definisanim strateškim ciljevima iz dokumenta „Strateški okvir za BiH“¹, putem seta kvalitativnih i kvantitativnih indikatora, te identifikuje ključne izazove. Ovaj izvještaj predstavlja korak ka sistemu implementacije, monitoringa i izvještavanja razvojnih dokumenata u BiH, čime se jača cjelokupni sistem planiranja socio-ekonomskog razvoja u zemlji, a što će biti od posebnog značaja u procesu približavanja Evropskoj Uniji.

„Strateški okvir za BiH“ je usvojen u 2015. godini, na 19. sjednici Vijeća ministara BiH. Pripremljen je u skladu sa Odlukom o postupku srednjoročnog planiranja, praćenja i izvještavanja u institucijama Bosne i Hercegovine² i predstavlja usmjeravajući portfolio strateških ciljeva za pripremu Srednjoročnog programa rada Vijeća ministara BiH. Set mjera iz Reformske agende za BiH je inkorporiran u dokument kao i preporuke Evropske komisije iz Izvještaja o napretku za BiH. Identifikacijom razvojnih područja u okviru ciljeva koji su usvojeni za Strategiju Jugoistočne Evrope 2020, i koji su međusobno povezani, utvrđeni su i opšti ciljevi BiH:

- ✓ *Integrirani rast* kroz promociju regionalne trgovine i uzajamnog investiranja te razvoja nediskriminiranih i transparentnih trgovinskih politika;
- ✓ *Pametni rast* predstavlja inovacije, digitalizaciju i mobilnost mladih ljudi, kao i opredjeljenje da budemo konkurentni na osnovu kvaliteta, a ne na osnovu cijene radne snage;
- ✓ *Održivi rast* se fokusira na balansiran regionalni razvoj i poboljšanu efikasnost i održivost upravljanja prirodnim resursima, kao podršku za povećanu samoodrživost ekonomije i društva i stvaranje poboljšanih uslova za lokalni razvoj i zapošljavanje;
- ✓ *Inkluzivni rast* je u funkciji povećanja zaposlenosti, razvoja vještina, inkluzivnog učešća na tržištu radne snage, inkluzivnog i kvalitetnog zdravlja i smanjenja siromaštva;
- ✓ *Upravljanje u funkciji rasta* podrazumjeva povećanje kapaciteta administracije za primjenu principa dobrog upravljanja na svim nivoima vlasti, jačanje vladavine prava i suzbijanje korupcije u cijlu stvaranja poslovnog ambijenta i pružanja javnih usluga neophodnih za ekonomski i društveni razvoj.

BiH treba da bude institucionalno razvijena sa konkurentnijom i dinamičnijom ekonomijom, i većim mogućnostima za ostvarenje održivog ekonomskog rasta, većim brojem i kvalitetnijim radnim mjestima, te jačom socijalnom kohezijom, bazirana na razvoju odgovarajućih vještina i poslovnog okruženja. To je ostvarivo ispunjenjem 14 strateških ciljeva:

1. Makroekonomska stabilnost
2. Unaprijediti razvoj konkurentnog ekonomskog okruženja
3. Razvoj ljudskih resursa
4. Povećati industrijsku konkurentnost
5. Unaprijediti kulturu i kreativne sektore
6. Ravnomjeran regionalni razvoj
7. Poboljšanje upravljanja okolišem i razvoj okolinske infrastrukture, uz povećanje otpornosti na klimatske promjene

¹ Direkcija za ekonomsko planiranje BiH, „Strateški okvir za BiH“ je dostupan na adresi www.dep.gov.ba

² Službeni glasnik BiH broj:62/14

8. Brži i efikasniji razvoj poljoprivrede i ruralni razvoj
9. Razvoj energetske potencijala, posebno obnovljivih izvora energije i povećanje energetske efikasnosti
10. Povećati mogućnosti za zapošljavanje
11. Promovisati inkluzivnost u obrazovanju
12. Smanjiti siromaštvo i socijalnu isključenost
13. Unaprijediti zdravstvenu zaštitu
14. Ubrzati proces tranzicije i izgradnje kapaciteta

Izveštaj o razvoju za 2016. godinu predstavlja pregled socio-ekonomskih trendova od 2013³. do 2016. godine sa akcentom na 2016. godinu (gdje je dostupno). Analize su bazirane na zvaničnim dostupnim podacima od strane domaćih i inostranih izvora. Izvršeno je poređenje glavnih pokazatelja Bosne i Hercegovine sa zemljama jugoistočne Evrope. Nakon izvršnog sažetka gdje su predstavljeni glavni nalazi iz Izveštaja za 2016. godinu, u narednim poglavljima je detaljnije opisno stanje u oblastima iz kojih proizilaze 14. strateških ciljeva za BiH.

³ Kao početna godina, uzima se godina izrade dokumenta „Strateški okvir za BiH“.

Izvršni sažetak

Bosna i Hercegovina je u 2016. godini ostvarila rast bruto domaćeg proizvoda od 3%⁴ što je nepromijenjena stopa rasta u odnosu na 2015. godinu. Ostvareni ekonomski rast je imao uticaja na blagi rast zaposlenosti i smanjenje stope nezaposlenosti u BiH koja je i dalje među najvećim u regiji (ARS 25,4%)⁵. Opšti nivo cijena u zemlji je ostao stabilan, a spoljnotrgovinski bilans se poboljšao. Robni deficit od 7,2 milijarde KM u platnom bilansu čini oko 24% BDP-a i ukazuje na problem konkurentnosti ekonomije BiH. Strane direktne investicije u BiH se i dalje smanjuju. Ukupan javni dug i otplate duga bilježe povećanje u odnosu na prethodnu godinu.

Poslovno okruženje je i dalje opterećeno različitim administrativnim preprekama na različitim nivoima vlasti. Tržište BiH je fragmentirano sa različitim pravilima koja se primjenju u različitim dijelovima zemlje što vodi ka tome da se ne može postići stvarna sloboda kretanja roba i usluga. Prema Globalnom indeksu konkurentnosti za 2016/2017. godinu BiH, za razliku od prethodnih godina, nije zabilježila znatne promjene u svom rangiranju jer je dospjela na 107. mjesto od 138 zemalja (u 2015. godini je bila na 111. mjestu od 140 zemalja).

Niska konkurentnost BiH ekonomije ima svoje korijene u niskom obuhvatu **obrazovanjem i obrazovnom sistemu** koji ne priprema adekvatno kadrove za moderno tržište rada. U 2016. godini svega 10% radnosposobnog stanovništva ima više ili visoko obrazovanje, dok procenat radnosposobnog stanovništva sa završenom srednjom školom iznosi 52,1%. Obrazovni sistem u BiH nije inkluzivnog karaktera i ne pridaje mu se značaj koji mu je odgovarajući, iako predstavlja veoma važan stub u pristupu socijalnoj uključenosti i obrazovanju u EU.

Svako šesto domaćinstvo u BiH je siromašno. Postojeći sistem socijalne zaštite ne doprinosi smanjenju siromaštva u BiH. Stoga ne čudi da je proces emigracije postao jedan od najvažnijih društveno-ekonomskih izazova sa kojima se suočava BiH. Pristup zdravstvenim uslugama je otežan jer su kapaciteti medicinskog kadra znatno manji od EU28 prosjeka što onemogućava adekvatan i pravovremen pristup pacijentu. Oko 15% stanovništva BiH nema javno zdravstveno osiguranje.

Podsticanje **konkurentne proizvodnje i distribucije znanja kroz ulaganje u istraživanje i razvoj**, klastere i mala i srednja preduzeća je jedan od načina povećanja industrijske konkurentnosti i ostvarivanja snažnog ekonomskog razvoja. Vrijeme je da inovacije (kao jedan od nužnih faktora za prosperitet i ekonomski rast zemlje) zauzmu svoje mjesto u institucionalnim i strateškim okvirima razvoja Bosne i Hercegovine. Prema Globalnom inovacijskom indexu 2017, BiH je rangirana na 86. mjesto od 127 zemalja u 2016. godini što pokazuje da je mnogo lošija u odnosu na 2015. godinu kada je bila na 79. mjestu od 141 zemlje. Procijenjena ukupna izdvajanja za istraživanja (privatna i javna ulaganja) iznosila su oko 0,2% BDP-a iako je prema planiranim reformama u toj oblasti cilj bio da se izdvaja 1% od BDP do 2015. godine. Cilj zemalja EU je ulaganje u istraživanje i razvoj od 3% BDP-a do 2020. godine (1% javnog finansiranja i 2% ulaganja u privatni sektor).

Na osnovu pokazatelja praćenja ispunjenja ciljeva iz stuba **održiv razvoj** može se zaključiti da nije ostvaren značajniji napredak osim u sektoru transporta gdje je **usvojena Okvirna strategija transporta**

⁴ BiH Agencija za statistiku, Bruto domaći proizvod za BiH 2016, prvi rezultati.

⁵ Anketa o radnoj snazi, 2016. Konačni rezultati.

Bosne i Hercegovine za period 2016. - 2030. godina⁶, čime se omogućava pristup finansijskoj podršci EU i međunarodnim finansijskim institucijama za kandidovane i buduće infrastrukturne projekte. Da bi se stekli uslovi za korištenje EU predpristupnih sredstava za ruralni razvoj (IPARD), uključujući i poljoprivredu, potrebno je usvojiti cjelodržavnu strategiju sektora poljoprivrede i ruralnog razvoja i uspostaviti IPARD operativnu strukturu, koja će uvažiti specifičnosti ustavnog uređenja u BiH. Evropska komisija takođe ističe potrebu usvajanja cjelodržavne strategije za regionalni razvoj i energetske strategije, kako bi se mogla koristiti pomoć EU.

Učinkovita i djelotvorna administracija ključna je za ubrzanje procesa tranzicije. Javna uprava treba doprinijeti ekonomskom i socijalnom razvoju BiH putem unaprijeđenja kapaciteta javne uprave da jača vladavinu prava, smanjuje korupciju i stvara okruženje koje je povoljno za poslovanje i pružanje javnih usluga neophodnih za ekonomski razvoj. Transparentnost, učinkovita vladavina prava, nizak nivo korupcije, visok nivo učešća civilnog društva u odlučivanju su karakteristike visoko-kvalitetne javne uprave. Ovakva javna uprava utemeljena je na političkoj, institucionalnoj, zakonskoj suradnji i dogovoru. Da bi Bosna i Hercegovina adekvatno odgovorila na izazove prilagođavanja Europskoj uniji, te da bi se osiguralo učinkovitije i djelotvornije pružanje usluga građanima, javna uprava u BiH mora poboljšati suradnju i transparentnost između svih razina vlasti, ujednačiti sustav planiranja i uskladiti ga sa finansijskim okvirom te osigurati harmoniziran pristup razvoju politika i koordinaciji.

Ovdje je osobito naglašena **bolja suradnja na svim razinama**, kako bi se izbjeglo donošenje pogrešnih i međusobno kontradiktornih politika i zakona, dalji razvoj alata koji će pridonijeti unaprijeđenju postojećih i budućih zakonskih rješenja kao što su npr. procjena utjecaja propisa i politika, analiza njihovog učinka, srednjoročno i godišnje planiranje u institucijama, mehanizmi javnih konzultacija, sigurnost građana, suradnja policijskih agencija, pravosuđa, tužilaštva, sigurne i zaštićene državne granice i sl...

Tabela 1: Najveći socio-ekonomski izazovi

	2013.	2014.	2015.	2016.
Niska stopa aktivnosti na tržištu rada	43,6	43,7	44,1	43,1
Visoka stopa nezaposlenosti	27,5	27,5	27,7	25,4
Visoka stopa nezaposlenosti mladih	59,1	62,7	62,3	54,3
Najniži rang u regiji prema izvještaju Svjetske banke o lakoći poslovanja	131. od 189 zemalja	107. od 189 zemalja	79. od 189 zemalja	81. od 190 zemalja
Nisko rangiranje prema EBRD Indeksu tranzicijskih reformi	nisko	nisko	nisko	nisko
Loša pozicija prema indeksu percepcije korupcije	77	80	76	83
Nizak nivo FDI po glavi stanovnika	nisko	nisko	nisko	nisko
Visok nivo na ljestvici UNDP indeksa ljudskog razvoja (Human Development Report)	81.	82/188	81/188	n/a
Najviši nivo potrošnje na socijalnu pomoć u regionu	7%BDP (2011 ⁷)	n/a	n/a	n/a
Najlošije usmjerena potrošnja na socijalnu pomoć (koja dopire do siromašnih)	Najsiromašnijih 20% stanovništva prima svega 36,8% od ukupnog budžeta socijalne pomoći ⁸	n/a	n/a	n/a

⁶ 64. sjednica Savjeta ministara BiH, juli 2016.

⁷ Svjetska Banka-Javna potrošnja i institucionalni pregled, 2012.

⁸ Svjetska Banka-Javna potrošnja i institucionalni pregled, 2012.

Prioritetne mjere u narednom periodu bi trebale biti fokusirane na:

- ✓ Pобољшanje kvaliteta javnih finansija, npr. kroz omogućavanje dodatnog fiskalnog prostora, naročito za kapitalna ulaganja
- ✓ Riješavanje problema nepostojanja jedinstvenog ekonomskog prostora putem usklađivanja i koordinacije industrijskih politika i politika za mala i srednja preduzeća
- ✓ Povećati konkurentnost BiH dodatnim promoviranjem, unaprijeđenjem i razvojem turizma
- ✓ Unaprijediti politike iz oblasti predškolskog obrazovanja, srednjeg stručnog obrazovanja i cjeloživotnog učenja
- ✓ Osigurati kvalitetne, harmonizovane i pravovremene službene statističke podatke svim korisnicima
- ✓ Usvojiti nedostajuće strateške dokumente u sektoru poljoprivrede, energije i zaštite životne sredine,
- ✓ Reformu javne uprave, smanjenje korupcije i vladavinu prava
- ✓ Osigurati dodatne izvore finansiranja u zdravstvu

I

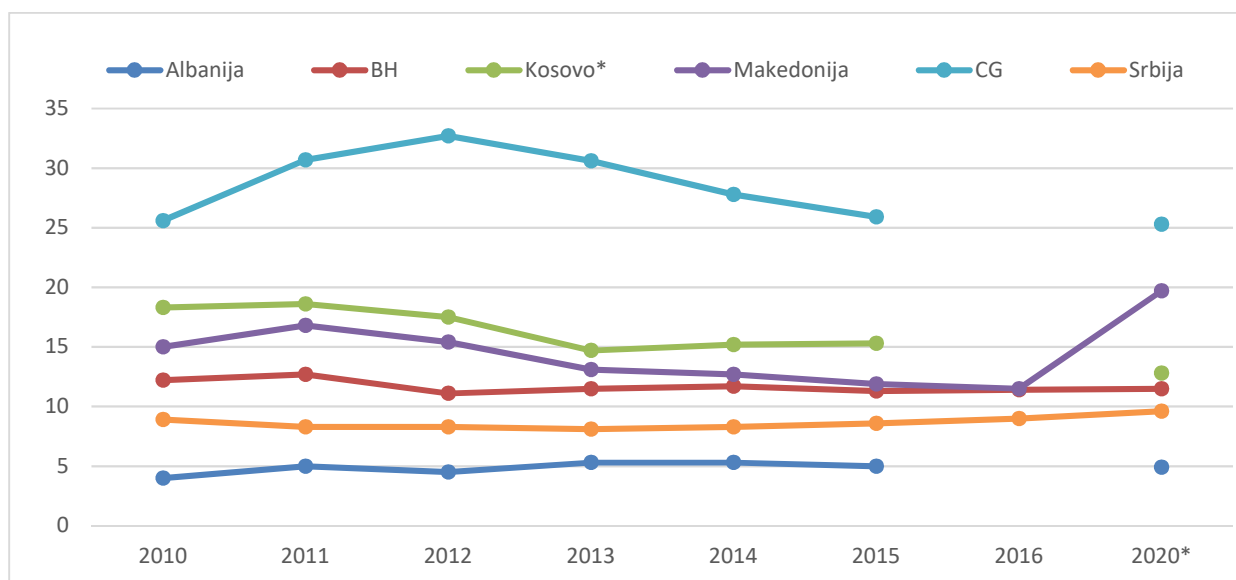
Integrisingi rast

I. Integrisani rast

U okviru stuba integrisani rast u Strategiji Jugoistočna Evropa 2020 definisana su dva specifična pokazatelja: intra-regionalna trgovina robama (% u BDP-u) i priliv FDI (u milionima EUR) za šest ekonomija jugoistočne Evrope (Albanija, BiH, Kosovo, Crna Gora, Srbija i Makedonija)⁹. Napredak se mjeri svake godine u odnosu na bazne vrijednosti ovih pokazatelja, sa ciljem dostizanja ciljanih vrijednosti u 2020. godini. Namjera je da se poveća regionalna trgovina i investicije koje su potrebne za ekonomski razvoj i stvaranje radnih mjesta u regiji.

Prema Godišnjem izvještaju o implementaciji strategije JIE 2020 za 2017. godinu¹⁰ prvi pokazatelj – intra-regionalna trgovina robama (u % od BDP-a) nije bio dostupan za svih šest ekonomija, ali sudeći po dostupnim podacima za posljednje 2-3 godine može se zaključiti da je ostvaren ograničen napredak (grafikon 1). Imajući u vidu da se ukupna trgovina u skoro svim posmatranim ekonomijama značajno povećala, a intra-regionalna trgovina smanjila, zaključak je da je došlo do preusmjerenja trgovine na ostala tržišta (naročito EU).

Grafikon 1: Intra-regionalna trgovina robama (u % od BDP-a)

Izvor: Regionalno vijeće za saradnju, JIE 2020, Godišnji izvještaj o implementaciji za 2017.g.

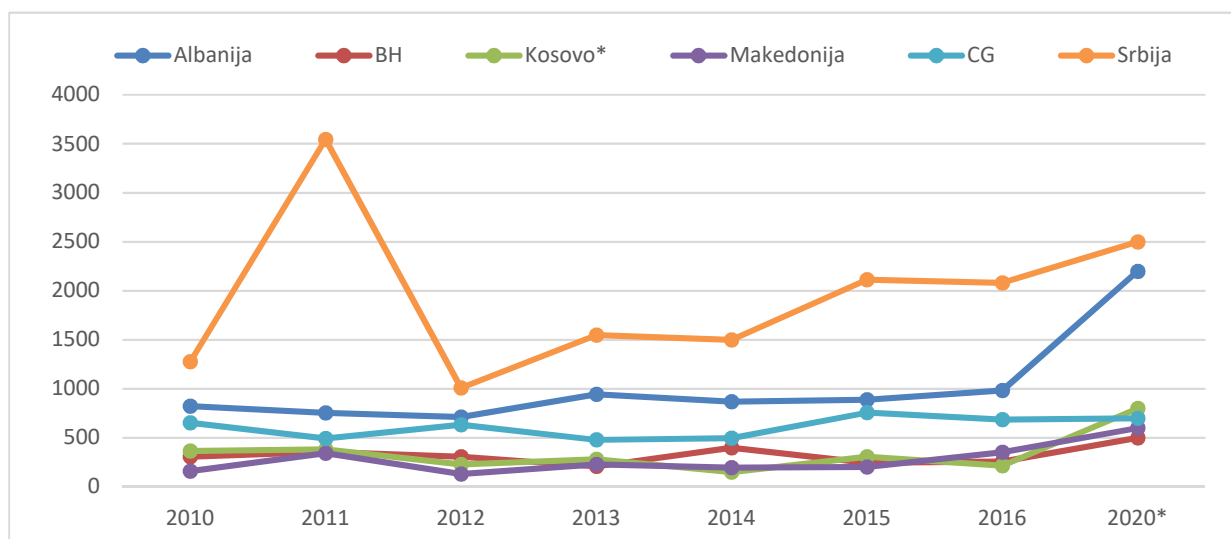
Analizirajući napredak prema postavljenom cilju – veće privlačenje FDI (grafikon 2.) može se primjetiti da većina od šest ekonomija JIE napreduje prema postavljenoj ciljanoj vrijednosti pokazatelja -FDI u milionima EUR.¹¹ Takođe su vidljive ogromne razlike u prilivu FDI. Srbija registruje višestruko značajnije prilive FDI u odnosu na Kosovo, BiH i Makedoniju. U BiH je u 2015. i 2016. godini registrovan niži nivo FDI u odnosu na baznu (2010) godinu i time se BiH višestruko udaljila od ciljane vrijednosti u 2020. godini.

⁹ Regionalno vijeće za saradnju, Strategija Jugoistočne Evrope 2020

¹⁰ Dostupno na stranici: www.rcc.int.

¹¹ Izvor: Regionalno vijeće za saradnju, JIE 2020, Godišnji izvještaj o implementaciji za 2017.g

Grafikon 2: Napredak u ostvarenju cilja – priliv FDI (u milionima EUR) strategije JIE 2020

Izvor: Regionalno vijeće za saradnju, JIE 2020, Godišnji izvještaj o implementaciji za 2017.g.

Ključ dostizanja postavljenih ciljanih vrijednosti pomenutih pokazatelja je u privlačenju direktnih stranih investicija u sektore kojima se trguje, kao i dalje podsticanje trgovine i trgovinska liberalizacija. Za male ekonomije kakva je BiH značajno je da se predstave kao dio integrisane regije pogodne za ulaganje sa ujednačenim procedurama i jedinstvenim ekonomskim tržištem što bi privuklo multinacionalne kompanije koje bi povećale trgovinu i podstakle ekonomski rast u zemlji.

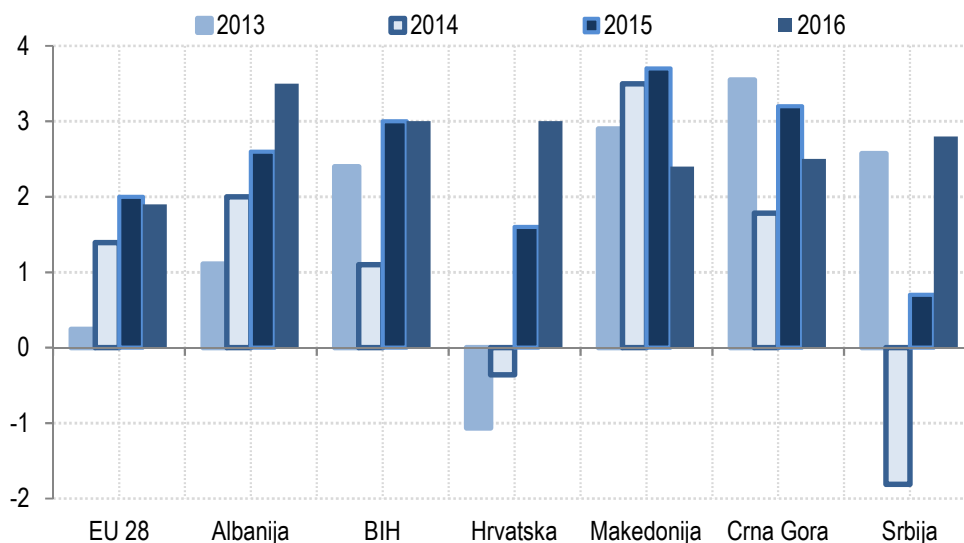
I.1. Makroekonomska stabilnost

Makroekonomska ravnoteža je osnovni ekonomski cilj svake zemlje, a podrazumjeva stabilnost cijena, visok nivo zaposlenosti, unutrašnju i spoljnu ravnotežu, uz stalan privredni rast. Da bi se to ostvarilo, u BiH potrebno je bolje upravljati budžetima (posebno javnim dugom) na svim nivoima vlasti, kao i provesti strukturne reforme, koje bi između ostalog omogućile jedinstven ekonomski prostor za povećanje konkurentnosti i zaposlenosti.

Prema preliminarnim podacima Agencije za statistiku BiH u 2016. godini je ostvaren rast bruto domaćeg proizvoda (BDP) od 3%¹². Rast je bio podstaknut finalnom potrošnjom i izvozom. Posmatrajući EU i zemlje u regionu Jugoistočne Evrope u 2016. godini, može se zaključiti da je viša stopa ekonomskog rasta u odnosu na BiH ostvarena samo u Albaniji.

¹² BHAS, Saopštenje: BDP za BiH 2016. prvi rezultati, proizvodni pristup.

Grafikon 3: Rast BDP-a u EU i zemljama JIE (u %)

Izvor: Eurostat, DG ECFIN i BHAS za BiH

Povećanje obima industrijske proizvodnje, izvoza i domaće tražnje u 2016. godini su imali uticaja na rast stope zaposlenosti i smanjenje stope nezaposlenosti u BiH koja je i dalje među najvećim u regiji¹³. Značajna razlika između registrovanih podataka o radnoj snazi i onih zasnovanih na anketi ukazuje na veliko neformalno tržište radne snage. Opšti nivo cijena u zemlji je ostao stabilan u najvećoj mjeri zbog niskih svjetskih cijena energenata i hrane. Na nisku domaću inflaciju su uveliko uticale niže cijene uvezene robe, npr. energije i osnovnih životnih namirnica, te stabilan devizni kurs. Prosječna mjesečna isplaćena neto plata za decembar 2016. godine u odnosu na decembar 2015. godine nominalno je viša za 1,3%¹⁴.

Upravljanje javnim finansijama je bio jedan od prioriteta vlada na svim nivoima. Mjere koje su provedene rezultovale su zaustavljanjem rasta javne potrošnje i ograničavanjem ukupnih izdataka za plate u javnom sektoru. Fiskalni prihodi su nastavili rast, pa su prikupljeni ukupni prihodi u 2016. godini veći za 5% u odnosu na 2015. godinu¹⁵.

U 2016. godini zabilježen je **budžetski suficit i rastući javni dug**. Ukupan javni dug i otplate duga bilježe povećanje u odnosu na prethodnu godinu. Uz blago povećanje spoljnog duga ukupan javni dug na kraju 2016. godine iznosi 12,1 milijardi KM¹⁶, što je 1,2% više nego u 2015. godini. Učešće javnog duga u BDP-u BiH je iznosilo skoro 40% što BiH svrstava u kategoriju srednje zaduženih zemalja. Početkom 2016. godine usvojena je Srednjoročna strategija upravljanja dugom. Time su stvoreni preduslovi za kontrolu procesa zaduživanja i dugoročno obezbjeđenje makroekonomske i fiskalne stabilnosti.

Posmatrajući grafikon 4. uočljivo je da jedino Makedonija ima niži nivo učešća javnog duga u BDP u odnosu na BiH. Hrvatska ima najnepovoljniji omjer zaduženosti, a sve zemlje osim Crne Gore su smanjile učešće javnog duga u BDP-u.

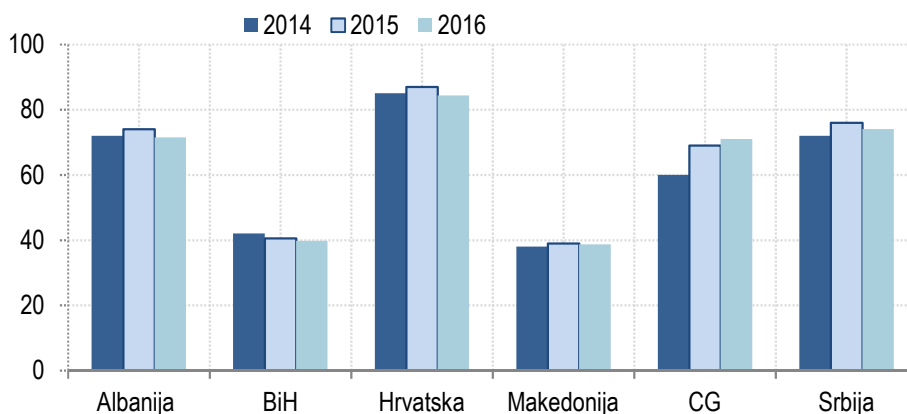
¹³ Tržište rada je detaljnije analizirano u poglavlju IV

¹⁴ BH agencija za statistiku

¹⁵ Izvor: UIO i Entitetske poreske uprave

¹⁶ Ministarstvo finansija i trezora BiH, Informacija o stanju javne zaduženosti BiH na dan 31.12.2016.godine

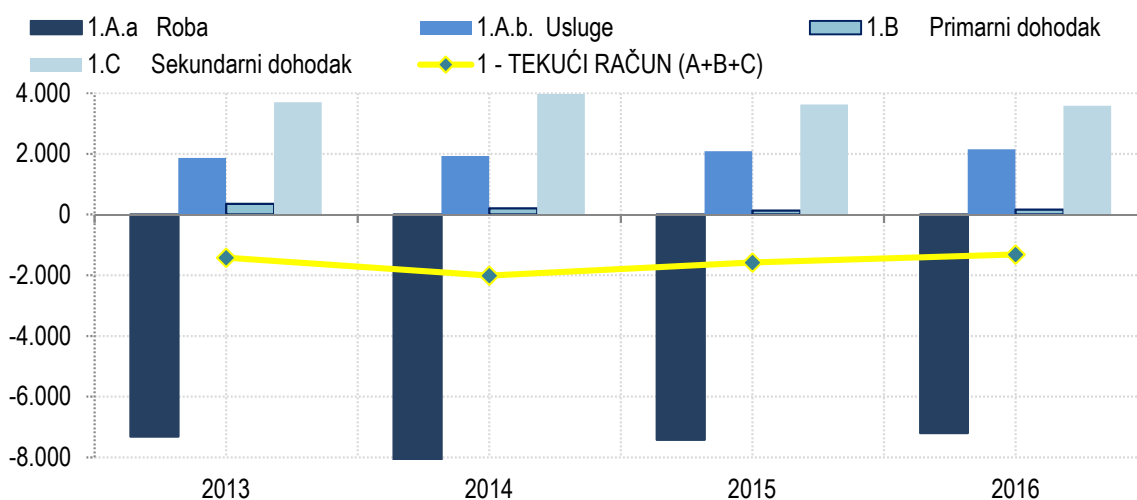
Grafikon 4: Pregled učešća javnog duga u BDP (u %)

Izvor: Međunarodni monetarni fond (procjena za 2016.godinu)

Spoljnotrgovinski bilans se poboljšao na osnovu rasta izvoza i niskih uvoznih cijena. Deficit tekućeg računa platnog bilansa BiH u 2016. godini je iznosio 1,3 milijardu KM¹⁷ što predstavlja 4,4% BDP-a BiH. U odnosu na 2015. godinu primjetno je značajno smanjenje pomenutog deficita za 17% koje je najvećim dijelom nastalo usljed smanjenja **robnog deficita** za 3% i povećanja **suficita na računu usluga** sa inostranstvom za 3%. Robni deficit od 7,2 milijarde KM u platnom bilansu čini oko 24% BDP i ukazuje na problem konkurentnosti ekonomije BiH. Procenat pokrivenosti uvoza izvozom od tek 51% govori u prilog navedenoj činjenici. Izvoz roba je prema statistici platnog bilansa u 2016. godini zabilježio rast od 9% dok je uvoz smanjen za 3%. Suficit u uslugama je iznosio 2,15 milijardi KM. Tradicionalno značajan priliv (3,6 milijardi KM u 2016. godini) uz smanjenje od 1% je registrovan na računu **sekundarnog dohotka**, koji uključuje transfere vladinom sektoru i ostalim sektorima od kojih su najznačajniji personalni transferi ili tzv. doznake stanovništvu iz inostranstva. Novčane doznake iz inostranstva su iznosile 2,44 milijarde KM, a ostali tekući transferi, od čega najviše penzije iz inostranstva 1,14 milijardi KM.

Grafikon 5: Tekući račun platnog bilansa BiH (2013-2016) u milionima KM

Izvor: Centralna banka BiH

¹⁷ Izvor podataka za platni bilans je Centralna banka BiH.

Finansiranje deficita na tekućem računu se u najvećoj mjeri i dalje ostvaruje kroz zaduživanje u inostranstvu i direktne strane investicije. Ukupan spoljni dug sektora vlade na kraju 2016. godine je iznosio 8,5 milijardi KM (uz blagi rast od 1,5% g/g i učešće od oko 28% u BDP-u BiH)¹⁸. Od ukupno povučenih sredstava u 2016. godini 68,7% se odnosi na infrastrukturne projekte, 27,6% na javni sektor, dok se 3,7% odnosi na projekte usmjerene na privredne djelatnosti. Dospjele obaveze po osnovu spoljnog duga vlade servisirane su u iznosu od 735 miliona KM što je u poređenju sa prethodnom godinom povećanje od 24%.

Na računu **stranih direktnih investicija** u platnom bilansu je zabilježen priliv od 460,6 miliona KM, što predstavlja smanjenje od 55,6 miliona u odnosu na prethodnu godinu¹⁹. **Ostali izvori finansiranja deficita tekućeg računa** kao što su trgovinski krediti i neto portfolio investicije su zabilježili stabilan priliv u odnosu na prethodnu godinu. Priliv na kapitalnom računu platnog bilansa Centralne banke BiH je smanjen za 12% na 355 miliona KM.

Bruto devizne rezerve su zadržale dinamiku promjene stanja iz 2014. godine (rast od 10%) i dostigle nivo od 9,5 milijardi KM²⁰. Na povećanje deviznih rezervi najveći uticaj je imalo smanjenje spoljnotrgovinskog deficita.

Monetarna politika se i dalje sprovodi u okviru aranžmana valutnog odbora, kojim je valuta BiH vezana za euro, zbog čega uživa visok nivo pouzdanosti i povjerenja. Bankarski sektor je stabilan i pored visoke stope nenaplativih kredita²¹. Niska kreditna aktivnost je obilježila 2016. godinu. Ukupni krediti su na kraju 2016. godine iznosili 17,2 milijardi KM. Kamatne stope na kredite i depozite nisu zabilježile značajnija odstupanja u odnosu na prethodni period. Ukupni depoziti u bankarskom sektoru nastavili su rastući trend i iznosili su 17,75 milijardi KM na kraju 2016. godine, što predstavlja povećanje od 7% na godišnjem nivou.²²

Kreditni rejting BiH prema poslednjim analizama je stabilan što se može vidjeti iz izvještaja dviju međunarodnih rejting agencija: Moody's Investors Service i Standard and Poor's. Dodijeljene oznake (B3 i B) svrstavaju BiH u grupu zemalja sa spekulativnom kreditnom sposobnosti i visokim kreditnim rizikom. U tabeli ispod je uočljivo da su sve posmatrane zemlje svrstane u neinvesticioni (spekulativni) nivo. U tom rangi Hrvatska je ocijenjena najbolje, a BiH najlošije.

Tabela 2: Kreditni rejting zemalja u regiji JIE

Albanija	B1 / stabilan	B+ / stabilan
Bosna i Hercegovina	B3 / stabilan	B / stabilan
Crna Gora	B1 / negativan	B+ / negativan
Hrvatska	Ba2 / negativan	BB / stabilan
Makedonija	-	BB- / stabilan
Srbija	B1 / pozitivan	BB- / pozitivan

Izvor: Centralna banka BiH, 2017. godina

¹⁸ Izvor podataka o spoljnom dugu sektora vlade je: Ministarstvo finansija i trezora BiH, Informacija o stanju javne zaduženosti BiH na dan 31.12.2016.godine

¹⁹ Na internet stranici CBBH u okviru statistike direktnih stranih ulaganja je navedeno 615 miliona KM FDI u 2016.godini

²⁰ Izvor: Centralna banka BiH

²¹ Stopa nenaplativih kredita je iznosila 11,8%. Izvor: CBBH

²² Izvor podataka o bankarskom sektoru je Centralna banka BiH

Ključni izazovi za makro stabilnost u narednom periodu su smanjenje hronično visoke nezaposlenosti, poboljšanje kvaliteta javnih finansija kroz investicije koje podupiru rast, zaustavljanje rasta javnog duga BiH i uspostava jedinstvenog ekonomskog prostora.

I.2. Unaprijediti razvoj konkurentnog ekonomskog okruženja

BiH nije imala velikih pomaka u kreiranju povoljnijeg poslovnog okruženja ili ambijenta koji bi bio primamljiviji za investitore. Tržište BiH je fragmentirano, s različitom legislativom koja se primjenjuje u različitim dijelovima zemlje, što vodi ka tome da se ne može postići stvarna sloboda kretanja roba i usluga u okviru njenih granica.

Jedinstveni ekonomski prostor unutar zemlje još uvijek nije uspostavljen, a predstavlja jednu od prepreka ka integriranju na europsko i svjetsko tržište i poboljšanju konkurentske pozicije BiH. Homogeno, transparentno i vjerodostojno tehničko i poslovno okruženje bi osiguralo povjerenje građana i investitora u zemlji i inostranstvu.

Slobodan protok roba jedan je od ključnih principa jedinstvenog europskog tržišta gdje je preuzimanje EU propisa koji se odnose na unutrašnje tržište i trgovinu za BiH neminovno. Uloga države kao i bolja koordinacija među entitetima je jako bitna da bi se uredile sve četiri osnovne slobode zajedničkog tržišta. To podrazumijeva preuzimanje potrebne regulative, unapređenje sistema infrastrukture kvaliteta, stalno unapređenje uslova i poslovnog okruženja kao i sprječavanje korupcije i izgradnju i jačanje potrebnih institucija. Koordinacija u oblasti infrastrukture kvaliteta među nadležnim institucijama na različitim nivoima vlasti je nedovoljna i ne postoji cjelodržavna strategija za infrastrukturu kvaliteta.

Analizom rezultata u oblasti nadzora nad tržištem u Bosni i Hercegovini za 2016. godinu u odnosu na prethodnu godinu, vidljivo je da **postoji blagi trend smanjenja broja neusklađenih i nesigurnih proizvoda** na tržištu u odnosu na broj kontroliranih proizvoda za 3% (52% u odnosu na predviđenih 55%)²³, što doprinosi boljoj zaštiti potrošača u Bosni i Hercegovini.

Prema važećim zakonima iz područja intelektualnog vlasništva **pokrenuti su i okončani upravni postupci za priznanje prava industrijskog vlasništva** (prava na *žig, patent, industrijski dizajn i dr.*). Procesuirani su zahtjevi za priznanje prava na žig na temelju Madridskog aranžmana i Protokola uz Madridski aranžman o međunarodnom registriranju žigova i zahtjevi za priznanje industrijskog dizajna na temelju Haškog sporazuma o međunarodnom registriranju industrijskog dizajna (*Ženevski akt 1999*).

Tokom 2016. godine preuzeta su 2143 standarda, od čega 1521 europski i 622 međunarodna standarda. Od toga 83,22% europskih standarda koje je objavio Europski komitet za standardizaciju (CEN); 88,18% europskih standarda koje je objavio Europski komitet za standardizaciju u oblasti elektrotehnike (CENELEC) i 69,9% standarda koje je objavio Europski institut za standardizaciju u oblasti telekomunikacija (ETSI)²⁴. U 2016. godini objavljen je jedan standard (BAS EN 1991-1-1/NA:2016). Prema izvještaju Instituta za standardizaciju broj bosanskohercegovačkih standarda i drugih standardizacijskih dokumenata iznosio je 31045. Od tog broja 28681 su bosanskohercegovački standardi i amandmani kojima su preuzeti međunarodni, europski i nacionalni standardi drugih zemalja. Broj izvornih bosanskohercegovačkih standarda i standardizacijskih dokumenata je 44.

BiH treba da stvori **uslove za ravnomjernu primjenu postupaka** ocjenjivanja usklađenosti na cijeloj teritoriji. Akreditirana su 92 tijela za ocjenjivanje usklađenosti, od čega 60 laboratorija za testiranje, jedna medicinska laboratorija, devet laboratorija za kalibraciju, jedna laboratorija za certifikaciju proizvoda i 23

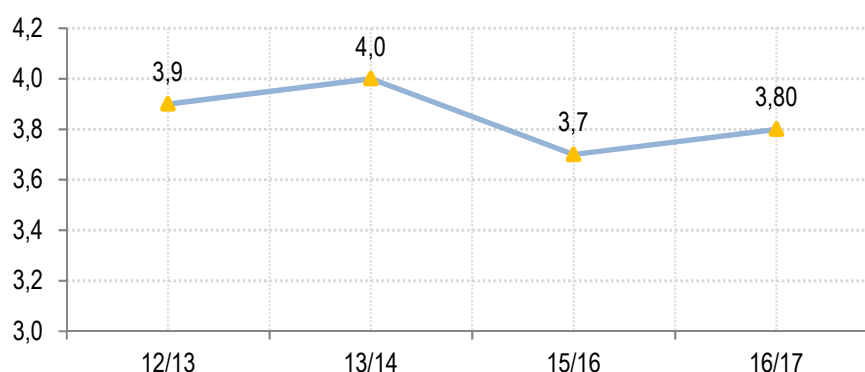
²³ Agencija za nadzor nad tržištem BiH, Izveštaj za 2016. godinu za realizaciju SPR

²⁴ Institut za standardizaciju BiH, Izveštaj za 2016. godinu za realizaciju SPR

inspekcijska tijela²⁵. Zakon o akreditaciji još uvijek nije u potpunosti usklađen s *acquis*-em i potrebno ga je izmijeniti. Cjelodržavna strategija za razvoj sistema mjeriteljstva tek treba da se usvoji, kao i novi Zakon o mjeriteljstvu kojim bi se objedinio postojeći zakonski okvir i stvorila osnova za provedbu *acquis*-a. U februaru 2016. godine Republika Srpska je usvojila novi Zakon o mjeriteljstvu, a Federacija BiH je usvojila izmjene i dopune svog Zakona o mjeriteljstvu, sa ciljem usklađivanja sa relevantnim *acquis*-em EU²⁶.

Prema **Globalnom indeksu konkurentnosti za 2016/17.** godinu BiH za razliku od prethodnih godina nije zabilježila znatne promjene u svom rangiranju gdje je dospjela na 107. mjesto od 138 zemalja a u 2015. je bila na 111. mjestu od 140 zemalja. Prema analiziranim stubovima po kojima se rangira i prati konkurentnost jedne zemlje BiH je ostala nepromjenjena, što se može vidjeti i na Grafikonu 6 gdje je prikazan trend Indeksa konkurentnosti kroz posljednjih par godina, indeks se ocjenjuje od 1-7 gdje je 7 najbolja ocjena. U polju poboljšanja poslovne klime i ambijenta u BiH nije došlo do većih pomaka i nije mnogo toga učinjeno u posljednjih godinu dana.

Grafikon 6: Globalni Indeks konkurentnosti za BiH period 12/13 - 16/17

Izvor: Izvještaj o globalnoj konkurentnosti 2016/2017

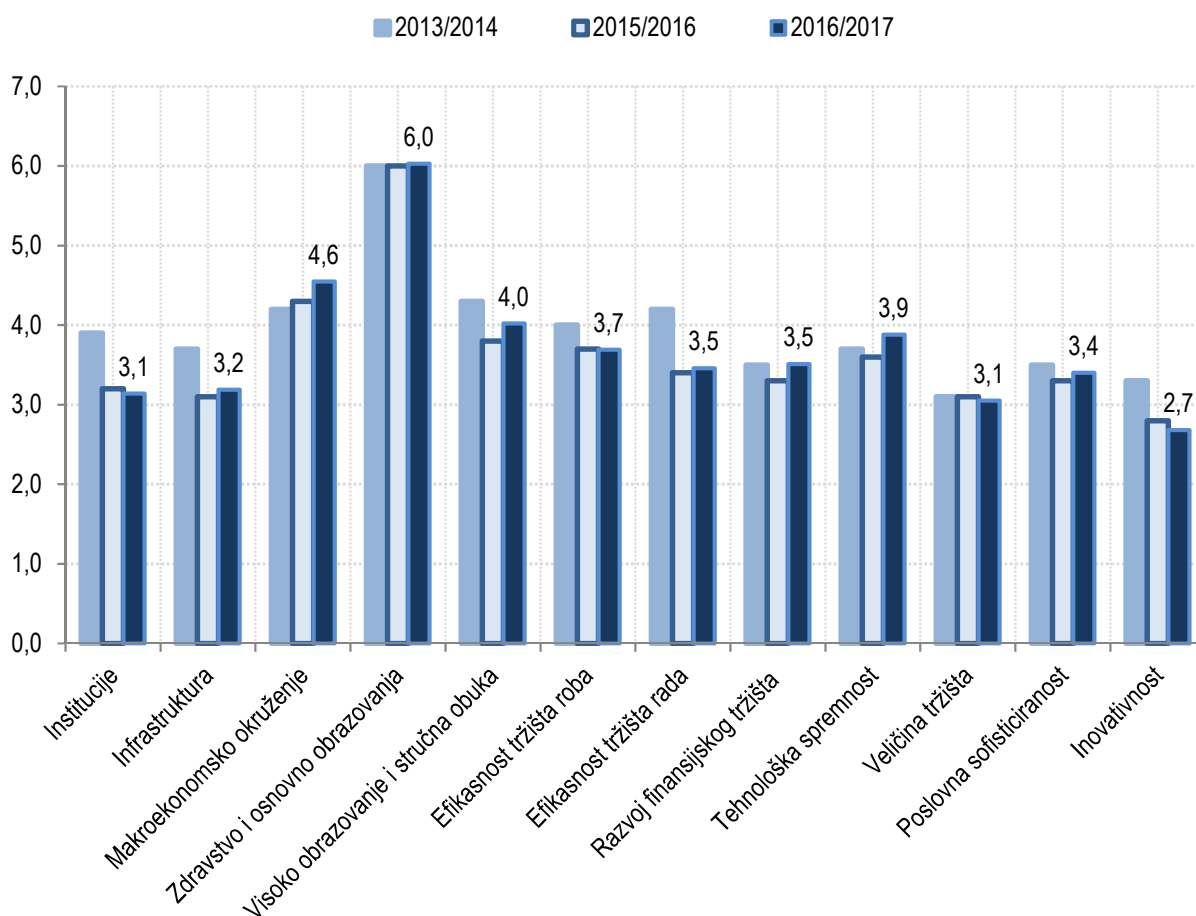
Na osnovu svih kategorija koje se prate, pokazalo se da je **u BiH najveći problem institucionalni, problem s visokim obrazovanjem i inovacijama, efikasnost tržišta rada i tržišta roba.** Najveći pad zabilježen je u oblasti inovacija sa 115. mjesta na 125. mjesto i institucija sa 121. mjesta na 126. mjesto, dok je rast zabilježen u oblasti makroekonomskog okruženja sa 104. mjesta u 2013. godini na 98. mjesto u 2015. godini i 76. mjesto u 2016. godini²⁷.

²⁵ Podaci o broju tijela i laboratorija iz Izvještaja o napretku EK za BiH, 2016. godina

²⁶ Institut za akreditaciju BiH

²⁷ Izvještaj globalne konkurentnosti 2015/2016 godine

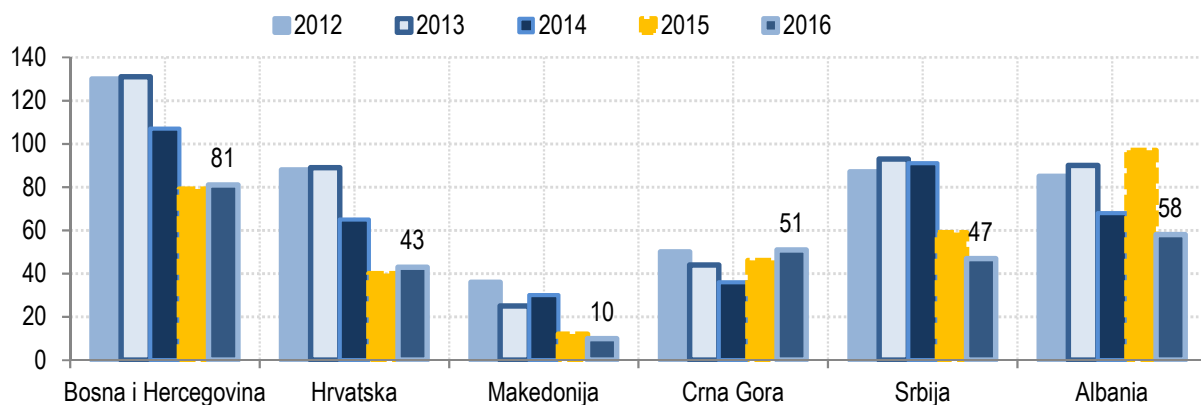
Grafikon 7: Ocjene indeksa konkurentnosti BiH prema kategorijama 2013/2014 – 2016/2017

Izvor: Izvještaj globalne konkurentnosti, 2016/2017 godine

Prema izvještaju Svjetske banke: Lakoća poslovanja 2017, u 2016. godini BiH je rangirana na 81. mjesto po lakoći poslovanja od 190 zemalja i zabilježila je lošiji rezultat u odnosu na prethodnu godinu gdje je BiH bila rangirana na 79. mjesto od 189 zemalja.

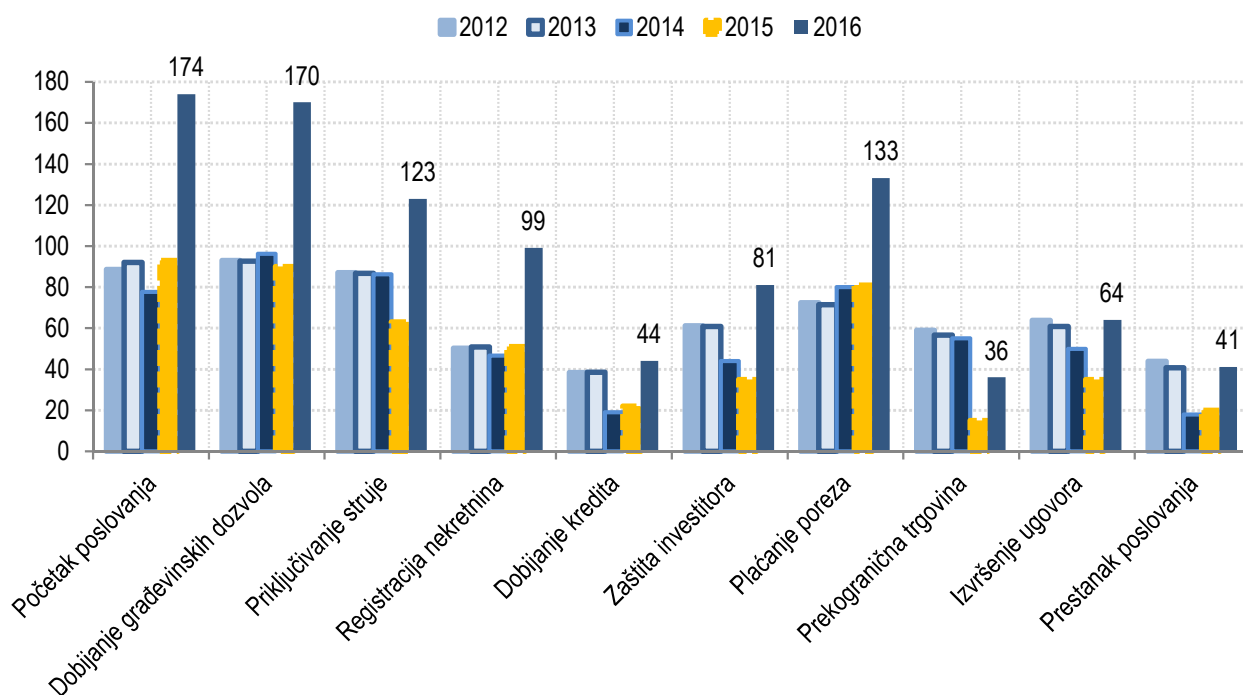
Grafikon 8: Lakoća poslovanja, poređenje BiH i druge zemlje 2012 – 2016 godine

Izvor: Svjetska banka, Lakoća poslovanja, 2017. godina

Poslovno okruženje je i dalje opterećeno različitim administrativnim preprekama na različitim nivoima vlasti. Postignut je određeni napredak pri registrowanju imovine. Preduzeća se i dalje moraju registrowati u oba entiteta ako žele poslovati u cijeloj zemlji. Procedure za otvaranje novih firmi, proces dobivanja dozvola, vrijeme i troškovi i dalje su dugotrajni i jedne su od lošijih tačaka konkurentne sposobnosti naše zemlje što odbija i strane investitore. Posebne poteškoće u oblasti konkurentnosti odnose se na početak poslovanja gdje je u izvještaju „Lakoća poslovanja, 2017“ navedeno da je potrebno proći kroz 12 procedura za koje je potrebno 65 dana. Nakon toga, za dobijanje građevinskih dozvola mora se proći dodatnih 15 procedura u trajanju od 179 dana i vrijeme potrebno za pristup električnoj energiji u trajanju od 123 dana. Najbolje je plasirana prekogranična saradnja koja je na 36. mjestu globalne liste.

Grafikon 9: Lakoća poslovanja BiH za period 2013 – 2016 godine

Izvor: Svjetska banka, Lakoća poslovanja, 2017. godina

Rang zemalja prema Izvještaju globalnog poduzetništva 2017. pokazuje da je BiH na 99. mjestu od 138 zemalja, a sve druge susjedne zemlje su mnogo bolje rangirane od nje. Bosna i Hercegovina pored određenog napretka u razvoju konkurentnog ekonomskog okruženja i dalje mora da radi na usklađivanju s *acquis-em* s ciljem osiguranja usklađenosti na cijeloj teritoriji BiH i stvaranja jedinstvenog ekonomskog prostora. Za poboljšanje poslovnog okruženja potrebno je unaprijediti restrukturiranja i privatizacije, donijeti cjelodržavne strategije za infrastrukturu kvaliteta i u oblasti javnih nabavki usvojiti preostale podzakonske akte i uspostaviti specijalizovane funkcije vezane za nabavke u okviru ugovornih organa.

II

Pametan rast

II. Pametan rast

II.1. Povećati industrijsku konkurentnost

Poticanje konkurentne proizvodnje i distribucije znanja kroz ulaganje u istraživanje i razvoj, informaciono-komunikacione tehnologije, mala i srednja preduzeća i klastere je jedan od načina povećanja industrijske konkurentnosti i ostvarivanja snažnog ekonomskog razvoja.

U području politike istraživanja i razvoja, Bosne i Hercegovine je pristupila programu EU, Horizon 2020, čime potpisivanjem međunarodnog sporazuma bh istraživači i inovatori mogu da apliciraju za grantove u vrijednosti od 80 milijardi eura.

Prema Globalnom inovacijskom indexu 2017, BiH je rangirana na 86. mjesto od 127 zemalja u 2016. godini što pokazuje da je mnogo lošija u odnosu na 2015. godinu gdje je bila na 79. mjestu od 141 zemlje. Procijenjena ukupna izdvajanja za istraživanja (privatna i javna ulaganja) iznosila su oko 0. 2% BDP-a iako je prema planiranim reformama u toj oblasti cilj bio da se izdvaja 1% od BDP do 2015. godine. Cilj zemalja EU je ulaganje u istraživanje i razvoj od 3% BDP-a do 2020. godine (1% javnog finansiranja i 2% ulaganja u privatni sektor).

U 2015. godini od izdvojenih sredstava za istraživanje i razvoj, 47% su bila vlasitita sredstva, a 35% sredstava je dodjeljeno od državnog i ostalih nivoa uprave. Bruto domaći izdaci za istraživanje i razvoj u 2015. godini su najveći bili u oblasti *Inžinjerstva i tehnologija* 70,7²⁸%.

Naučno istraživački proces u visokom obrazovanju treba promatrati kao integralni dio visokog obrazovanja i konkurentnosti bosansko-hercegovačke ekonomije. Naučni i tehnološki sistem u BiH ima nekoliko namjenskih istraživačkih instituta (na primjer, u metalurgiji i poljoprivredi), te ograničen broj industrijskih laboratorija i univerziteta.

Na poslovima istraživanja i razvoja zaposleno je 3 088²⁹ osoba. Od ukupnog broja zaposlenih najveće učešće imaju istraživači, 58,2%. Objavljen je 1 481 istraživački rad od toga najveći broj radova pripada razvojnim istraživanjima, (59,1%), primjenjenim istraživanjima, (3,1%) i fundamentalnim istraživanjima, (9,7%).

Tabela 3: Objavljeni istraživački radovi prema sektorima, 2015

SEKTORI	UKUPNO	VRSTA ISTRAŽIVANJA		
		FUNDAMENTALNA	PRIMJENJENA	RAZVOJNA
Poslovni sektor	66	1	31	34
Državni sektor	736	42	28	666
Visoko obrazovanje	665	101	389	175
Neprofitni sektor	14	-	13	1

Izvor: Nauka, tehnologija i inovacije, BHAS 2017

Pored pristupa obrazovanju baziranom na ključnim kompetencijama i životnim vještinama, elementi razvoja karijere trebaju biti uključeni u obrazovni sistem. Taj proces trebao bi pokazati svoje rezultate tokom otvaranja karijernih centara koji bi bili podrška izgradnji ljudskih potencijala u skladu s politikama EU.

Razvoju poduzetničkih vještina nije posvećeno dovoljno pažnje, te ih treba razvijati i kroz obrazovni sistem. Usvojena je Strategija učenja o poduzetništvu u obrazovnim sistemima u BiH za period 2012-2015. godina čija implementacija je u toku. Prema ocjenama stručnjaka³⁰ u BiH ima jako malo ljudi koji imaju određene sposobnosti i znanja za započinjanje biznisa u regiji. Evidentan je i pad podrške ženama

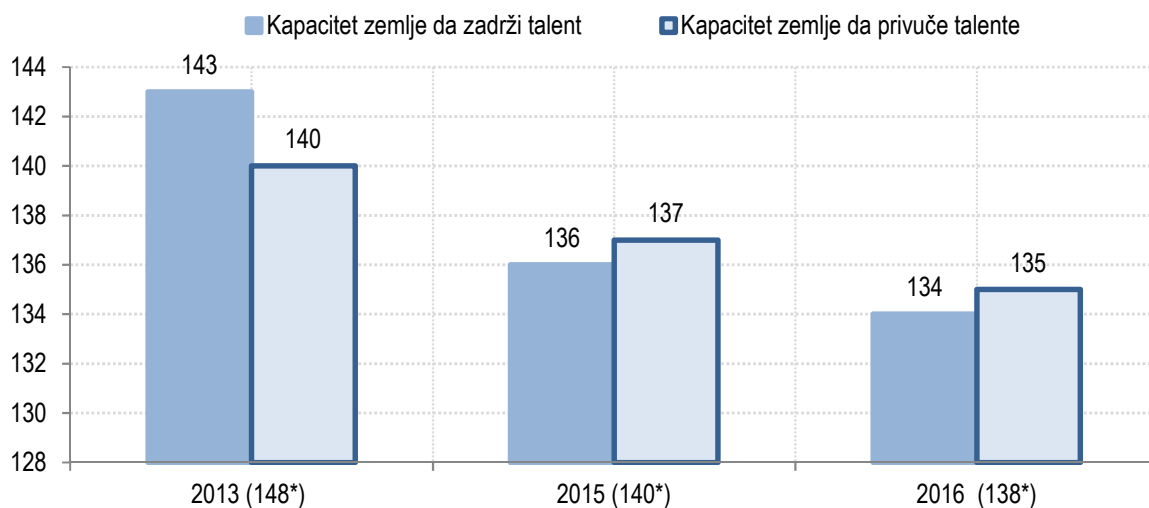
²⁸ Saopštenja, Nauka, tehnologija i inovacije, BHAS 2017;

²⁹ Saopštenja, Nauka, tehnologija i inovacije, BHAS 2017;

³⁰ Globalni izvještaj o poduzetništvu u BiH, 2016;

da započnu biznis kao i podrška od strane vlasti preduzećima koja imaju veliki potencijal rasta. Bosna i Hercegovina pored svega suočava se sa odlaskom mladih i obrazovanih ljudi, što značajno umanjuje kvalitet ljudskih resursa u BiH. Prema Globalnom izvještaju o konkurentnosti 2017, BiH je „odljev mozгова“ rangirana na 134. mjesto od 138 zemalja što pokazuje da nam i dalje odlaze obrazovani ljudi i radna snaga a da zemlja nije u mogućnosti da ih zadrži. Prema kategoriji *Kapacitet države da privuče talente* BiH je na 135. mjestu od 138 zemalja.

Grafikon 10: Odljev mozgov – rang BiH u odnosu na broj posmatranih zemalja

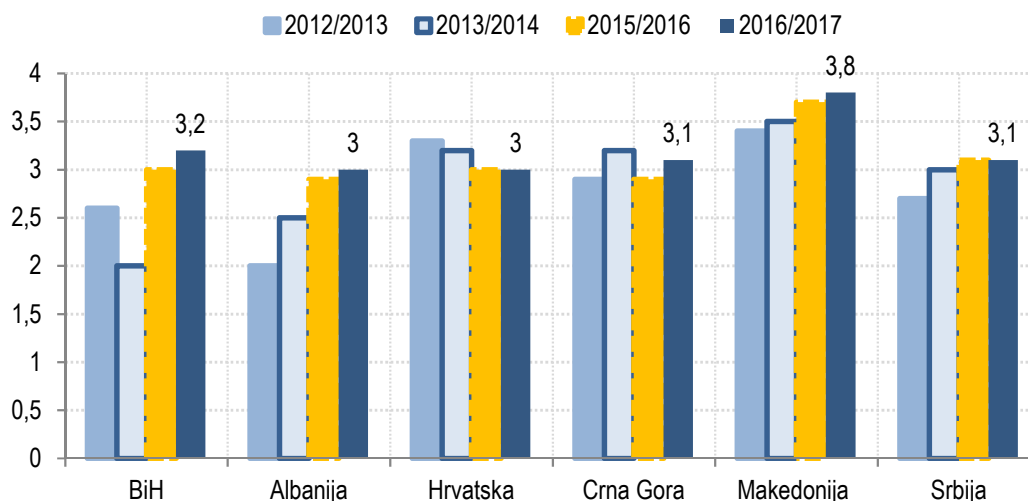
Napomena: * Broj u zagradi predstavlja broj posmatranih zemalja u toj godini
Izvor: Svjetski ekonomski forum, Globalni izvještaj o konkurentnosti 2016/2017

Udruživanjem malih i srednjih preduzeća u klastere³¹ jača se njihova konkurentnost i mogućnost pristupa inozemnom tržištu. Nedostatak u ovom procesu je nedovoljna razvijenost i povezanost preduzeća i slaba saradnja sa istraživačko – obrazovnim ustanovama. U BiH u zadnje dvije godine došlo je do razvoja klastera i osnivanja novih klastera.

Prema Globalnom izvještaju o konkurentnosti 2017 o ocjeni razvijenosti klastera u BiH u 2016. godini u odnosu na 2013. godinu, došlo je do pomaka gdje je BiH sa posljednjeg 148. mjesta poboljšala rang na 108. mjesto od 138 zemalja. Ulaganje u razvoj klastera pomaže manjim preduzećima da opstanu i budu konkurentniji kako na domaćem tako i na inostranom tržištu. U poređenju sa zemljama Jugoistočne Europe u 2016. godini najveću rasprostranjenost klastera ima samo Makedonija. Na Grafikonu može se vidjeti indeks rasprostranjenosti klastera BiH i zemalja regiona, gdje se indeks mjeri od 1-7 (7 predstavlja najbolju ocjenu).

³¹ koncentracija međusobno povezanih kompanija, specijaliziranih snabdjevača, pružaoaca usluga, savjetodavnih, naučnih i drugih institucija u određenom sektoru

Grafikon 11: Ocjena razvijenosti klastera, BiH i komparatori

Izvor: Svjetski ekonomski forum, Globalni izvještaj o konkurentnosti 2016/2017

Inovacije su faktora razvoja i donose poboljšanja u procesu tehnoloških inovacija, inovacija procesa, marketinga, organizacije rada i dr. U svijetu velikih konkurencija i zasićenog tržišta firme koje ne inoviraju, stagniraju i odumiru. Bosna i Hercegovina učestvuje u FP7³² gdje joj je omogućeno finansiranje zajedničkih istraživanja u strateškim oblastima (obrazovanja (*inovacije i istraživanja, nauku*), zdravstva, infrastrukture, razvoja malih i srednjih preduzeća i klastere). Navedeni program još stimulira mobilnost naučno-istraživačkih radnika i izgradnju istraživačke infrastrukture, te Program Europske Zajednice za atomsku energiju i zajednički istraživački centar. Učešće BiH u FP7 je rezultiralo s 34 odobrena projekta u ukupnom iznosu od 3,5 miliona eura i trenutno su aktivna 22 projekta gdje ukupna stopa uspješnosti BiH iznosi 12,3% u poređenju sa prosječnom stopom EU od 21,6%³³.

Broj prijavljenih patenata u BiH nije povećan u odnosu na prethodnu godinu. Prema Globalnom izvještaju o konkurentnosti BiH je rangirana na 66. mjesto od 127 zemalja, prema prijavama patenata dok smo u 2015. godini bili rangirani na 40. mjesto od 128 zemalja. Od zemalja u regionu, Hrvatska je najbolje ocjenjena prema prijavama patenata u 2016. godini.

Za konkurentnost jedne ekonomije uvođenje nove tehnologije i inovacija u preduzeća je od velike važnosti, naročito pri razvoju novih malih i srednjih preduzeća i u unapređenju postojećih. U BiH 6,7% preduzeća je uvelo samo tehnološke inovacije, 9,7% je uvelo netehnološke inovacije a 16,4% preduzeća je uvelo i tehnološke i netehnološke inovacije istovremeno³⁴.

Tabela 4: Inovativno aktivna preduzeća 2012 - 2014

	Tehnološka inovativna preduzeća	Netehnološka inovativna preduzeća	Tehnološka inovativna i netehnološki inovativna preduzeća
Ukupno	6,7	9,7	16,4
Mala	6,9	9,8	13,0
Srednja	6,3	9,7	25,4
Velika	4,8	9,1	41,9

Izvor: BHAS, 2016. godina

³² Okvirni program za istraživanje, tehnološki razvoj i demonstracijske aktivnosti

³³ Izvještaj o napretku EK za BiH, 2016

³⁴ BHAS, Saopćenje 2017, Nauka, tehnologija i inovacije

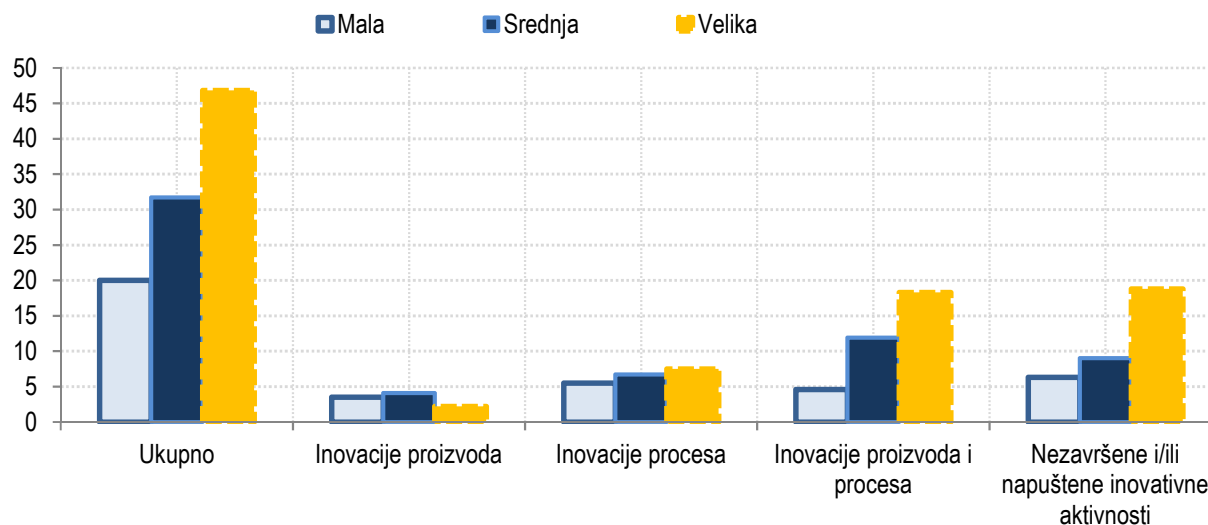
BiH u 2016. godini još uvijek nema specifične programe podrške poduzećima u pogledu tehnološke obuke. Stanje se nije bitnije promijenilo u odnosu na prethodnu godinu pa stoji ocjena da u cijeloj regiji još uvijek postoje velike prepreke u saradnji između univerziteta, istraživačkih centara i malih i srednjih preduzeća. Razlozi su slabo i sporo transformiranje univerziteta utemeljenih na distributivnoj funkciji (distribuciji znanja) prema univerzitetima utemeljenim na proizvodnoj funkciji (proizvodnji znanja) i na poduzetničkoj funkciji (oplođavanja proizvedenih znanja)³⁵. Prema Globalnom izvještaju o poduzetništvu postoji mali broj univerziteta posebno neovisnih istraživačkih centara, dok oni postojeći nemaju dovoljno kadra i opreme. Prema posljednjim podacima Agencije za statistiku BiH može se reći da ne postoji veliki broj jedinica koje se bave istraživanjem i razvojem (84³⁶), od toga u poslovnom sektoru 27,4% jedinica, u državnom sektoru 11,9% jedinica, u visokom obrazovanju 57,1% i neprofitnom sektoru 3,4%.

Tabela 5: Jedinice koje se bave istraživanjem i razvojem, 2015

	Poslovni sektor	Državni sektor	Visoko obrazovanje	Neprofitni sektor
Prirodne nauke	1	2	3	-
Inženjerstvo i tehnologija	20	3	17	1
Medicinske i zdravstvene nauke	-	1	6	-
Poljoprivredne nauke	1	-	10	-
Društvene nauke	-	1	8	2
Humanističke nauke	1	2	4	-
Multidisciplinarne nauke	-	1	-	-

Izvor: BHAS, 2017. godine

Grafikon 12: Preduzeća sa tehnološkim inovacijama u BiH, 2014 godina

Izvor: BHAS, 2016. godina

Mala i srednja preduzeća imaju vrlo važnu ekonomsku i socijalnu ulogu jer omogućavaju otvaranje novih radnih mjesta i jačaju ekonomiju. Bosna i Hercegovina nije ostvarila veliki napredak u kreiranju politika za mala i srednja preduzeća. Potpisala je Europsku povelju za MSP-a za period 2000. – 2010. godinu i opredjelila se na implementaciju novog europskog programa „Small and Medium Enterprises Act“ za period 2010. – 2020.³⁷godinu. U ovoj oblasti postoji potreba da se donesu nove mjere, zakoni i strategija za MSP-a u BiH. Ostvaren je određeni napredak ka uspostavljanju cjelodržavne mreže za izvještavanje o provedbi Akta o malim preduzećima i Vijeće ministara BiH usvojilo je Izvještaj o provedbi Akta o malim

³⁵ GEM izvještaj za 2015. godinu

³⁶ Broj jedinica koje se bave istraživanjem i razvojem

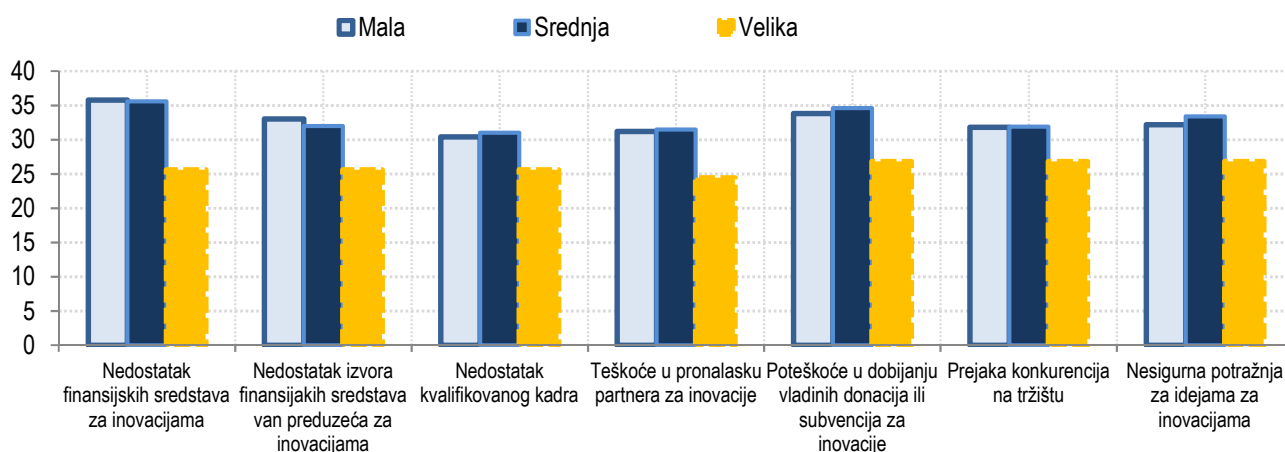
³⁷ Komisija evropskih zajednica, „Think Small First“, „Zakon o malim preduzećima“ za Europu

preduzećima u 2015. godini. U martu 2016. godine Republika Srpska je usvojila Strategiju za razvoj malih i srednjih preduzeća 2016.-2020., a u septembru 2016. godine Federacija je usvojila Akcioni plan za podršku malim i srednjim preduzećima za 2016-2018.³⁸

Učešće u programu EU COSMO³⁹ 2014 – 2020 čiji sporazum je BiH potpisala u junu 2016. godine daje mogućnost pristupa malim i srednjim preduzećima međunarodnom tržištu kao i da postanu dio Evropske mreže preduzeća⁴⁰ za period 2015 – 2020. godinu. Program omogućava malim i srednjim preduzećima, pristup fondovima za razvoj i konsolidaciju, pokretanje posla za nove poduzetnike (naročito mladima i ženama koje se suočavaju s poteškoćama u uspostavljanju vlastitog posla).

Podaci Agencije za statistiku BiH ukazuju na prepreke koje se pojavljuju prilikom otvaranja novih preduzeća i uvođenja inovativnih aktivnosti. Najviše su se sa preprekama susretala mala i srednja preduzeća koja su ocijenila da im problem pri uvođenju inovativnih aktivnosti predstavlja nedostatak finansijskih sredstava za inovacije i poteškoće u dobijanju vladinih donacija ili subvencija za donacije.

Grafikon 13: Prepreke koje su ne-inovativna preduzeća označila veoma značajnim u sprovođenju inovativnih aktivnosti za period 2012 – 2014

Izvor: BHAS, 2016. Godina ; Sapštenje Nauka, tehnologija i inovacije; Inovativne aktivnosti preduzeća 2012-2014

Informaciono komunikacione tehnologije (IKT) imaju veliki značaj u razvoju moderne ekonomije i predstavljaju važan alat u novom globalizovanom društvu. Spadaju u jednu od sedam vodećih inicijativa Europa 2020 i jedan su od prioriteta razvijenih zemalja. Bosna i Hercegovina je počela ozbiljnije ulaziti u sferu IKT-a, u čemu inače osjetno zaostaje, kako za zemljama EU tako i za drugim tranzicijskim zemljama.

Politike razvoja informacionog društva BiH za period od 2017. do 2021. su usvojene i njihov cilj je da se ubrza razvoj informaciono-komunikacione tehnologije u BiH, razvoj mreža sljedeće generacije (NGN), uvođenje 4G mreže, ulazak novih investicija, povećanje stepena konkurentnosti i niže cijene za krajnje korisnike. Navedeni Dokument usklađen je sa ključnim dokumentima EU-e koje pokrivaju ovu oblast.

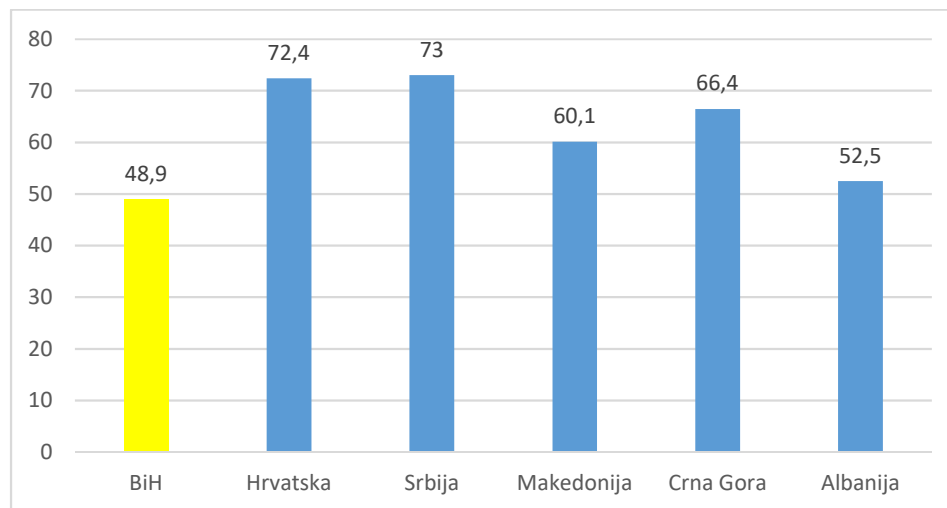
³⁸ Izvještaj o napretku za BiH, 2016 EC

³⁹ Konkurentnost preduzeća i malih i srednjih preduzeća

⁴⁰ Enterprise Europe Network – EEN

Prema Globalnom inovacijskom indeksu 2017⁴¹, BiH je u 2016. godini rangirana na 86. mjesto od 127 zemalja dok je u 2015. godini zauzimala 87. mjesto od 128 zemalja. Posmatrajući ovaj indeks može se reći da u BiH nema velikih pomaka a ni promjena u posljednjih par godina u ovoj oblasti. Prema pristupu informaciono komunikacionim tehnologijama BiH je rangirana na 74. mjestu od 127 zemalja gdje je od zemalja iz regiona lošije rangirana od nje samo Albanija koja zauzima 84. mjesto. Sveukupna ocjena sektora informacionih komunikacionih tehnologija je i dalje niska i u poređenju sa zemljama regiona BiH je najlošije plasirana zemlja na 81.mjestu od 127 zemalja.

Grafikon 14: Informaciono komunikacione tehnologije 2016, ocjena BiH i zemalja regiona

Izvor: Globalni inovacijski indeks 2016/2017

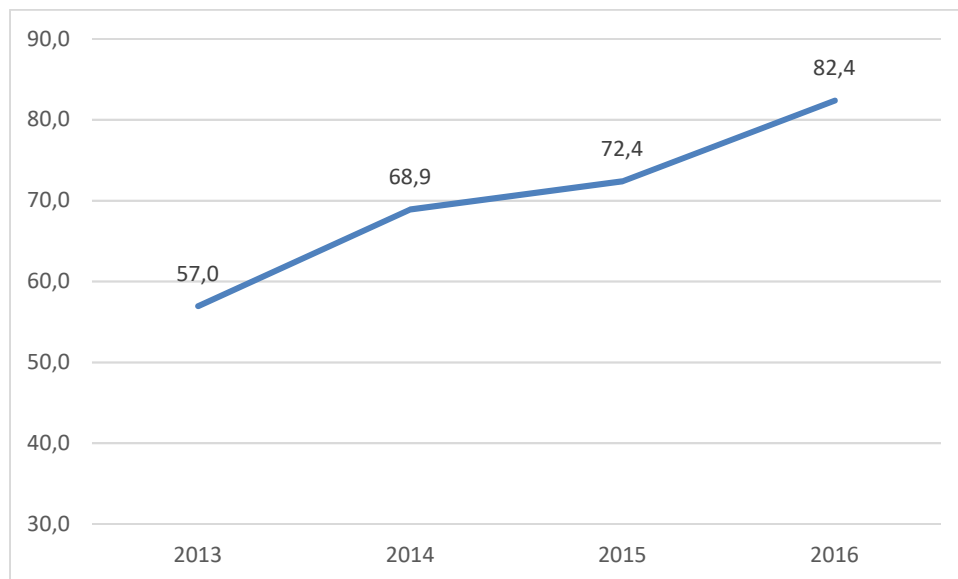
BiH mora da stvori uslove za upotrebu IKT na svim nivoima vlasti jer je taj sektor od značaja za ekonomski razvoj zemlje i konkurentsku poziciju države u regionu i Europi. Potrebno je uskladiti legislative i regulative i shvatiti važnost potrebe i značaja širokopojasne infrastrukture i pristupa internetu velikim brzinama. BiH još uvijek nema Strategiju o širokopojasnom pristupu.

Stopa penetracije korisnika interneta je najvjerodostojniji indikator razvijenosti IKT sektora u jednoj zemlji. U 2016. godini stopa penetracije korisnika interneta je iznosila 82%⁴² što je više nego u 2015. godini kad iznosila 72 %. Poredeći stopu penetracije korisnika interneta za period od 2013. do 2016. godine evidentan je rast korisnika interneta u BiH.

⁴¹ Izvještaj Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo

⁴² Regulatorna agencija za komunikacije, 2017

Grafikon 15: Penetracija korisnika interneta u BiH

Izvor: Regulatorna agencija za komunikacije, Godišnji izvještaj 2017

Širokopojasne usluge su u stalnom porastu i broj pretplatnika širokopojasnog pristupa od ukupnog broja Internet pretplatnika je 99,78%. Najveći broj širokopojasnih priključaka po strukturi ima ADSL pristup od 58,18 % a odmah iza njega su kablovski pristup Internetu i FWA priključak.

Kada se govori o brzini pristupa internetu najviše je pretplatnika pristupa brzinom od 2 do 10 Mbit/s.

Veliki procenat preduzeća koristi informacijsko komunikacijske tehnologije u svom poslovanju gdje 97% njih ima pristup internetu od čega širokopojasni fiksni pristup koristi 94% preduzeća, a mobilni pristup internetu koristi 55% preduzeća i 63% preduzeća imaju svoju web stranicu. Uvedena je i nova tehnologija na internetu "cloud computing" kojom se koristi 13% preduzeća. Prema posljednjim istraživanjima oko 8% preduzeća koristi brzinu konekcije veću od 100 Mbit/s.⁴³

Podaci Agencije za statistiku BiH iz ankete o korištenju informacijskih i komunikacijskih tehnologija u domaćinstvima i pojedinačno pokazuju da je dostupnost širokopojasnog pristupa internetu u domaćinstvima na zadovoljavajućem nivou. 61,5% od ukupno anketiranih domaćinstava posjeduje internet priključak kod kuće.

Potpisani su Sporazumi o sniženju cijena usluge roaming u javnim mobilnim komunikacijskim mrežama između ministarstava nadležnih za oblast elektroničkih komunikacija BiH, Crne Gore, Republike Makedonije i Republike Srbije⁴⁴ gdje je donijeta Odluka o utvrđivanju maksimalnih cijena usluga roaminga u javnim mobilnim komunikacijama u BiH u periodu od tri godine.

Sporazum o saradnji na području konkurencije na tržištu telekomunikacijskih usluga potpisan je 2016. godine nakon čega je donijeta Odluka o prestanku važenja odluke o načinu pružanja usluga mobilne telefonije između GSM operatera u BiH⁴⁵. U primjeni su regulatorne mjere koje za rezultat imaju smanjenje cijena mobilne i fiksne telefonije.

⁴³ BHAS, 2016

⁴⁴ Službeni glasnik BiH – Međunarodni ugovori, broj 1/15

⁴⁵ Službeni glasnik BiH, broj 29/16

U 2016. godini broj pretplatnika mobilne mreže iznosio je 3.404. 043. Nivo penetracije⁴⁶ mobilne telefonije u BiH u 2016. godini je iznosio 96,40% i u odnosu na prethodnu godinu se povećao za 7 pp.

Tabela 6, prikazuje broj pretplatnika mobilnog interneta putem mobilnog širokopojasnog pristupa za period 2013.- 2015. i pokazuje konstantan rast.

Tabela 6: Mobilni Internet

	2015	2014	2013
Broj pretplatnika mobilnog Interneta putem standardnog mobilnog širokopojasnog (broadband) pristupa	1.183.014	967.495	759.386
Broj pretplatnika mobilnog Interneta putem namjenskog mobilnog širokopojasnog (broadband) pristupa	95.975	94.413	93.518

Izvor: RAK, 2017

Usvojena je Strategija prelaska sa analogne na digitalnu zemaljsku radiodifuziju u frekvencijskim opsezima 174-230 MHz i 470-862 MHz u BiH u 2009. godini. Rok za prelazak na DTV je bila 2011. godina. Obzirom da navedeno nije realizovano u datom roku, proces se nastavlja. Regulatorna agencija za komunikacije je u oblasti audiovizuelne politike i medija izradila nacrt Odluke o načinu korištenja Multipleksa A (MUX A) za potrebe zemaljskog digitalnog televizijskog emitovanja u BiH⁴⁷ i definisani su uslovi za digitalno emitovanje u Multipleksu B (MUX B).

Pred BiH u narednom periodu stoje određeni izazovi u ovoj oblasti:

- povećati izdvajanja za istraživanje i razvoj na 1% BDP-a;
- povećati učešće države u aktivnostima koje se tiču istraživanja i inovacija u oblasti socijalnih izazova, malih i srednjih preduzeća, te u oblasti nauke;
- jačati kapacitete za istraživanje i inovacije;
- riješiti probleme nepostojanja jedinstvenog ekonomskog prostora putem usklađivanja i koordinacije industrijskih politika i politika za mala i srednja preduzeća.

II.2. Razvoj ljudskih resursa

Prema Strategiji za jugoistočnu Evropu do kraja 2020. godine: Otvaranje radnih mjesta i prosperitet u evropskoj perspektivi, predviđen je porast od 32% u prosječnoj produktivnosti radne snage u odnosu na 2010, kao glavni cilj u sklopu ovog stuba. Ovaj porast produktivnosti treba da bude praćen porastom od 18% u broju visokokvalifikovanih u radnoj snazi, tj. dodatnih 300 000 visokokvalifikovanih u radnoj snazi u jugoistočnoj Evropi. Cilj Evropske Unije je da do 2020. godine 40% stanovništva bude visokoobrazovano. U Bosni i Hercegovini taj procenat je 10 %, u Hrvatskoj 15 %, a u Sloveniji 22%. U Evropskoj Uniji prosjek visokoobrazovanih je preko 22%. Prema Globalnom izvještaju o konkurentnosti 2016.-2017., kvalitet obrazovanja u BiH je na vrlo niskom nivou, tj. od 138 zemalja, Bosna i Hercegovina je rangirana na 130. mjestu.

⁴⁶ Broj mobilnih pretplatnika na 100 stanovnika

⁴⁷ Izvještaj RAK za 2016 godinu

Tabela 7: Kvalitet obrazovanja u BiH, 2016

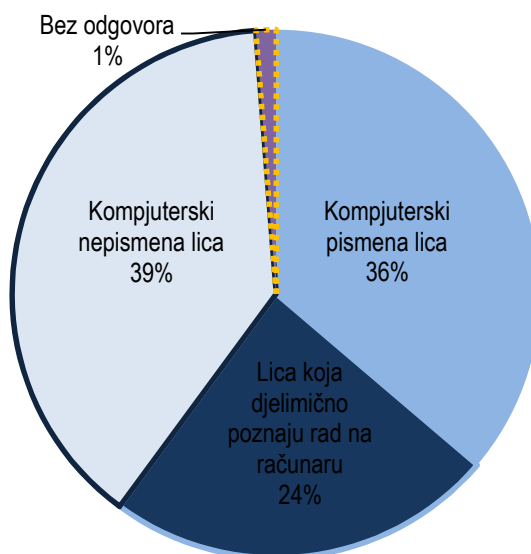
Indikator	Rang/138
Upis u srednje obrazovanje	78
Upis u terciarno obrazovanje	58
Kvalitet obrazovnog sistema	130
Kvalitet obrazovanja iz matematike i prirodnih nauka	92
Kvalitet poslovnih škola	124
Pristup škola internetu	77
Dostupnost usluga istraživanja i obuke	126
Opseg obuke osoblja firmi	133

Izvor: Svjetski ekonomski forum (2016-2017), Izvještaj o globalnoj konkurentnosti 2016-2017 nas jezi

Najčešće se problem **visoke stope nezaposlenosti mladih u BiH** veže za nedostatak vještina koje stižu tokom obrazovanja, problem neusklađenosti obrazovnog sistema u BiH sa potrebama modernog tržišta rada, slaba informiranost, podrška mladima za započinjanje vlastitog biznisa i samozapošljavanja uz finansijsku potporu i poticaje. Jedan od problema u Bosni i Hercegovini je i to što više od pola upisanih studenata ne završi školovanje.

Osobe sa visokom stručnom spremom ne posjeduju osnovne komunikacijske, rukovodilačke, informatičke **vještine** niti govore strane jezike. Prema Popisu stanovništva u Bosni i Hercegovini za 2013. godinu, 39% stanovništva BiH preko 10 godina ne zna osnovne standardne računarske radnje. Primjera radi, u skandinavskim zemljama ovaj postotak ne prelazi 10%, dok je u Poljskoj, Kipru i Grčkoj taj postotak do 40%, a Bugarskoj čak 59%. Potrebno je da sektor visokog obrazovanja fokus usmjeri na razvijanje ljudskih resursa i stvara veću svijest o potražnji za ljudskim potencijalima. Ovaj sektor treba da poradi na pospješivanju tehničkog znanja i vještina. Postoji potreba za daljim razvojem okvira kvalifikacija za cjeloživotno učenje.

Grafikon 16: Kompjuterski pismeno stanovništvo staro 10 i više

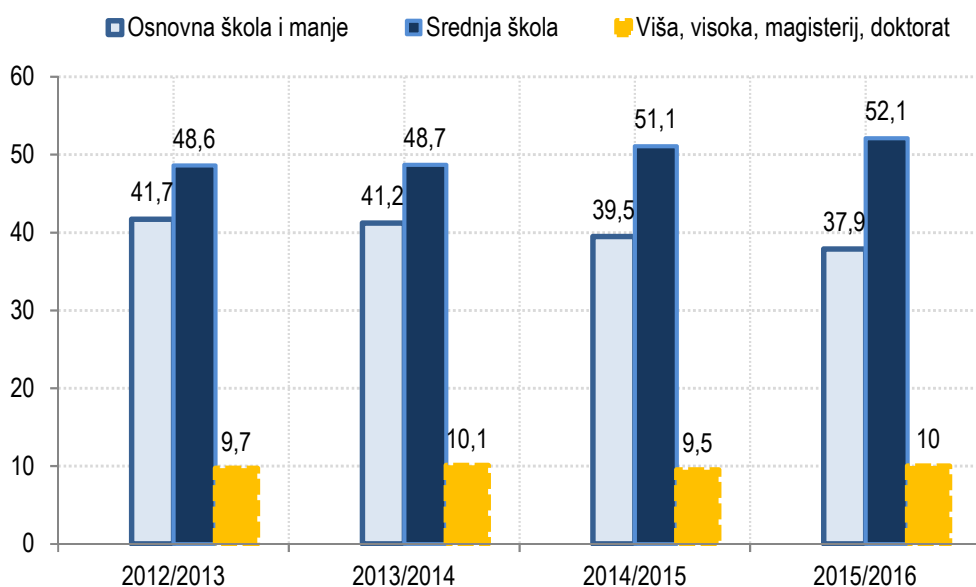
Izvor: Popis stanovništva u Bosni i Hercegovini za 2013. godinu

Obrazovna struktura radno sposobnog stanovništva u BiH je jedan od faktora koji uzrokuju nisku konkurentnost BiH ekonomije. U 2016. svega 10% radnosposobnog stanovništva ima više ili visoko obrazovanje, dok je taj procenat sa završenom srednjom školom znatno veći i iznosi 52,1%. Uz to, veoma je visok procenat radno sposobnog stanovništva sa osnovnom školom i manje. To pokazuje da mnogi ne nastavljaju svoje školovanje nakon stečenog osnovnog ili srednjeg obrazovanja. Struktura upisa na fakultete ne prati razvojne potrebe BiH niti definisane globalne i EU trendove. Loša obrazovna struktura kadrova i obrazovni sistem koji ne priprema adekvatno kadrove za moderno tržište rada, također utiču na nisku konkurentnost BiH po pitanju ljudskih resursa i tržišta rada.

Tabela 8: Konkurentnost ljudskih resursa

Kategorija	Izvor	2012/2013	2013/2014	2014/2015	2015/2016
Osnovna škola i manje	ARS	41,7%	41,2%	39,5%	37,9%
Srednja škola	ARS	48,6%	48,7%	51,1%	52,1%
Viša, visoka, magisterij, doktorat	ARS	9,7%	10,1%	9,5%	10,0%
Broj upisanih studenata, ukupno	BHAS	102.443	108.008	109.259	94.090
Broj upisanih studenata, muški	BHAS	45.957	42.224	42.826	41.633
Broj upisanih studenata, ženski	BHAS	56.486	53.335	53.599	52.457
Broj diplomiranih studenata	BHAS	18.365	19.861	16.351	15.974
Broj završenih magistara nauka	BHAS	2630	3364	3364	3.636
Broj završenih doktora nauka	BHAS	210	301	301	285

Grafikon 17: Radno sposobno stanovništvo prema najvišoj završenoj školskoj spremi

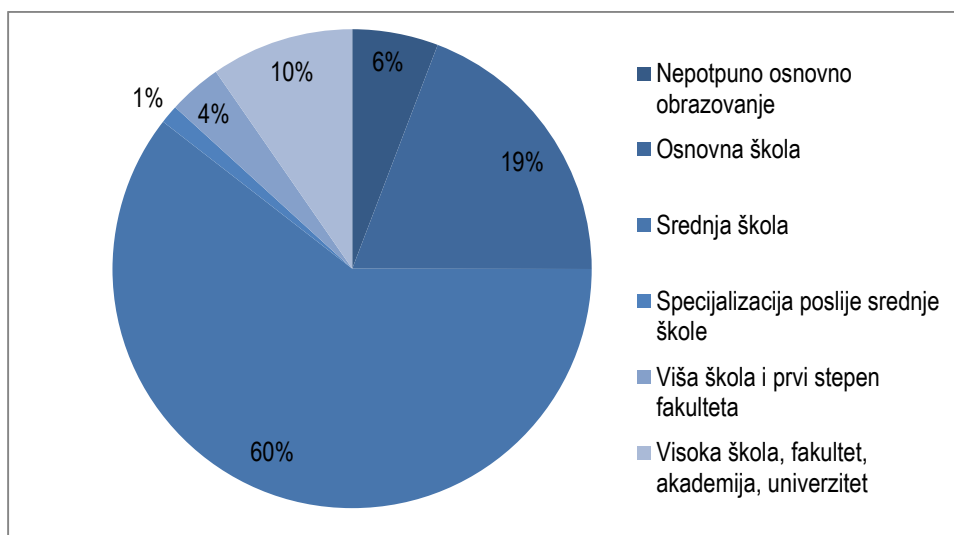
Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi 2015

Jedan od značajnijih nedostataka za poslodavce i socijalne partnere je nemogućnost da uspostave adekvatnu vezu sa programom **srednjeg stručnog obrazovanja (VET)**, te u vezi s tim, na svim nivoima obrazovanja stiže se nedovoljno praktičnog znanja. Iako je ovo uglavnom problem srednjih stručnih škola, ovaj problem se odnosi i na univerzitetsko obrazovanje, gdje studenti ne dobivaju dovoljnu količinu praktičnog znanja kako bi bili konkurentni na tržištu rada. U srednjem stručnom obrazovanju ne postoji bodovni sistem. Uvođenjem jednog takvog sistema, olakšala bi se mobilnost i održivost za više nivo

obrazovanja. Akreditiranje i certificiranje programa i predmeta ne predstavlja problem samo za srednje stručne škole, već i za univerzitete. Većina opreme dostupne u školama za stručnu obuku je zastarjela, broj nastavnika obučenih u novim metodologijama podučavanja je ograničen, a mogućnosti za sticanje radnog iskustva u preduzećima su minimalne. Nadalje, postojeće mogućnosti za cjeloživotno učenje su veoma ograničene i dostupne samo malom broju radno sposobnog stanovništva.

Uprkos ostvarenom napretku i provedenim reformama, obrazovni sistem se suočava sa značajnim problemima i stoga je neophodno unaprijediti ga od najnižeg do najvišeg nivoa. Stope upisa u predškolsko obrazovanje su najniže u regionu, dok su stope upisa u osnovno i srednje obrazovanje ispod zadovoljavajućeg nivoa. Nedostatak efikasnosti sistema visokog obrazovanja se može potkrijepiti činjenicom da samo 3% studenata Univerziteta u Sarajevu okončavaju u roku svoje studije, npr. u 2016. godini diplomiralo je 14.487 studenata, što je za 9,4% manje u odnosu na školsku 2015. godinu. BiH mora primijeniti pristup razvoju baziran na znanju i kompetentnim ljudskim resursima. Pri tome osnovni pravci u obrazovanju trebaju biti kao i u zemljama EU.

Grafikon 18: Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi

Izvor: Popis stanovništva u Bosni i Hercegovini za 2013. Godinu, Agencija za statistiku BiH

Postoji značajan broj učenika koji ne nastavljaju svoje školovanje nakon stečenog srednjeg obrazovanja. Prema podacima MICS 2011.-2012. (UNICEF), stopa upisa u srednjim školama je 76 %. Oko 54% učenika završi srednju školu u redovnom roku, a samo 24% maturanata nastavlja školovanje nakon srednje ili više škole. Lica sa visokim nivoom obrazovanja su u najmanjem riziku od nezaposlenosti (u 2016. godini lica sa visokim obrazovanjem su predstavljala 13,4% stope nezaposlenosti). Iako podaci naglašavaju da lica sa višim nivoima obrazovanja predstavljaju pozitivnije rezultate tržišta rada, formalni sistem obrazovanja nije u stanju obezbijediti vještine potrebne u dinamičnom i savremenom tržištu rada. Problem je dvojak: s jedne strane, postoji neusklađenost između vještina i potreba tržišta rada, a s druge strane, postoji neusklađenost između obrazovnih profila i sektora u kojima postoji povećana tražnja za radnicima.

Osam od deset kantona u FBiH je usvojilo zakone o visokom obrazovanju. Provedene su i određene odredbe okvira za kvalifikacije u visokom obrazovanju. Vijeće ministara BiH je usvojilo načela i standarde visokog obrazovanja. Agencija/zavodi za statistiku u BiH su uz primjenu klasifikacije ISCED 2011

započele praksu izvještavanja o statistici obrazovanja u skladu sa zahtjevima Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) / Međunarodne organizacije rada (ILO) i Eurostata. Postoje planovi da se modernizuje i reformiše obrazovanje nastavnika u entitetima. Nije bilo napretka u izradi Državnog kvalifikacijskog okvira. BiH je potpisnik Bolonjske deklaracije, čime se obavezala na uspostavu sistema osiguranja kvalitete, restrukturiranja i modernizacije programa i kurseva u visokom obrazovanju uz omogućavanje mobilnosti profesora i studenata u okviru BiH i šire. Obaveze po Bolonjskoj deklaraciji do sada nisu u potpunosti ispunjene.

Procesi institucionalne izgradnje visokog obrazovanja su pozitivno uticali na važne komponente visokog obrazovanja. Treba posebno istaći priznavanje diploma, upravljanje i institucionalni razvoj BiH univerziteta kao i povećanje akademske mobilnosti i mobilnosti radne snage u BiH i u okviru evropskog tržišta rada.

Započeta reforma finansiranja visokog obrazovanja se odvija veoma sporo i još uvijek ne daje očekivane rezultate. Struktura raspodjele sredstava unutar sektora obrazovanja je nepovoljna. Aktualna struktura rashoda u obrazovanju ostavlja malo prostora za unaprijeđenje nastavnog procesa kroz nabavku obrazovnih sredstva, obuku nastavnika i druge svrhe koje bi podstakle poboljšanje procesa učenja.

Pred BiH u narednom periodu stoje određeni izazovi u ovoj oblasti: primijena pristupa razvoju baziranom na znanju i kompetentnim ljudskim resursima, usklađivanje između obrazovnih profila i sektora u kojima postoji povećana tražnja za radnicima, pojačati ravnopravan pristup i učešće u kvalitetnom obrazovanju na svim nivoima kojima se podržava mobilnost, Implementirati mjere na sprečavanju ranog napuštanja škole i ispisivanja i povećati broj onih koji završavaju školovanje na svim nivoima, tako doprinoseći inkluzivnosti i podstičući doživotno učenje, osigurati da sistemi obrazovanja i obuke na bolji način zadovoljavaju ekonomske i potrebe tržišta rada (i omogućavaju onima koji uče relevantne vještine na tržištu rada), uvesti razvoj ključnih kompetencija u preduzetništvu u sve nivoe obrazovanja i obuke (kurikulum, obuka nastavnika, procjena).

II.3. Unaprijediti kulturu i kreativne sektore

Instrumentalizacija kulture u proizvodnji, distribuciji i potrošnji proizvoda i usluga jako je važna za izgradnju komparativnih i kompetitivnih prednosti pojedinih sektora i ekonomije. Kultura kao generator radnih mjesta podrazumijeva promjenu javne politike prema umjetnicima i kulturnim djelatnicima. Neophodna je podrška razvijanju zanata, kulturnog turizma i obezbjeđivanje kontinuiranih kulturnih aktivnosti koje se mogu izgraditi oko već uspostavljenih festivala u BiH.

Kulturne industrije predstavljaju poseban ekonomski sektor koji može da potpomogne jačanje regionalnih potencijala. Obuhvatajući širok raspon djelatnosti od knjige, filma, audiovizuelnog domena, do zanatskih proizvoda i dizajna, kulturne industrije su usko vezane i uz pitanje očuvanja i unapređenja kulturne raznolikosti. Kulturna produkcija je u svijetu postala jedan od glavnih faktora ekonomije. Odnos između kulturnog i ekonomskog razvoja i njegov utjecaj na tržište rada sve više postaje oblast diskusija na evropskom nivou.

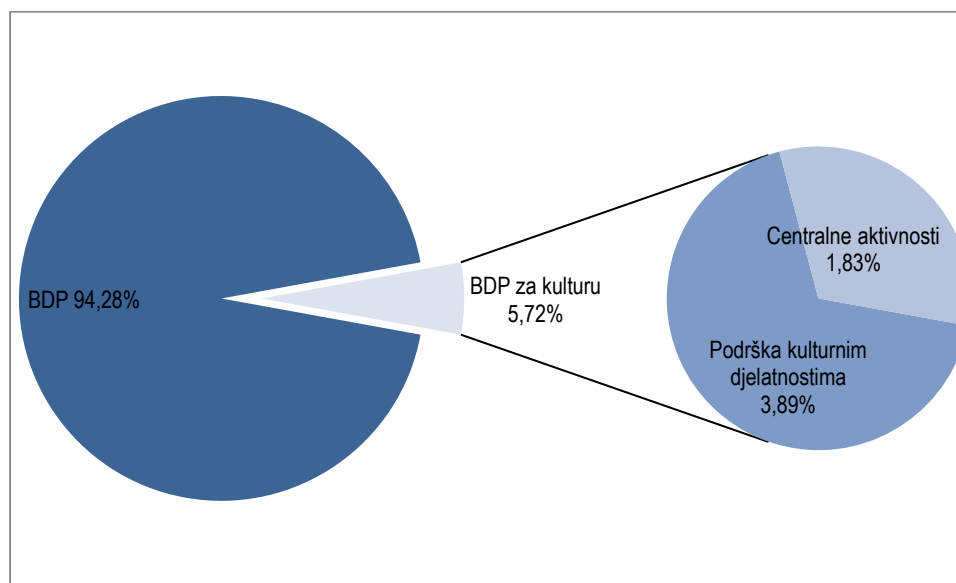
U 2015. godini, kulturne aktivnosti su doprinijele 5,72%⁴⁸ bruto domaćem proizvodu (BDP) u Bosni i Hercegovini, što ukazuje da je kultura odgovorna za važan dio državne proizvodnje, i da pomaže u ostvarivanju prihoda i

⁴⁸ Culture for Development Indicators for Bosnia and Herzegovina (UNESCO)

održavanju životnog standarda svojih građana. 32% ovog doprinosa može se pripisati direktnim kulturnim aktivnostima i 68% se može pripisati podršci tim aktivnostima. Iako se smatra da je ovaj sektor pokretački, doprinos kulture u BDP-u je potcijenjen, za ovaj pokazatelj se samo u obzir uzimaju privatne i formalne kulturne aktivnosti, a isključuju se indirektni i inducirani uticaji sektora kulture.

Gore navedeni indikator nudi vrijedne nove informacije o doprinosu koji stvara sektor kulture. Veći dio udjela u BDP-u (64%) odnosi se na podršku kulturnim aktivnostima (žične i bežične telekomunikacijske djelatnosti). Centralne kulturne aktivnosti kao što su emitiranje televizijskog programa, arhitektonske aktivnosti, oglašavanje i izdavanje novina ostvaruju 1,83% BDP-a. S obzirom na oslabljeno stanje ekonomije, utjecaj ovog sektora na BDP je zadovoljavajući.

Grafikon 19: Postotak udjela privatnih i formalnih aktivnosti iz kulture u BDP-u

Izvor: Culture for Development Indicators for Bosnia and Herzegovina (UNESCO)

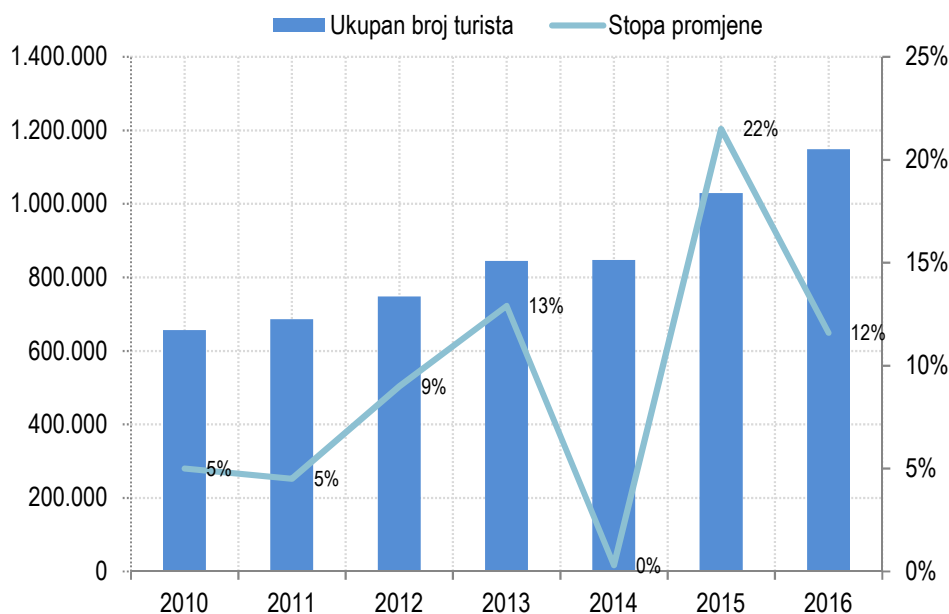
Ekonomski razvoj manjih i velikih gradova u regiji može se unaprijediti raznim mjerama udruženim s kulturom i kulturnim industrijama, što osigurava, pospješuje i otvara nove mogućnosti zapošljavanja. To je neiskorišteni resurs koji može doprinijeti porastu ugleda zemlje kroz promociju kulturne i historijske baštine.

Da bi se to postiglo neophodna je aktivna kulturna politika, aktivna ekonomska politika, podrška politike urbanog razvoja, integriranje urbane i regionalne politike, kao i odgovarajući evropski kontekst. Ulaganje u kulturu može doprinijeti kreiranju novih radnih mjesta, smanjenju siromaštva, potiče razvoj novih tehnologija i utiče na poboljšanje opšte kvalitete života, te ojačava ugrožene skupine stanovništva da učestvuju u društvenim procesima. Uloga kulture u izgradnji identiteta kroz obnovu kulturnog naslijeđa je značajna i specifična za BiH. Jako je važno da javne politike koje regulišu ekonomski razvoj imaju za cilj stimulisanje razvoja kulture i kulturnih industrija, uspostavu sistema koji će pomoći kreiranje kulturnih distrikta, razvoj kulturnog turizma, i subvencioniranje firmi koje proizvode kulturna dobra i usluge odnosno subvencioniranje kulturnih industrija.

Svi nivoi vlasti, uključujući i lokalne zajednice, trebaju revidirati svoje razvojne strategije da u njih uključe kulturu i njen utjecaj na razvoj. Saradnja domaćih i međunarodnih institucija može doprinijeti razvoju kulturnih programa koji mogu značajno doprinijeti ekonomskom razvoju i zbog toga se kultura i kulturno naslijeđe ne smiju izostaviti iz svih razvojnih programa. Strateška upotreba kulture u procesu razvoja zasnovana je na promišljanju lokalnih resursa i komparativnih i kompetitivnih prednosti jednog područja. Urbane sredine zbog same činjenice da imaju veći broj stanovnika su pod većim utjecajem kulture i kulturnih industrija. Što se tiče razvoja ruralnih regija, način na koji kultura konkretno potpomaže lokalni održivi razvoj je u sektoru turizma.

Turizam zasluŹuje posebnu paŹnju u oblasti usluga, jer ostvaruje preko polovice priliva sektora usluga u Bosni i Hercegovini. Za dalji razvoj turizma potrebno je povećati njegovu konkurentnost. Analiza Svjetskog vijeća za putovanja i turizam predviđa da bi zaradom od međunarodnih posjetilaca i turističkog proizvoda BiH mogla generirati 15% BiH izvoza do 2019. godine. Ukupan doprinos turizma BDP-u je 7% i prema svjetskim procjenama mogao bi narasti za 6,2% do 2022. godine. Prema Izvještaju o konkurentnosti putovanja i turizma 2017, BiH je rangirana na 113. mjestu od 136 zemalja, i najlošije je pozicionirana zemlja na Balkanu.

Grafikon 20: Ukupan broj turista u BiH

Izvor: Statistika turizma, Kumulativni podaci, januar – decembar 2015, Agencija za statistiku BiH

U periodu januar – decembar 2016. godine turisti su ostvarili 1.148.530 posjeta, što je više za 11,6% i 2.376.743 noćenja, što je više za 10,9% u odnosu na 2015. godinu. Broj noćenja domaćih turista viši je za 2,5%, dok je broj noćenja stranih turista viši za 15,1% u odnosu na 2015. godinu. U ukupno ostvarenom broju noćenja učešće domaćih turista je 30,9% i 69,1% stranih turista. Turizam u Bosni i Hercegovini pokazuje trend rasta i ima potencijal da uveća svoj razvojni faktor.

Ulaganje u turizam podrazumijeva različite forme turizma – kulturni turizam baziran na historiji, materijalnom naslijeđu (zanatima, tradiciji) i turizam baziran na eno-gastronomskim produktima. Kada je kulturni turizam u pitanju trebamo razmotriti nekoliko uloga: obrazovnu, kulturnu i rekreacionu ulogu kulturnog turizma. Avanturistički turizam, ekoturizam, interes za folklor, zanate, banjski turizam i mnoge druge kategorije samo su neke od vrsta kulturnog turizma koji se mogu razviti u BiH. Materijalno kulturno naslijeđe može biti dobra početna baza i instrument lokalnog razvoja u BiH zbog obilja naslijeđa i zbog kompatibilnosti sa razvojem kulturnog turizma. Baziranje na malim i srednjim preduzećima koja promoviraju materijalno-kulturno naslijeđe dozvoljava razvoj na osnovu lokalnih specifičnosti i karakteristika regiona.

III

Održivi rast

III. Održiv rast

Termin održiv razvoj je ušao u opštu terminologiju 80-tih godina XX vjeka i ukazuje na povezanost razvoja i životne sredine. Dok sa jedne strane postoji potreba za ekonomskim razvojem, proizvodnjom i profitom, sa druge strane nailazi se na ograničenost resursa koja dovodi u pitanje potrebe budućih generacija. Briga za očuvanje zdrave i prirodne životne sredine, ravnomjernog regionalnog razvoja i optimalne upotrebe resursa je sve važnija dimenzija u planiranju ekonomskog i društvenog razvoja.

Kako je definisano u Strategiji Jugoistočne Evrope 2020 „održiv rast zahtijeva održivu i pristupačnu transportnu i energetska infrastrukturu, konkurentnu ekonomsku bazu i ekonomiju zasnovanu na efikasnom korišćenju resursa“. Nužno je provođenje strukturnih reformi, jer bez njih rast nije održiv.

III.1. Ravnomjeran regionalni razvoj

Regionalni razvoj jedna je od najvažnijih politika Evropske unije koja čak trećinu svoga budžeta izdvaja za razvoj slabije razvijenih regija. Potrebno je usvojiti cjelodržavnu strategiju za regionalni razvoj u BiH, kako bi se mogla koristiti pomoć EU za razvijanje slabije razvijenih područja što bi smanjilo regionalne razvojne nejednakosti.

Razvijanjem transportne infrastrukture se obezbijavaju osnovne pretpostavke za održiv i uravnotežen ekonomski razvoj. Razvijen transportni sistem predstavlja izuzetnu potrebu građana i ekonomije i ima značajnu ulogu u sveukupnom društvenom i ekonomskom razvoju i budućnosti BiH, te predstavlja ključ za smanjenje razvojnog jaza između BiH i EU, kao i snažno sredstvo svih integracionih procesa.

Sredinom 2015. godine Parlamentarna skupština BiH je usvojila **Okvirnu transportnu politiku BiH za period 2015. do 2030. godine** koja predstavlja višegodišnji okvir za razvoj transportne infrastrukture, te temelj za izradu strategije transporta i akcionih planova. Cilj Okvirne transportne politike BiH je: „održiv razvoj transportnog sistema zemlje, entiteta, i Brčko Distrikta BiH, zasnovan na očekivanom ekonomskom i društvenom razvoju zemlje, zadovoljenju potreba za poboljšanom mobilnošću tereta i ljudi, fizičkom pristupu tržištima, radnim mjestima, obrazovnim centrima i ostalim ekonomskim zahtjevima. Povećati mobilnost tereta, kapitala i ljudi u novim procesima globalizacije, deregulacije, slobodnih tržišta, integracija i dr. u oblasti transporta“.⁴⁹ U dokumentu je navedeno da okvirna transportna politika pruža opšti okvir djelovanja za postizanje novog željenog stanja (vizije) i definisanog sveukupnog cilja za period 2015-2030. godine koju dalje treba detaljnije razraditi kroz sektorske strateške dokumente i akcione planove koje će definisati konkretne aktivnosti koje će se preduzeti.

Savjet ministara BiH, na prijedlog Ministarstva komunikacija i prometa, donio je Odluku o usvajanju **Okvirne strategije transporta Bosne i Hercegovine za period 2016 - 2030. godina**⁵⁰, čime se omogućava pristup finansijskoj podršci EU i međunarodnim finansijskim institucijama za kandidovane i buduće infrastrukturne projekte. Okvirna strategija transporta BiH je planski dokument za transportnu i infrastrukturnu mrežu u Bosni i Hercegovini i sadrži strukturne prijedloge za razvoj transportnog sektora i programe za nadgradnju kapaciteta radi usklađivanja sa dugoročnim ciljevima i strateškim dokumentima

⁴⁹ Okvirna transportna politika BiH za period 2015. do 2030. godine, dostupno na adresi: https://www.parlament.ba/sadrzaj/ostali_akti/usvoj_ddok/default.aspx?id=58504&langTag=hr-HR&pril=b

⁵⁰ 64. sjednica Savjeta ministara BiH, juli 2016.

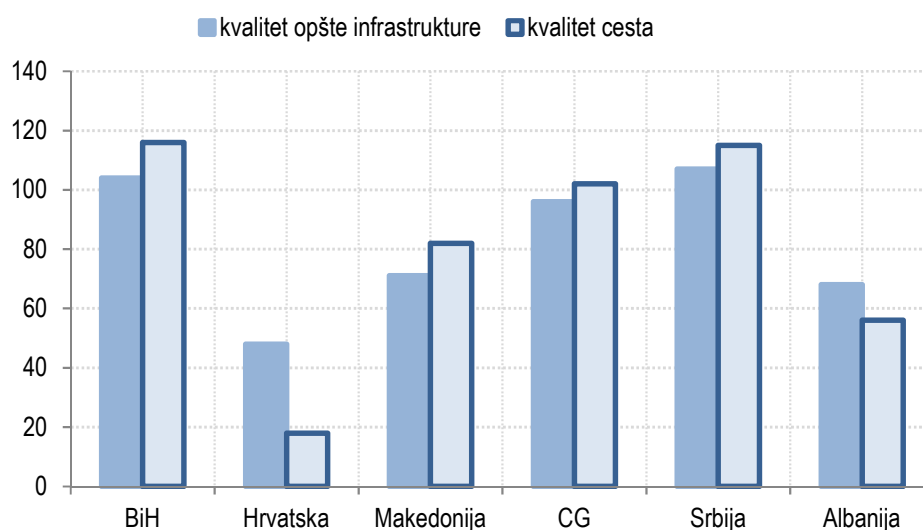
Evropske unije iz oblasti transporta. Urađena je na temelju sektorskih strateških dokumenata entiteta i Distrikta Brčko BiH, koji su ranije usvojeni.

Kvalitet transportne infrastrukture u Bosni i Hercegovini je na nižem stepenu razvoja u odnosu na zemlje u okruženju, dok je u odnosu na prosječnu razvijenost iste u zemljama EU u značajnom zaostatku⁵¹, što predstavlja prepreku za jačanje dugoročne konkurentnosti BiH. Cestovna i željeznička infrastruktura u BiH zahtijevaju značajna poboljšanja, a transport vodenim putem nije iskorišten na optimalan način.

Izveštaj o globalnoj konkurentnosti⁵² (2016.-2017.) navodi da se nepostojanje adekvatne infrastrukture svrstava među deset najproblematičnijih faktora za obavljanje poslovanja u BiH. U oblasti opšte infrastrukture BiH se nalazi na 116. mjestu (od 138 posmatranih zemalja). Transportna infrastruktura je na nezavidnom 126. mjestu, dok je električna i telefonska infrastruktura na 79. mestu.

U poređenju sa zemljama Jugoistočne Evrope (JIE) prema pokazateljima infrastrukture iz pomenutog izvještaja BiH se nalazi u najlošijoj poziciji. Najbolji rezultat u grupi je ostvarila Hrvatska, a zatim Albanija.

Grafikon 21: Pokazatelji infrastrukture po zemljama JIE (rang od 138 zemalja)

Izvor: Svetski ekonomski forum, Izveštaj o globalnoj konkurentnosti

Loš kvalitet cesta odražava se na sigurnost u cestovnom saobraćaju. S tim u vezi, potrebno je usvojiti cjelodržavnu strategiju sigurnosti cestovnog saobraćaja sa jasnim ciljevima i pripadajućim akcionim planovima. To bi trebalo biti praćeno kombinacijom provedbenih mjera i obrazovanja i podizanja svijesti javnosti.

U 2016. godini BiH je djelimično uskladila svoje zakonodavstvo sa acqiušem što se tiče **željezničkog saobraćaja**. Razdvajanje operativnih funkcija od upravljanja infrastrukturom je napredovalo.

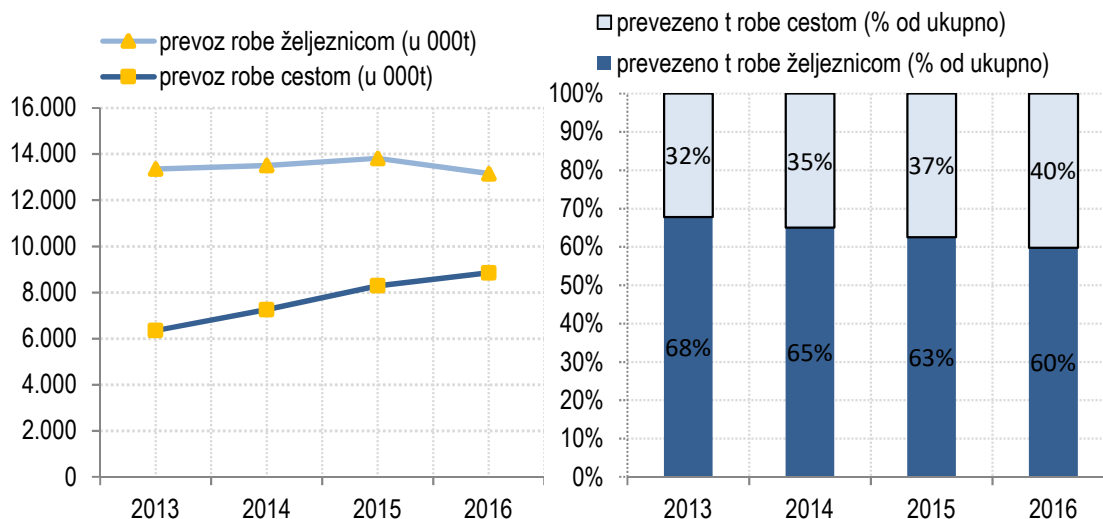
Iako statistika željezničkog i cestovnog prevoza u protekle tri godine pokazuje **trend rasta prevezenog obima robe** (mjereno u tonama) u obje kategorije, potrebno je istaći da se značajno više godišnje stope

⁵¹ Svjetski ekonomski forum, Izveštaj o globalnoj konkurentnosti 2016-2017.

⁵² Svjetski ekonomski forum

rasta registruju u cestovnom prevozu robe. Obim prevezene robe u željezničkom prevozu u 2016. godine manji je za 7,8% u odnosu na 2015. godinu. Omjer od 68:32 u korist prevoza roba željeznicom u odnosu na cestovni prevoz u 2013. godini, se smanjio na 60:40 u 2016. godini.⁵³ Potrebno je izraditi zakone koji će se primjenjivati na prevoz opasnih roba i koji će biti usklađeni sa međunarodnim sporazumima i acquis-em EU.

Grafikon 22: Prevoz roba u BiH putem željezničkog i cestovnog saobraćaja

Izvor: Agencija za statistiku BiH

U protekle tri godine je evidentno **smanjenje broja prevezenih putnika željeznicom i cestom**, pa je tako u 2016. godini broj putnika koji se prevozi željeznicom smanjen za 20%, dok je broj prevezenih putnika u cestovnom prevozu bio manji za 8%.⁵⁴ Putnici značajno više koriste cestovni transport (98%) u odnosu na prevoz željeznicom (2%) i taj omjer se od 2013. godine nije promijenio.⁵⁵

U 2016. godini registrovano je ukupno 951.324 **cestovnih motornih vozila**. Od ukupnog broja registrovanih cestovnih motornih vozila u 2016. godini 87% odnosi se na putnička vozila, 8% na teretna vozila, 5% na sve ostale kategorije vozila. Po godinama starosti registrovanih cestovnih motornih vozila za 2016. godinu prednjače vozila starija od 10 godina (68%), od 5 do 10 godina (24%), 2-5 (6%) i <2 (2%).⁵⁶ Od ukupnog broja **registrovanih motornih vozila** 7,8% odnosi se na prvi put registrovana cestovna motorna vozila u 2016. godini. Prvi put je registrovano 74.653 cestovnih motornih vozila, što je za 4% manje u odnosu na prethodnu godinu. Posmatrano po tipu pogonske energije 68% vozila koristi dizel, 28% benzin i 4% sve ostale vrste goriva.⁵⁷

U pogledu **vazdušnog saobraćaja**, Agencija za pružanje usluga u vazdušnoj plovitbi BiH je uz punu saradnju sa EUROCONTROL-om preuzela kontrolu letova u nižem vazdušnom prostoru zemlje od agencija za kontrolu letenja Srbije i Hrvatske.

⁵³ BH Agencija za statistiku, *Cestovni, željeznički i vazdušni saobraćaj, IV kvartal 2016*. Saopštenje br.4

⁵⁴ isto

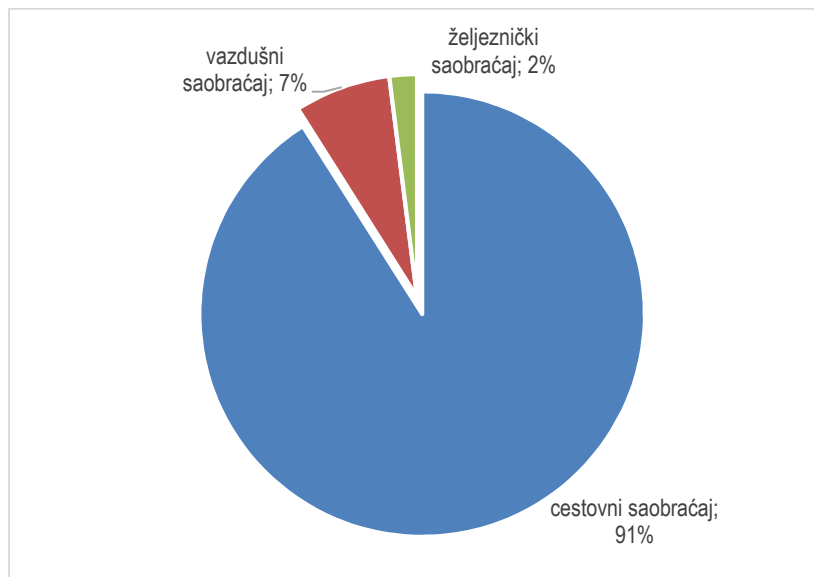
⁵⁵ isto

⁵⁶ BH Agencija za statistiku, *Registrovana, cestovna motorna vozila za 2016. godinu*. Saopštenje br.2

⁵⁷ BH Agencija za statistiku, *Registrovana cestovna motorna vozila za 2016. godinu*, Saopštenje br.1

Statistika vazdušnog saobraćaja je i u 2016. godini zabilježila nastavak trenda visoke stope rasta prevezenih putnika (8,5% g/g).⁵⁸ U strukturi ukupnog prevoza putnika vazdušni saobraćaj ima učešće od 7%.

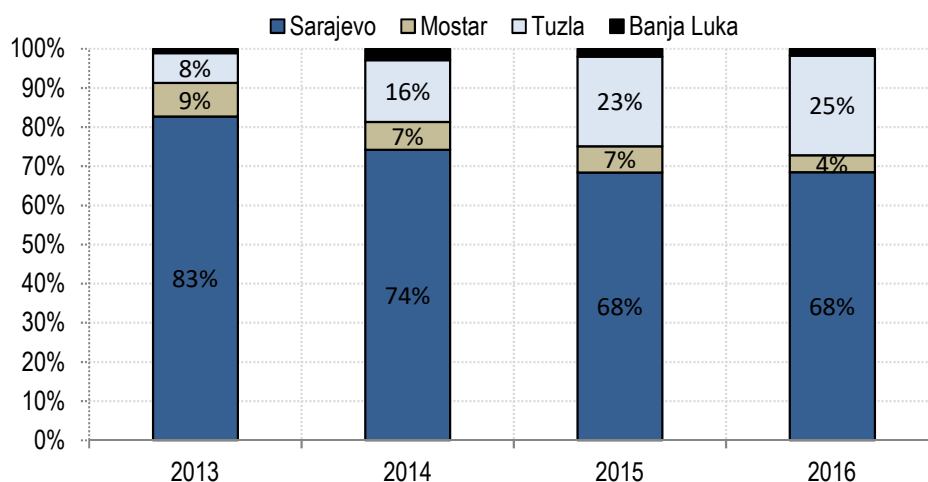
Grafikon 23: Struktura prevoza putnika u 2016.godini

Izvor: BHAS

Najveća stopa rasta broja prevezenih putnika je zabilježena na aerodromu Tuzla (20% g/g) gdje se broj prevezenih putnika u periodu poslednje četiri godine uvećao za više od 5 puta (sa 61.564 u 2013. godini na 311.398 u 2016. godini). Time je aerodrom Tuzla povećao svoj značaj u broju ukupno prevezenih putnika avionom sa 8% u 2013. godini na 25% u 2016. godini.

Grafikon 24: Prevoz putnika po aerodromima (učešće u %)

Izvor: Agencija za statistiku BiH

⁵⁸ BH Agencija za statistiku, Saobraćaj, Vazdušni saobraćaj, Saopštenje br. 1

Transport unutrašnjim vodenim putem je i dalje ugrožen miniranim područjima. Potrebna je sanacija rijeke Save, uključujući i čišćenje plovnog puta i rekonstrukcija luke Brčko. U pogledu pomorskog saobraćaja, Bosna i Hercegovina nije članica konvencija Međunarodne pomorske organizacije.

Da bi se kvalitet transportne infrastrukture i usluga što više približio kvalitetu u zemljama u okruženju, potrebno je unaprijediti upravljanje transportnom infrastrukturom i uspostaviti održiv sistem finansiranja. Potrebno je kontinuirano raditi na unapređenju bezbjednosti saobraćaja. Preostaje usklađivanje propisa o željezničkom, cestovnom, pomorskom, saobraćaju unutrašnjim plovnim putevima i intermodalnom saobraćaju sa *acquis*-em i implementacija iste.

III.2. Poboljšanje upravljanja okolišem i razvoj okolinske infrastrukture, uz povećanje otpornosti na klimatske promjene

Vijeće ministara BiH je 2013. godine usvojilo **Strategiju prilagođavanja na klimatske promjene i niskoemisionog razvoja za Bosnu i Hercegovinu**. Strategija ističe aktivnosti koje će omogućiti ekonomski rast i spriječiti uništavanje okoline kroz sedam sektora: poljoprivreda, biodiverzitet i osjetljivi ekosistemi, energija/hidroenergija, šumarstvo, zdravlje stanovništva, turizam, vodni resursi/vodoprivreda. Akcenat je na dvjema usko vezanim komponentama: prilagođavanje na klimatske promjene i smanjenje emisije štetnih plinova staklene bašte.

Bosna i Hercegovina posjeduje značajne **vodne resurse** koji bi, ukoliko se njima bude pravilno upravljalo, mogli poduprijeti ekonomski razvoj i 'zelenu ekonomiju'. Savjet ministara BiH je usvojio **Akcionni plan za zaštitu od poplava i upravljanje rijekama u BiH** za period 2014 - 2017⁵⁹, kojim se stvara okvir u kojem će pitanja zaštite od poplava i upravljanja vodama biti tretirana na usklađen i koordiniran način, kako u BiH tako i na regionalnom nivou.

Uvažavajući činjenicu da sve površinske i podzemne vode u BiH pripadaju kategoriji tzv. međunarodnih riječnih slivova, aktivno učešće BiH u radu međunarodnih institucija i organizacija vezanih za sektor voda predstavlja jednu od najvažnijih aktivnosti ministarstava nadležnih za upravljanje vodnim resursima u BiH.⁶⁰ Obnovljivi vodni resursi u 2016. godini iznosili su 31.663 miliona m³ što je za 5.655 miliona m³ više u odnosu na 2015. godinu i za 19.065 miliona m³ manje u odnosu na 2014. godinu koja je bila godina razarajućih poplava u BiH.⁶¹ U pogledu kvaliteta vode, u državi još nije osiguran usklađen pristup upravljanju vodama.⁶² Potencijal **hidroenergije** u Bosni i Hercegovini procjenjuje se na 8.000 megavata (MW), sa tehničkim potencijalom od 6.800 MW i ekonomskim potencijalom od 5.800 MW, što Bosnu i Hercegovinu svrstava među vodeće zemlje u južnoj Evropi. Hidroenergija, zajedno sa drvnom biomasom, predstavlja ključni izvor obnovljive energije. Razvoj hidroelektrana predstavlja perspektivan izvor obnovljive energije u Bosni i Hercegovini. Ovaj sektor nudi značajne mogućnosti za razvoj 'zelene ekonomije', sa potencijalnim sudjelovanjem malih i srednjih preduzeća u njihovoj izgradnji i radu.⁶³ Emisija stakleničkih plinova od strane hidroelektrana, kao glavnih izvora obnovljive hidroenergije u formi električne energije je na niskom nivou. Razvoj hidroenergetskih postrojenja zahtjeva znatno tehnološko znanje i

⁵⁹ 119. sjednica Savjeta ministara BiH, 21.1.2015. godina

⁶⁰ Nacrt MVTEO, Vodne politike u BiH, 2011.

⁶¹ Okoliš, Obnovljivi vodni resursi, 1. broj

⁶² Akcionni plan za zaštitu od poplava i upravljanje rijekama u BiH 2014-2017

⁶³ Strategija prilagođavanja na klimatske promjene niskoemisionog razvoja za Bosnu i Hercegovinu., str 23.

istraživanje što bi moglo doprinjeti stvaranju novih radnih mjesta i rastu domaćih ekonomija što donosi pozitivan neto fiskalni doprinos nacionalnim budžetima.⁶⁴

Najznačajniji **izvor emisije ugljendioksida je energetska sektor** koji sa 74% doprinosi emisiji CO₂. Potencijal za smanjenje emisije štetnih gasova u tom sektoru je najveći. Gore pomenuta strategija predlaže, kao potencijal za ublažavanje klimatskih promjena, **zamjenu postojećih termoelektrana (na ugalj) sa novim efikasnijim i sa manje emisija**, a uz to se promoviše i korištenje obnovljivih izvora energije. Električna energija u Bosni i Hercegovini se proizvodi u termoelektranama i iznosi 60% od ukupne proizvodnje energije za 2015. godinu.⁶⁵ Proizvodnja u termoelektranama za 2016.godinu je iznosila rekordnih 10.608 GWh, što je 1.896 GWh, odnosno 21,8 % više nego u prethodnoj godini.⁶⁶ Ove termoelektrane koriste domaći ugalj i imaju prilično visoke emisije karbondioksida (1,3 t CO₂/MWh).⁶⁷ Sektor zgradarstva je odgovoran za najveći udio u krajnjoj potrošnji energije u Bosni i Hercegovini (približno 60%, u skladu sa državnim akcijskim planom za energetska efikasnost [NEEAP] za Bosnu i Hercegovinu). Na sektor zgradarstva otpada najveći dio emisija plinova staklene bašte i to kroz direktnu i indirektnu potrošnju električne energije. Po zadnjim dostupnim podacima ukupna količina građevinskog i otpada od rušenja objekata iznosila je 252.310 tona u 2014. godini. Od toga, količina opasnog otpada iznosi 516 tona. Količina građevinskog i otpada od rušenja objekata namijenjenog za preradu iznosi 24.885 tona, što iznosi približno 10% od ukupne količine.⁶⁸ Univerzalno snabdijevanje jeftinom električnom energijom do 2030. godine podrazumijeva investicije u čiste energente, kao što su energija sunca, vjetra i termalni izvori. Usvajanjem rentabilnih standarda za široku lepezu tehnologija takođe je moguće smanjiti globalnu potrošnju električne energije u zgradama i industriji za 14% .⁶⁹ U ovom sektoru **mitigacija klimatskih promjena bi se mogla ostvariti kroz poboljšanje energetske efikasnosti**. Ugalj i nafta još uvijek su dominantni energenti u BiH, što utiče na zagađenje okoliša najizraženije kroz zagađenje vazduha u zimskom periodu. Drvo za ogrjev je najvažniji izvor energije za zagrijavanje domaćinstava. U sektoru transporta cilj je smanjiti očekivani rast zagađenja od saobraćajnih izduvnih gasova ulažući u željeznice i javni saobraćaj. Ostali izvori emisije ugljendioksida uključuju poljoprivredu (12%), industrijske procese (11%) i otpad (3%)⁷⁰. Pokrivenost teritorije BiH šumama je na zavidnom nivou (42,7%) uz veliki potencijal smanjenja emisije CO₂ kroz procese absorpcije⁷¹.

Klimatološki prognostički modeli na globalnom nivou predviđaju **povećanje prosječnih godišnjih temperatura** za 2°C-4°C do kraja ovog vijeka, sa porastom ljetnih temperatura i do 4°C.⁷² Prosječan rast temperature veći od 2°C rezultiraće skupim procesom adaptacije na klimatske promjene i posljedicama koji će da nadmaše kapacitet prilagodljivosti velikog broja ekosistema (područja visokih planina i nizinskih hrastovih šuma). Posljedice se ogledavaju u većoj učestalosti ekstremnih vremenskih događaja, poplava, oluja uz promjene klime koje otvaraju put invazivnim vrstama napadajući oštećeni ekosistem uz moguće istrebljenje endemskih vrsta. Ovakve situacije će zahtijevati fundamentalne promjene u poljoprivredi, šumarstvu i pristupima u obradi i upravljanju zemljištem. Predviđa se da će se količina padavina smanjiti za 10% u zapadnim dijelovima zemlje, a da će se povećati za 5% na istoku.⁷³ Očekuje se da će godišnja

⁶⁴ Vodeći principi o održivom razvoju hidroenergije u slivu Dunava_bos.pdf

⁶⁵ DERK, Godišnji Izvještaj za 2015.godinu

⁶⁶ DERK, Godišnji Izvještaj za 2016.godinu

⁶⁷ Strategija prilagođavanja na klimatske promjene niskoemisionog razvoja za Bosnu i Hercegovinu., str 36.

⁶⁸ GRAĐEVINSKI OTPAD I OTPAD OD RUŠENJA OBJEKATA, 2014.ADS.godina 1., broj 1. 03.03.2017.godine

⁶⁹ <http://zamisli2030.ba/pristupacna-energija-iz-cistih-izvora/>

⁷⁰ Napredak u realizaciji Milenijumskih razvojnih ciljeva u BiH, 2013.

⁷¹ <http://databank.worldbank.org/data/>

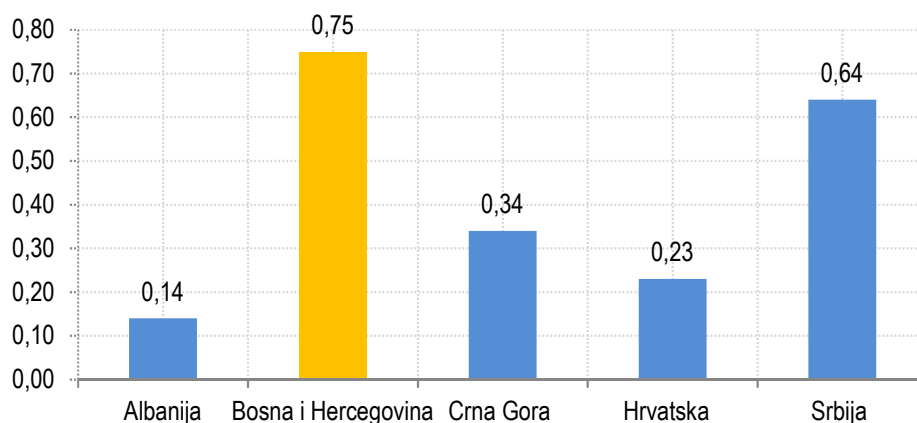
⁷² IPCC Third Assessment Report-Climate Change 2001.Fig 9.29

⁷³ Strategija prilagođavanja na klimatske promjene niskoemisionog razvoja za Bosnu i Hercegovinu., str 19.

doba jeseni i zime imati najveće smanjenje u količini padavina što će proizvesti negativne implikacije za poljoprivredu i šumarstvo, a posebno će se odraziti na hidroenergetski sektor.

Neizostavno je napomenuti i ostale stakleničke gasove kao izvore zagađenja (HFC,PFC,SF6) gdje zadnji dostupni podaci iz 2012. godine pokazuju visoke nivoe u odnosu na okolne zemlje. U BiH u 2012. godini nivo ovih stakleničkih plinova je iznosio 896,9 hiljada metričkih tona/CO₂-eq. Koncentracije ovih gasova u okolnim zemljama u 2012.godini su iznosile: Republika Albanija sa 153 hiljade metričkih tona/CO₂-eq, Republika Hrvatska sa 89,3 hiljade metričkih tona/CO₂-eq i Republika Makedonija sa 186 hiljada metričkih tona/ CO₂-eq⁷⁴. Gasovi koji nastaju prilikom sagorijevanja su NOx gasovi čija količina je zabilježena u 2012.godini u iznosu 1.123,7 metričkih tona CO₂ ekvivalenta⁷⁵, dok je potrošnja CO₂ sagorijevanjem goriva u 2016. godini iznosila 21,26 metričkih tona CO₂⁷⁶. Provedba *acquis*-a u oblasti **kvaliteta zraka** je u ranoj fazi. Bosna i Hercegovina je potrošila u 2013. godini 0,75 kg CO₂ po GDP (PPP) izražen u US\$ (2005) što predstavlja najveću potrošnju CO₂ u regiji. (Grafikon 25)

Grafikon 25: CO₂/BDP-PPP u kilogramima potrošnje CO₂ (u US\$ 2005. godine)

Izvor: Međunarodna agencija za energiju, Ključne svjetske energetske statistike, 2015. godina

Po zadnjim dostupnim podacima u Bosni i Hercegovini ukupna izračunata **emisija stakleničkih plinova u sektoru otpada** u 2015. godini iznosi 988,4 gigagrama CO₂-eq (ekvivalent CO₂ emisije).⁷⁷ U poređenju sa 2014. godinom emisija stakleničkih plinova u sektoru otpada je porasla za 9,2%. Zbrinjavanje otpada u BiH se vrši odlaganjem istog na deponije (odlagališta otpada). Neadekvatno upravljanje otpadnim vodama i ovakav način zbrinjavanja otpada jedan je od faktora koji uzrokuje povećavanje emisije gasova staklene bašte uz vrlo negativan uticaj na okoliš. Po zadnjim dostupnim podacima ukupna količina **izvezenog neopasnog otpada** u 2015. godini iznosi 104.376 tona, što je za 47,7% manje u odnosu na prethodnu godinu.⁷⁸ U 2015. godini povećan je izvoz metalnog otpada, dok je izvoz tekstilnog otpada, otpada od papira i kartona, plastičnog i gumenog otpada smanjen. Ukupna količina **uvezenog neopasnog otpada** u 2015. godini je niža za 15,5% u odnosu na prethodnu godinu. Analiza podataka o uvozu neopasnog otpada za razdoblje 2009-2015. godine ukazuje na trend pada uvezenih količina neopasnog otpada.

⁷⁴ <http://databank.worldbank.org/data/>

⁷⁵ <http://databank.worldbank.org/data/>

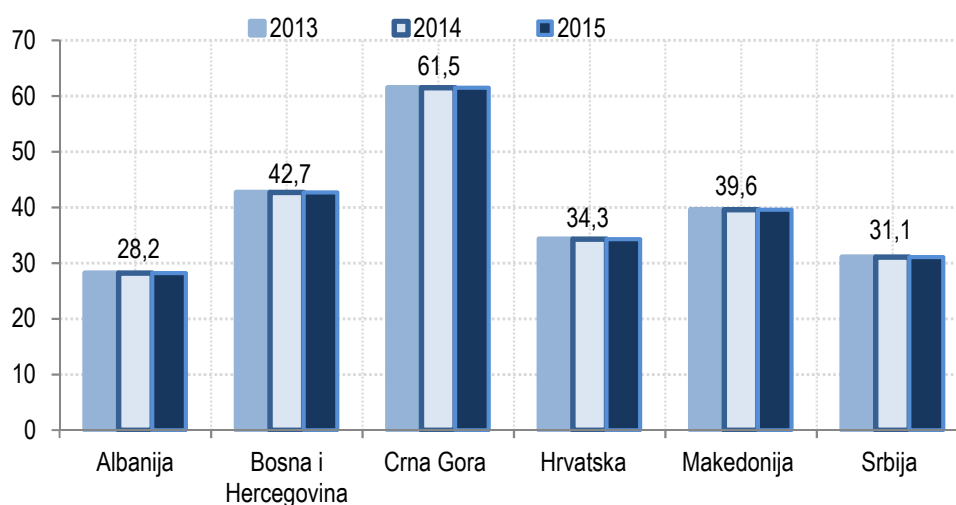
⁷⁶ <https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/KeyWorld2016.pdf>

⁷⁷ Okoliš, Emisije stakleničkih plinova iz otpada, 1.broj

⁷⁸ BHAS, Prekogranični promet neopasnog otpada, 5.broj

Pokrivenost teritorije BiH šumama je na zavidnom nivou (42,7%) uz veliki potencijal smanjenja emisije CO₂ kroz procese absorpcije⁷⁹.

Grafikon 26: Pokrivenost šumama (%)

Izvor: World Development Indicators

Biodiverzitet u Bosni i Hercegovini je na zavidnom nivou zahvaljujući ekološkoj heterogenosti prostora, geomorfološkoj i hidrološkoj raznolikosti, specifičnoj geološkoj prošlosti i klimatskom diverzitetu, Bosna i Hercegovina obiluje izuzetnim biološkim bogatstvom i diverzitetom staništa.⁸⁰ Dovoljno je napomenuti ukupan broj vrsta faune kičmenjaka na površini BiH od 51.129 km² koji iznosi 588 od čega je 135 vrsta ugroženo, a 39 su endemske vrste. Takođe BiH ima veliki broj vrsta i podvrsta vaskularnih biljaka u iznosu od 5.134. Crvene liste flore i faune na nivou FBiH⁸¹ i RS-a⁸² po IUCN (International Union for Conservation of Nature) kategorizaciji koje predstavljaju popise ugroženih i zaštićenih vrsta su urađene dok **Crvena lista flore i faune na državnom nivou još nije izrađena.**

Prva formalna primjena koncepta ekoloških mreža u Evropi učinjena je 1992. godine formiranjem Evropske ekološke mreže nazvane Natura 2000, kao dio EU direktive o staništima. Ekološka mreža je biološka veza ekološki značajnih područja (prirodnih, približno prirodnih i zaštićenih prirodnih područja) i njihovih tampon zona, koje su osigurane ekološkim koridorima. Ukupna površina zaštićenih područja na nivou BiH iznosi 7.120 ha.⁸³

Teritorija na kojoj se nalaze zaštićena područja u BiH je relativno mala, a procentualni udio takve teritorije u odnosu na ukupnu teritoriju BiH je jako nizak i daleko ispod evropskog prosjeka. 2011. godine procenat zaštićenih područja u BiH je iznosio 2% Procenat zaštićenih područja je porastao u proteklih devet godina proglašenjem Nacionalnog parka „Una“ 2008. godine i sličnim aktivnostima. Međutim, taj procenat je još uvijek ispod nivoa zaštite koji se predviđa u brojnim strateškim dokumentima.⁸⁴

⁷⁹ <http://databank.worldbank.org/data/>

⁸⁰ http://www.bih-chm-cbd.ba/Bos/bib_bos.htm

⁸¹ Federalno Ministarstvo okoliša i turizma, 2013.godina

⁸² Uredba o crvenoj listi zaštićenih vrsta flore i faune, Vlada RA-a, sjednica održana 18.12.2012.godine

⁸³ <http://www.fmoit.gov.ba/ba/page/41/ekoloscaronka-mrea-natura-2000>

⁸⁴ Izvještaj o stanju okoliša u BiH, 2012.

Mine i eksplozivni ostaci rata predstavljaju ozbiljnu prijetnju za sigurnost, zdravlje i živote civilnog stanovništva i prepreku društvenom i ekonomskom razvoju na nacionalnom i lokalnom nivou. U okviru revizije Strategije protivminskog djelovanja BiH 2009-2019. godina, po zadnjim poznatim podacima Centar za uklanjanje mina u BiH je 2012. godine izradio Opštu procjenu minske situacije u BiH koja je identifikovala 1.417 ugroženih zajednica pod uticajem mina/NUS-a. Lokacije kontaminirane minama/NUS-om direktno utiču na sigurnost oko 15% od ukupnog broja stanovnika BiH.⁸⁵ Iako se u *Strategiji protuminskog djelovanja* navodi da Bosna i Hercegovina mora biti očišćena od mina do 2019. godine, tekuća dinamika ne daje razloga za optimizam. Za deminiranje preostalog zemljišta potrebni su značajni resursi.

Pored slabe usklađenosti sa *acquisem*, **ne postoji ni sistemsko praćenje životne sredine u BiH**, niti sistem izvještavanja zbog kompleksne podjele odgovornosti i obaveza između države, entiteta, kantona i opština. Poseban izazov predstavlja nedostatak velikog broja podataka i pokazatelja, ali i nedostatak kapaciteta za prikupljanje podataka kako bi se moglo sveobuhvatno sagledati stanje životne sredine u BiH. BiH je ratifikovala SSP u novembru 2008. godine i time stekla status zemlje potencijalnog kandidata za članstvo u EU.

Izazovi za unapređenje sektora zaštite okoliša, sektora energije i obnovljivih izvora energije uključuju:

- ✓ uskladiti svoje propise sa pravnom stečevinom EU;
- ✓ stvoriti institucionalni okvir za provođenje zakona usklađenih sa zahtjevima EU.
- ✓ Osigurati sprovođenje *Strategije prilagođavanja na klimatske promjene i nisko-emisionog razvoja* uz dalji razvoj politika i strategije u vezi sa klimatskim promjenama u zemlji, u skladu sa okvirom EU do 2030
- ✓ Osigurati primjenu Okvirne Direktive o vodama i uskladiti politiku upravljanja vodama.
- ✓ Uložiti napore za usklađivanje sa Uredbom EU o mehanizmu monitoringa uz unaprijeđenje kapaciteta za realizaciju *Sporazuma o klimatskim promjenama iz Pariza 2015*.
- ✓ Usvojiti listu potencijalnih Natura 2000 područja.

III.3. Brži i efikasniji razvoj poljoprivrede i ruralni razvoj

Razvoj poljoprivrede i ruralnih područja, podizanje nivoa proizvodnje i osiguranje dovoljnog nivoa konkurentnosti domaće poljoprivredne proizvodnje za nastup na liberalizovanom tržištu je jedan od prioriteta od posebnog interesa za Bosnu i Hercegovinu. Raspoloživi budžeti institucija namijenjeni za podršku razvoja poljoprivrede i ruralnog razvoja svih nivoa nadležnih za poljoprivredu u BiH su nedovoljni da podrže reformske procese i ne mogu osigurati jačanje konkurentnosti poljoprivrede u BiH. Da bi se u potpunosti stekli uslovi za korištenje EU predpristupnih sredstava za ruralni razvoj (IPARD), uključujući i poljoprivredu, potrebno je usvojiti cjelodržavnu strategiju sektora poljoprivrede i ruralnog razvoja i uspostaviti IPARD operativnu strukturu, koja će uvažiti specifičnosti ustavnog uređenja u BiH.

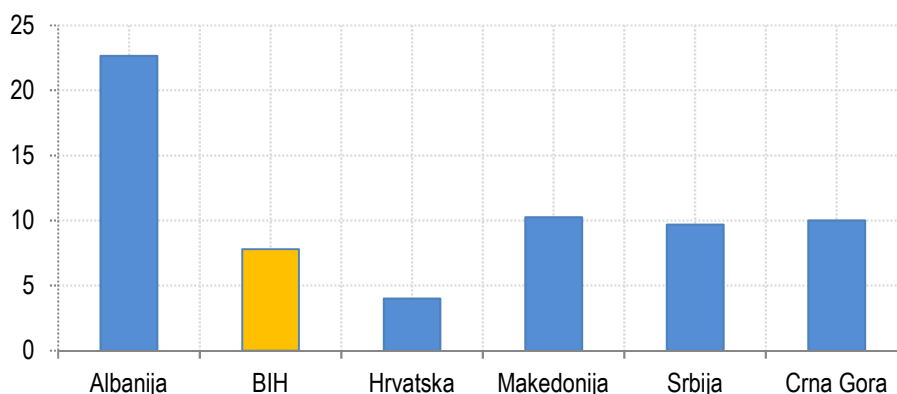
Poljoprivreda je veoma značajna grana u BiH gdje se jedna trećina domaćinstava bavi poljoprivrednim aktivnostima⁸⁶. Broj domaćinstava koja obavljaju poljoprivrednu aktivnost i prodaju proizvode na tržištu prema popisu 2013. je 5% (u odnosu na ukupan broj domaćinstava).

⁸⁵ Operativni plan protuminskog djelovanja u BiH za 2015.godinu

⁸⁶ www.popis2013.ba

Učešće **poljoprivrede, šumarstva i ribolova** u BDP-u BiH u 2016. godini je 6,4%⁸⁷, što je skoro nepromijenjeno u posljednje četiri godine. U poređenju sa drugim zemljama JIE značaj poljoprivrede u BDP-u BiH je nešto manji u odnosu na Makedoniju, Srbiju i Crnu Goru (10%), a značajno manji u poređenju sa Albanijom koja prednjači sa 23% učešća bruto dodane vrijednosti sektora poljoprivrede u BDP-u⁸⁸.

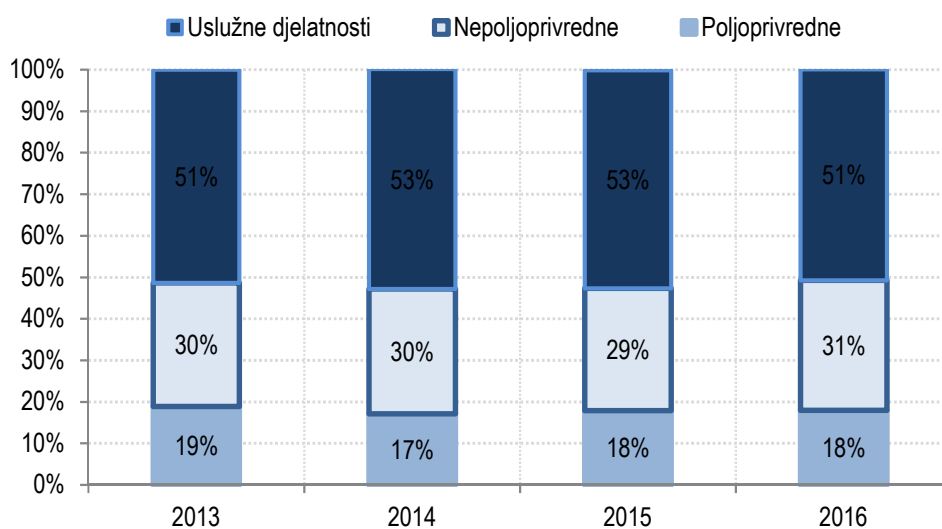
Grafikon 27: Učešće (%) bruto dodane vrijednosti poljoprivrede u BDP za region JIE

Izvor: Svjetska banka, World development indicators 2016.

Struktura zaposlenih u BiH po području djelatnosti pokazuje da učešće zaposlenih u sektoru poljoprivrede u ukupnoj zaposlenosti u BiH u posljednje četiri godine je stabilno i iznosi oko 18%. Prema podacima Ankete o radnoj snazi za 2016. godinu, u poljoprivrednoj djelatnosti je bilo zaposleno oko 144 hiljade zaposlenih, što predstavlja smanjenje od 7% u odnosu na 2013. godinu. Povećava se učešće zaposlenih muškaraca (65%) u odnosu na učešće žena (35%) u poljoprivredi.⁸⁹

Grafikon 28: Struktura zaposlenih po području djelatnosti u BiH

Izvor: Anketa o radnoj snazi 2016., BHAS

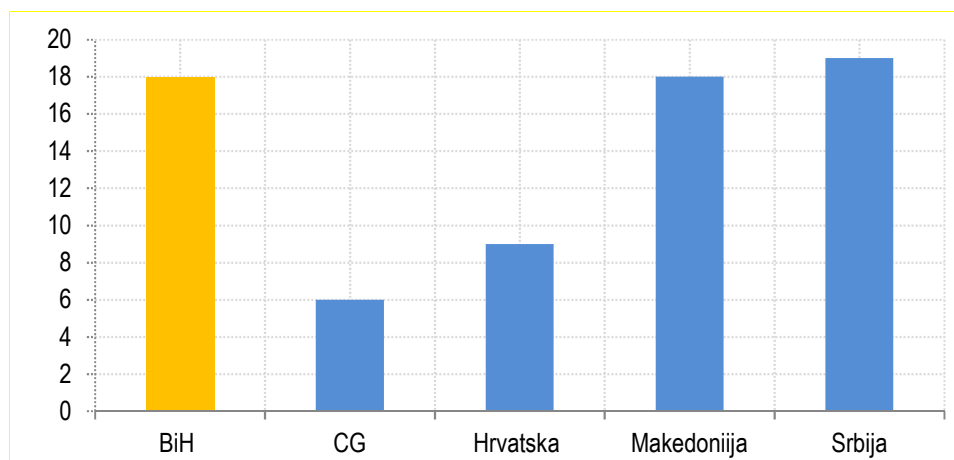
⁸⁷ BHAS, Saopštenje, BDP Proizvodni pristup – prvi rezultati 2016

⁸⁸ Svjetska banka, World development indicators, podaci su za 2014. godinu.

⁸⁹ BHAS, Anketa o radnoj snazi 2016. godine, Tematski bilten broj 11.

U Srbiji i Makedoniji je zabilježen skoro isti značaj poljoprivrede na ukupnom tržištu rada, dok je u Hrvatskoj i Crnoj Gori učešće zaposlenih u poljoprivredi u ukupnom broju zaposlenih očekivano niži.

Grafikon 29: Regionalno poređenje učešća zaposlenih u poljoprivredi u ukupnom broju zaposlenih (u %)

Izvor: Svjetska banka, World development indicators i BHAS

Proizvodnja prehrambenih proizvoda u ukupnoj industrijskoj proizvodnji u BiH u 2016. godini je učestvovala sa oko 9%, uz ostvareni rast od 7,3% g/g (što prestavlja najveću stopu rasta u protekle četiri godine)⁹⁰.

Ukupna proizvodnja konzumne ribe u 2016. godini je veća za 2,6% u odnosu na 2015. godinu. Proizvodnja šarana je manja za 16%, a proizvodnja pastrmke je veća za 7% u odnosu na 2015. godinu. I dalje prednjači proizvodnja pastrmke sa učešćem od 74% dok je proizvodnja šarana iznosila 17% u ukupnoj količini proizvedene konzumne ribe.⁹¹ Da bi se na pravi način iskoristio ovaj potencijal potrebno je usvojiti strategiju za sektor ribarstva i uskladiti bh. zakonodavstvo sa *acquis-em* EU, uključujući propise o uvozu ribe i ribljih proizvoda i borbi protiv nezakonitog, neprijavljenog i neuređenog ribarstva.

Cijene poljoprivrednih proizvoda u 2016. godini u odnosu na prosjek cijena iz 2010. godine više su za 7,3%. Zabilježen je rast cijena biljne proizvodnje za 1,5%, kao i rast cijena stočne proizvodnje za 12,8%.⁹²

U 2016. godini je zabilježen nastavak trenda pada **cijena hrane** u BiH (0,6%) što je pored ostalih faktora doprinjelo smanjenju opšteg nivoa cijena u BiH (deflacija od 0,2%).⁹³ Kretanje cijena hrane u BiH je u velikoj mjeri determinisano smanjenjem cijena hrane u svijetu u 2016. godini.

Niže cijene hrane imale su pozitivan uticaj na rast izvoza prehrambenih prerađevina u 2016. godini od 15% g/g. Učešće izvoza prehrambenih prerađevina u ukupnom izvozu BiH u posljednje četiri godine iznosi oko 4%. Uvoz hrane je još uvijek značajno dominantniji (oko 1,49 milijardi KM ili 9% ukupnog uvoza u BiH), tako da je procenat pokrivenosti uvoza izvozom u 2016. godini iznosio tek 24%⁹⁴. Deficit u ovoj kategoriji je iznosio više od jednu milijardu KM (1,134 miliona KM).

⁹⁰ BHAS, Indeks obima industrijske proizvodnje za BiH, decembar 2016 godine.

⁹¹ BHAS, Godišnji izvještaj o akvakulturi 2016.

⁹² BHAS, Poljoprivreda, okoliš i regionalne statistike, Indeksi cijena u poljoprivredi u 2016.godini.

⁹³ BHAS, Indeks potrošačkih cijena, Ekonomske statistike, decembar 2016., saopštenje broj 12..

⁹⁴ BHAS, statistika robne razmjene sa inostranstvom, saopštenje broj 2.

U pogledu **sigurnosti hrane** potrebno je usvojiti nove zakone o veterini i sigurnosti hrane na državnom nivou i dodatno unaprijediti lanac upravljanja i sistem službene kontrole hrane za ljude i za životinje. Očekuje se potpuno i ujednačeno sprovođenje higijenskog paketa u cijeloj zemlji kao i preuzimanje EU regulative i uspostavljanje struktura kojim će se obezbijediti dostizanje potrebnog nivoa standarda kvaliteta i sigurnosti hrane za nesmetanu trgovinu poljoprivrednim robama i izvoz svih roba animalnog porijekla na tržište Evropske unije.

U protekloj godini u oblasti **veterinarstva** se nastavilo sa kontrolom, prevencijom i iskorjenjivanjem zaraznih bolesti životinja. Kapaciteti laboratorija su dodatno poboljšani u pogledu opreme, a povećan je i broj akreditiranih laboratorijskih metoda za dijagnostikovanje bolesti životinja. Potrebno je upotpuniti centralni sistem identifikacije, registracije, kontrole kretanja životinja unutar BiH i baze podataka. Sa potpuno ustanovljenim i registrovanim kretanjem životinja, država će poboljšati i sistem spremnosti brzog odgovora u hitnim slučajevima i kod pojave bolesti.

Oko 63% teritorije BiH je pod **šumom i šumskim zemljištem**, što je procenat među najvišim u Evropi.⁹⁵ Ukupna proizvodnja šumskih sortimenata u Bosni i Hercegovini u 2016. godini veća je za 3,2% u odnosu na 2015. godinu. Proizvodnja sortimenata četinarskih vrsta drveća veća je za 5,3% dok je proizvodnja sortimenata lišćarskih vrsta veća za 1,2%.⁹⁶ Potencijal u pogledu ulaganja u narednom periodu su proizvodnja drvenog peleta, biomase i toplotne energije na bazi biomase, industrija panela i tradicionalno proizvodnja visoko-kvalitetnog namještaja. Obzirom na pomenuti potencijal, borba protiv protivpravne sječe je jedan od prioriteta ruralnog razvoja. Takođe, ruralna infrastruktura je od presudnog značaja za unapređenje proizvodnje, logistiku i marketing u sektoru šumarstva u BiH. Iako je ostvaren određeni napredak u ovom sektoru, preostaje još mnogo da se uradi da bi se BiH približila EU zakonodavstvu. Neki od opštih problema sektora su: birokratizovanost, korumpiranost, sporost odlučivanja, kašnjenje isplata poticaja, usitnjene parcele i neriješeni imovinsko-pravni odnosi, nepostojanje dugoročne strategije razvoja sektora, itd.

Posebni izazovi su: usklađivanje sistema službenih veterinarskih i fitosanitarnih kontrola sa evropskim standardima; osnaživanje administrativnih kapaciteta posebno u pogledu inspeksijskih službi i laboratorija; preuzimanje EU regulative i uspostavljanje struktura kojim će se obezbijediti dostizanje potrebnog nivoa standarda kvaliteta i sigurnosti hrane za nesmetanu trgovinu poljoprivrednim robama i izvoz svih roba animalnog porijekla na tržište Evropske unije. U narednom periodu potrebno je usvojiti cjelodržavni strateški plan ruralnog razvoja i uspostaviti nacionalne strukture za predpristupnu pomoć poljoprivrednom sektoru kroz Instrument za predpristupnu pomoć ruralnom razvoju.

III.4. Razvoj energetske potencijala, posebno obnovljivih izvora energije i povećanje energetske efikasnosti

BiH je kao potpisnica Ugovora o Energetskoj zajednici preuzela obavezu da izvrši liberalizaciju energetskog tržišta i usvoji set zakonskih propisa o gasu, nafti i električnoj energiji koji će omogućiti stvaranje konkurentnog, integriranog energetskog tržišta i veća ulaganja u energiju kako bi se obezbijedilo sigurno i održivo snabdijevanje energijom.

Na nivou države **ne postoji strategija za sektor energije, kao ni Zakon o gasu na državnom nivou koji je u skladu sa acquies-om**. Jedan od važnijih zahtjeva iz direktive Energetske zajednice je izrada

⁹⁵ FAO, Analiza sektora šumarstva u BiH, januar 2015

⁹⁶ BHAS, Proizvodnja, prodaja i zalihe šumskih sortimenata u BiH prema asortimanu u 2016. godini

Akcionog plana za energetska efikasnost BiH pri čemu već je definisan cilj uštede energije od 9% do 2018. godine u odnosu na bazno stanje u 2010. godini.

Infrastrukturne reforme u oblasti energetike (navedene u dokumentu Program ekonomskih reformi za BiH 2017-2019⁹⁷) imaju za cilj povećanje energetske efikasnosti i korištenja obnovljivih izvora. Navedene su i ključne prepreke za rast i konkurentnost, a to su: niska cijena električne energije, što utiče na smanjenu atraktivnost za realizaciju investicija; visoki troškovi poslovanja sa aspekta nameta za proizvođače električne energije; nizak stepen efikasnosti u poslovanju usljed korištenja zastarjelih tehnologija, posebno u segmentu termoelektrana i rudnika, što iziskuje visoke troškove održavanja; te niska akumulacija kapitala za realizaciju novih investicija, što stvara potrebu za kreditnim sredstvima.

Bosna i Hercegovina je predsjedala **Energetskom zajednicom** u 2016. godini. Evidentno je da na različitim administrativnim nivoima treba učiniti dodatne napore u transpoziciji i implementaciji *aquis*-a energetske zajednice. Akcioni plan za korištenje obnovljivih izvora energije u BiH⁹⁸, je usklađen sa strateškim i planskim dokumentima RS, FBiH i BD, te dostavljen EK. Akcioni plan definiše indikativne ciljeve korištenja izvora obnovljive energije u našoj zemlji do 2020. godine i dinamiku njihovog postizanja. U narednom periodu Bosna i Hercegovina će aktivno nastaviti raditi na implementaciji obaveza iz Ugovora o osnivanju Energetske zajednice. Prema odlukama iz Direktive 2009/28/EC za Bosnu i Hercegovinu utvrđen je obavezujući cilj od 40% učešća obnovljivih izvora energije u finalnoj potrošnji energije i učešća energije iz obnovljivih izvora energije u transportu, u iznosu od 10% do 2020. godine.⁹⁹

Bosna i Hercegovina je članica **Međunarodne energetske povelje**. Prihvatanjem ove povelje BiH će doprinijeti unapređenju energetskog razvoja, sigurnosti snabdijevanja energijom, efikasnosti njene proizvodnje, transporta, distribucije i njenog korištenja uz očuvanje okoliša.

U pogledu **unutrašnjeg tržišta energije**, Bosna i Hercegovina je formalno izvršila liberalizaciju svog tržišta električne energije. Bosna i Hercegovina treba uskladiti domaće zakonodavstvo sa zakonodavstvom EU u sektoru električne energije s akcentom na sadržaj Trećeg energetskog paketa.

Krajem 2016. potpisan je Sporazum o otklanjanju ozbiljnog i dugotrajnog prekršaja Ugovora o uspostavi Energetske zajednice u sektoru gasa. Ministarsko vijeće Energetske zajednice je donijelo Odluku o suspenziji mjera Bosne i Hercegovine do 31. marta 2017. godine, do kada treba biti donesen državni zakon u skladu sa potpisanim Sporazumom i njime definiranim Akcijskim planom, koji uključuje i usvajanje međusobno harmoniziranih entitetskih zakona o gasu.

Energetski sektor¹⁰⁰ je u ukupnoj industrijskoj proizvodnji u BiH u 2016. godini učestvovao sa oko 30%. U okviru rudnika u Bosni i Hercegovini registrovano je povećanje proizvodnje od 3,4% u odnosu na prethodnu godinu, što je ponajviše posljedica povećanja proizvodnje ugljena i lignita od 9,2%. S druge strane, u okviru rudnika metalnih i ostalih ruda nivo proizvodnje je bio na nešto nižem nivou u odnosu na prethodnu godinu¹⁰¹.

⁹⁷ Program ekonomskih reformi BiH 2017-2019, dostupno na: www.dep.gov.ba

⁹⁸ Usvojen na 50. sjednici VMBH održanoj 30. marta 2016. godine

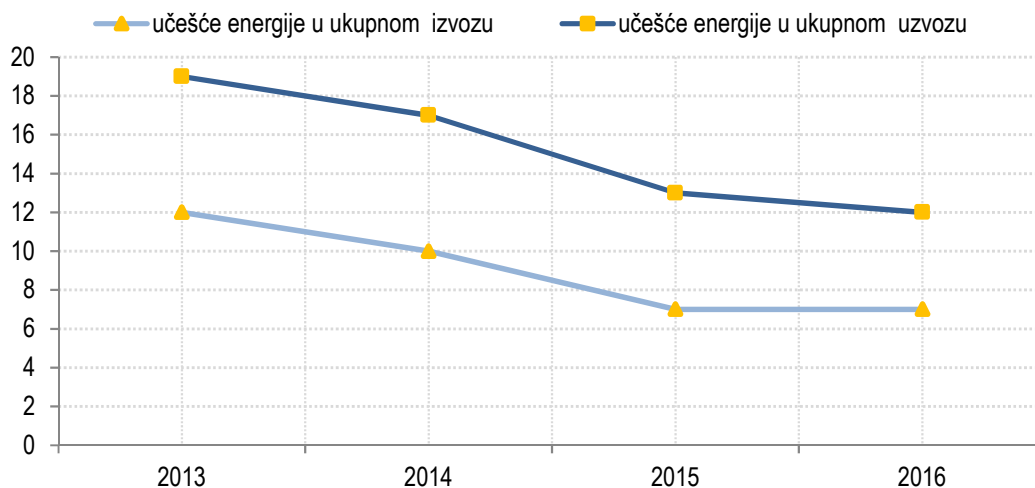
⁹⁹ Prilikom određivanja cilja od 40% za BiH na nivou radne grupe Sekretarijata Energetske zajednice, kao polazni element uzet podatak za 2009. godinu u iznosu od 34% učešća obnovljivih izvora energije.

¹⁰⁰ Obuhvata proizvodnju uglja i lignita, proizvodnju električne energije i koksa, te preradu naftnih derivata

¹⁰¹ BHAS

Zabilježeno je povećanje izvoza energije¹⁰² od 2% sa nominalnim iznosom od 639 miliona KM. Uvoz energije (1,9 mlrd KM) je smanjen za 11%, pa je deficit u ovoj kategoriji u iznosu od 1,265 miliona KM u 2016. godini umanjen za 16%¹⁰³. Procenat pokrivenosti uvoza izvozom je iznosio 34%. Na grafikonu u nastavku je uočljivo smanjenje učešća energije u ukupnom izvozu i uvozu BiH u periodu 2013-2016. godine.

Grafikon 30: Učešće energije u ukupnom izvozu i uvozu BiH (2013-2016 godine) u procentima

Izvor: BH Agencija za statistiku

Elektroenergetski sistem BiH je u toku godine radio stabilno i bez većih problema. Tokom 2016. godine, a nakon uspješnog završetka testiranja tokom probnog perioda, sa redovnom proizvodnjom započela je Termoelektrana Stanari čija projektovana godišnja proizvodnja iznosi više od 2.000 GWh.

Na tržištu energije je postignut određen napredak u smislu uklanjanja pravnih i ugovornih prepreka za uspostavljanje organizovanog tržišta električne energije. Tržište električne energije u 2016. godini odlikuju trendovi povećanja prometa i smanjenja cijena, kako na veleprodajnom tako i na maloprodajnom tržištu.

Prema podacima BHAS, za 2016. godinu ostvarena je rekordna proizvodnja električne energije koja je iznosila 15.4 GWh što predstavlja povećanje od 24% u odnosu na isti period prethodne godine. Najznačajniji doprinos je ostvaren u okviru termoelektrana gdje je ostvarena proizvodnja od 10.5 GWh što je povećanje od 25% u odnosu na prethodnu godinu. S druge strane, proizvodnja električne energije u okviru hidroelektrana iznosila je 4.8 GWh što predstavlja rast od 23% u odnosu na prethodnu godinu. Povećanje proizvodnje rezultovalo je povećanjem izvoza električne energije za 18%, dok je uvoz smanjen za 38%¹⁰⁴. Ukupna potrošnja električne energije u BiH u 2016. godini povećana je za 2% u odnosu na prethodnu godinu čime je ostvaren istorijski maksimum.¹⁰⁵

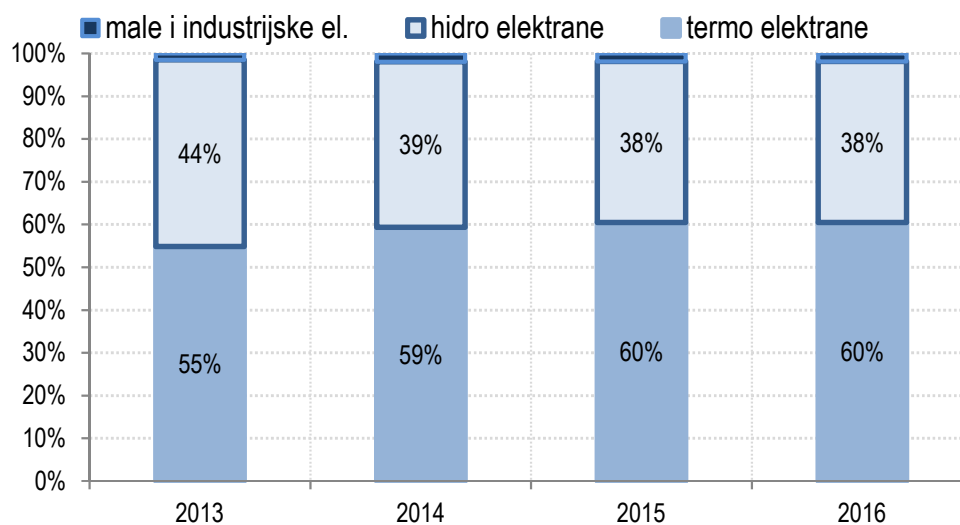
¹⁰² Energija je svrstana kao kategorija glavnih industrijskih grupa prema ekonomskoj namjeni, izvor BHAS za 2016.godinu

¹⁰³ BHAS, Saopštenje, Statistika robne razmjene BiH sa inostranstvom januar – decembar 2015

¹⁰⁴ BHAS, Statistika energije 2016

¹⁰⁵ DERK

Grafikon 31: Struktura proizvodnje električne energije

Izvor: Državna regulatorna komisija za električnu energiju

Prema usvojenom Akcionom planu za korištenje obnovljive energije u BiH planira se povećanje učešća električne energije iz obnovljivih izvora sa 50% na 57% u 2020. godini.

U poređenju sa zemljama u Evropi prema cijeni električne energije za domaćinstva, BiH se svrstava na peto mjesto iza Srbije, Kosova, Makedonije i Albanije.¹⁰⁶ Cijene električne energije za industriju su također među najnižim u Evropi.

Najveći obim **prekogranične razmjene električnom energijom** se obavljao sa Hrvatskom, Srbijom i Crnom Gorom. U 2016. godini izvezeno je 5.287 GWh, što je 53% više u odnosu na prethodnu godinu. Uvoz električne energije iznosio je 1.525 GWh sa porastom od 16% u odnosu na prethodnu godinu.¹⁰⁷

Izazov u ovom sektoru je nastavak reformi u skladu sa preporukama iz izvještaja Energetska zajednica za budućnost, dosljedna primjena *acquis-a*, odnosno pravnog okvira Energetske zajednice, uz koncentrisanost na implementaciju 'Trećeg energetskog paketa', sigurnost snabdijevanja i transparentnost tržišta električne energije. U fokusu djelovanja treba biti zaštita okoliša i razvoj veleprodajnog tržišta. Na donosiocima odluka preostaje donošenje konkretne i sveobuhvatne cjelodržavne energetske strategije što bi osiguralo buduću sigurnost snabdijevanja zemlje i njen ekonomski razvoj, kao i pristup fondovima EU.

¹⁰⁶ DERK

¹⁰⁷ DERK, Godišnji izvještaj o radu za 2016. godinu

IV

Inkluzivni rast

IV. Inkluzivni rast

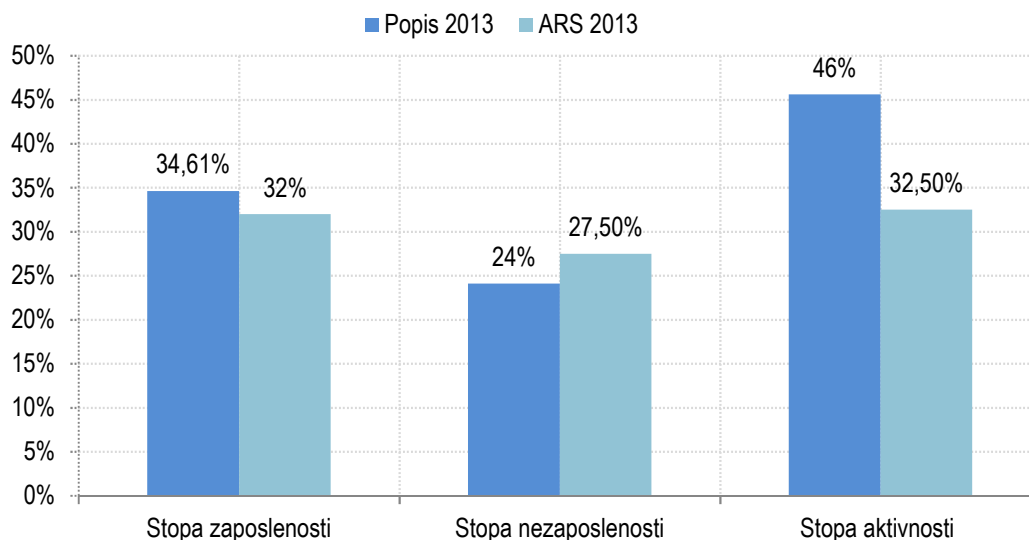
IV.1. Povećati mogućnosti za zapošljavanje

Zapošljavanje predstavlja jedan od osnovnih uslova za pokretanje ekonomije te za održivost i kvalitet zdravstvenih, penzionih i socijalnih programa.

Tržište radne snage u BiH u zadnjih deset godina karakteriše visoka neaktivnost, nezaposlenost, a posebno dugoročna nezaposlenost. Aktivne politike tržišta rada, iako bilježe pozitivan trend, zahtijevaju evaluaciju njihove efikasnosti i održivosti u dugoročnom periodu. Zapošljavanje u BiH bi trebalo da prati globalne trendove tržišta rada gdje se fokus sa nivoa obrazovanja pomjera na posjedovanje vještina. Biroi za zapošljavanje, iako nude obuke za stjecanje određenih vještina koje bi trebalo povećati konkurentnost pojedinca na tržištu rada, ne vode evidenciju nezaposlenih prema vještinama već prema nivou obrazovanja. S druge strane, većina poslodavca prilikom konkursnih procedura navodi neophodne vještine koje je potrebno posjedovati za obavljanje određenog radnog mjesta.

BiH je 2013. godine provela prvi popis od 1991.godine te objavila rezultate o tržištu rada u BiH. Prema rezultatima popisa, u BiH je bilo 1.033.884 zaposlenih osoba, nezaposlenih 328.632 i neaktivnih 1.624.924. U skladu s tim stopa zaposlenosti je iznosila 34,6%, stopa nezaposlenosti 24,1% i stopa aktivnosti 45,6%. Graf prikazuje uporedni pregled rezultata ARS 2013 i popisa 2013. Iako su razlike vidljive posebne u pogledu stope aktivnosti, u nastavku izvještaja koriste se anketni podaci radi međunarodne uporedivosti i praćenja trendova.

Grafikon 32: Uporedni pregled ARS 2013 i Popisa 2013

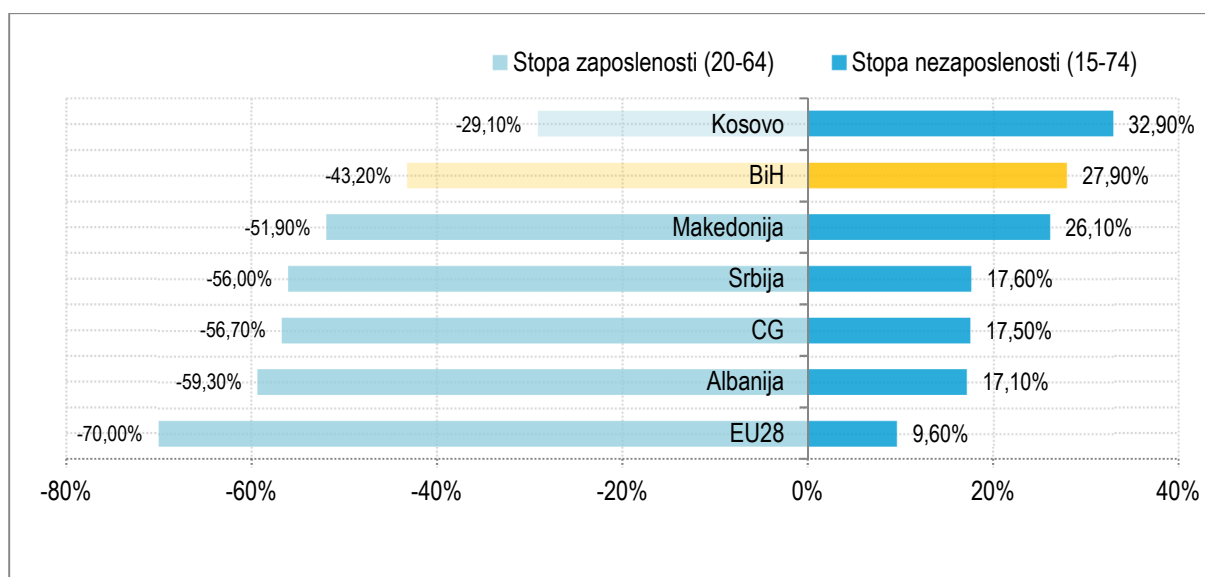

Izvor: ARS 2013 i Popis 2013, Agencija za statistiku BiH

Regionalna komparacija osnovnih indikatora tržišta rada pokazuje da u BiH treba posebnu pažnju posvetiti povećavanju stope zaposlenosti i smanjenju stope nezaposlenosti kroz multidisciplinarni pristup, budući da se radi o strukturnoj nezaposlenosti.

Posmatrajući BiH i zemlje iz okruženja i EU 28, vidljivo je da BiH ima veću stopu zaposlenosti i manju stopu nezaposlenosti samo od Kosova.

Grafikon 33: Stopa zaposlenosti (20-64) i stopa nezaposlenosti (15-74), BiH, EU 28 i zemlje regije, 2015. godina

Izvor: EUROSTAT, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Enlargement_countries_-_labour_market_statistics

Prema godišnjem izvještaju o implementaciji Strategije Jugoistočne Evrope, stopa zaposlenosti regije jugoistočne Evrope iznosi 51,4%, tako da BiH zaostaje za cijelom regijom za 8,2 procentna poena. Strategija JIE ima postavljen cilj za BiH da će 2020 godine ostvariti stopu zaposlenosti 20-60 od 48,8%, i prema posljednjem Izvjestaju BiH je najudaljenija od ostvarenja cilja.

Akcioni plan za realizaciju za realizaciju prioriteta BiH za pristupanje EU predviđa mjeru „Hitno provesti aktivne mjere zapošljavanja za rješavanje visoke stope nezaposlenosti, posebno nezaposlenosti mladih, i pružiti efikasnu podršku onima koji traže posao“.

U 2016.godini prema administrativnim podacima Agencije za statistiku, u BiH u prosjeku je bilo 728,6 hiljada **zaposlenih osoba**. Od 2012. godine broj zaposlenih bilježi stalni rast. Broj anketno zaposlenih u 2016.godini je bio 801 hiljada te je smanjen za 21 hiljadu u odnosu na prethodnu godinu.

Stopa zaposlenosti mladih (15-24 godine) je najniža u poređenju sa EU28 i iznosi tek 13,8% prema anketi o radnoj snazi, bez značajnih promjena u periodu 2013.–2016. godine. Ipak ako posmatramo starosni interval od 25-34 godine stopa zaposlenosti iznosi 52,0%. Ovo može biti rezultat toga da u BiH u prosjeku student diplomira sa oko 25 godina starosti, a postoji i sve značajniji trend povećanja upisa na fakultete.

Od ukupnog broja zaposlenih 65,7% osoba je zaposleno sa srednjim stručnim obrazovanjem, a 17,8% sa nekim od oblika visokog stručnog obrazovanja (fakultet, magistarski, doktorat).¹⁰⁸

Posmatrajući strukturu zaposlenih u BiH prema područjima djelatnosti, 18% ih je zaposleno u sektoru poljoprivrede, dok prema administrativnim podacima samo 2,4% zaposlenih je zaposleno u sektoru poljoprivrede. Prema ARS u 2016. godini u sektoru poljoprivrede bilo je zaposleno 144 hiljada, dok je prema administrativnim podacima u aprilu 2016, 17.334. osoba bilo zaposleno u poljoprivrednom

¹⁰⁸ ARS 2016, BHAS

sektoru.¹⁰⁹ Administrativni podaci pokazuju da zaposlenost u poljoprivredi bilježi povećanje, posmatrano za isti mjesec u odnosu na 2013.godinu kada je taj broj iznosio 14.865, za razliku od anketnih podataka prema kojima se broj zaposlenih u poljoprivredi smanjuje (u 2013. godini 155 hiljada bilo je zaposleno u poljoprivredi).

U BiH sve je popularniji trend zapošljavanja u inozemstvu. Jedinstvena statistika o ovome ne postoji ali postoje podaci kojima raspolaže Agencija za zapošljavanje BiH.

Trenutno su na snazi dva ugovora koje BiH putem Ministarstva civilnih poslova i Agencije za rad i zapošljavanje BiH ima zaključene sa Slovenijom i Njemačkom.

Od 2013. godine do kraja 2016. godine u Sloveniji je zaposleno 10.831 osoba (oko 70% su osobe od 30-45 godina). Najviše se traže vozači, ali i ostali radnici sa srednjom stručnom spremom. U Njemačkoj u istom periodu zaposleno je 3.108 njegovatelja preko Agencije za rad i zapošljavanje a oko 60% su osobe od 20-30 godina. Sa Slovenijom je ugovor da osoba mora biti evidentirana na zavod za zapošljavanje minimum 30 dana, dok sa Njemačkom taj uslov ne postoji.

Stopa **nezaposlenosti** u BiH je iznosila 25,4% 2016.godine i smanjena je u odnosu na prethodnu godinu za 2,3 procentna poena. U pogledu nezaposlenosti, najveći problem u BiH je što je nezaposlenost strukturne prirode. To znači da najveći udio predstavljaju osobe koje su nezaposlene više od godinu dana. Najveću stopu nezaposlenih imaju osobe koje imaju završenu srednju školu (25,4% u 2016.godini). Prema starosti, nezaposlenost je najkarakterističnija među mladima (54,3%) te je značajno smanjena u odnosu na prethodnu godinu kada je iznosila 62,3%. Prema spolu, nezaposlenost je više zastupljena kod žena (30,0%) nego kod muškaraca (22,5%).

Registrirana nezaposlenost je znatno veća od ankentne. U prosjeku, 2016 godine bilo je 521,35 hiljada registrirano nezaposlenih osoba. U odnosu na prosjek prethodne godine, registrirana nezaposlenost je smanjena za 3,5%. Prema anketi o radnoj snazi bilo je 273 hiljade nezaposlenih, što je također manje nego u prethodnoj godini (1,15%).

Velika razlika između anketno nezaposlenih i nezaposlenih koji su registrovani u biroima za zapošljavanje ukazuje na postojanje sive ekonomije ali i dodatno otežava vođenje aktivnih politika zapošljavanja. Podaci o aktivnim politikama zapošljavanja u BiH nisu konsolidovani. Jedini dostupni podaci o aktivnim politikama su oni koji se sprovode putem biroa za zapošljavanje. Pasivne mjere zapošljavanja su veće od aktivnih ali se razlika smanjuje. U pasivne mjere su uračunati, pored novčanih naknada u slučaju nezaposlenosti i novac koji biroi plaćaju fondovima za zdravstveno osiguranje, što predstavlja dodatno opterećenje za adekvatnije ciljanje aktivnih politika zapošljavanja. Prema metodologiji EUROSTATA u aktivne mjere uračunati su i administrativni troškovi biroa za zapošljavanje (režije, plate zaposlenih).

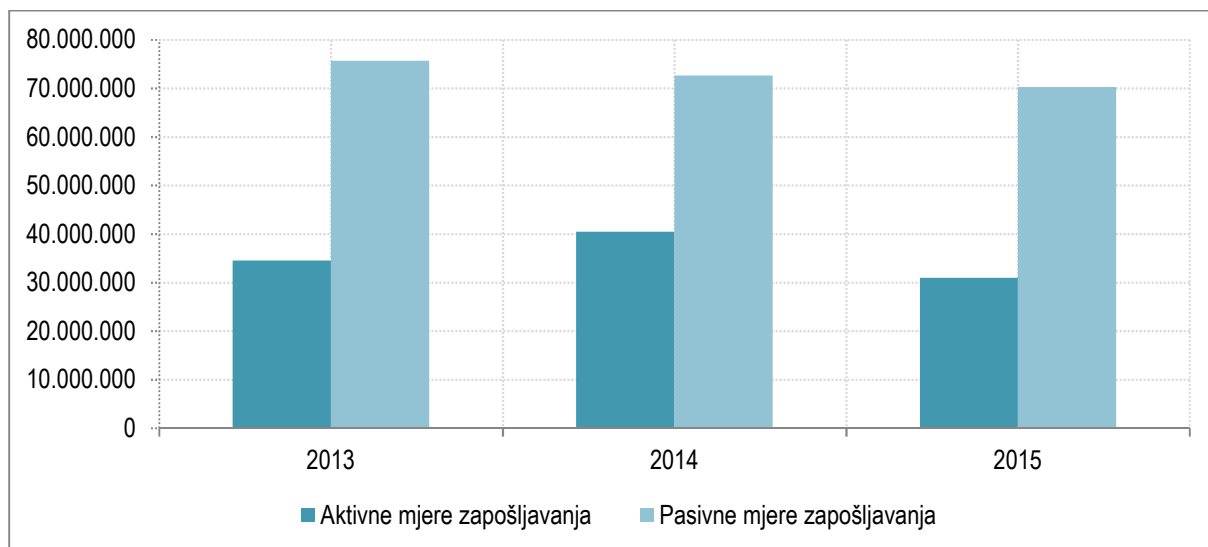
Od 2013. godine smanjuje se broj nezaposlenih koji primaju novčane naknadne u slučaju nezaposlenosti i u 2015. godini. su iznosili 12,8 hiljada sto je oko 1.000 manje nego 2013.godine. Ovo smanjenje se odražava i na smanjenje ukupanog iznosa sredstava koja primaju nezaposleni u vidu novčane naknade (smanjenje za dva miliona u 2015.g. u odnosu na prethodnu godinu).¹¹⁰ Smanjenje bilježe i aktivne mjere

¹⁰⁹ Podatak se odnosi na april 2015 iz Agencije za statistiku BiH (Saopćenje:Zaposleni po djelatnostima), jer se Anketa o radnoj snazi za 2016.g. sprovodila u aprilu.

¹¹⁰ Agencija za rad i zapošljavanje BiH, podaci dostavljeni DEPU

zapošljavanja. Prema podacima Agencije za rad i zapošljavanje BiH, u 2015.g. došlo je do smanjenja aktivnih mjera zapošljavanja za 9,5 miliona KM (grafikon 34).

Grafikon 34: Odnos aktivnih i pasivnih mjera zapošljavanja

Izvor: Podaci o aktivnim i pasivnim mjerama su dostupni od Agencije za rad i zapošljavanje BiH

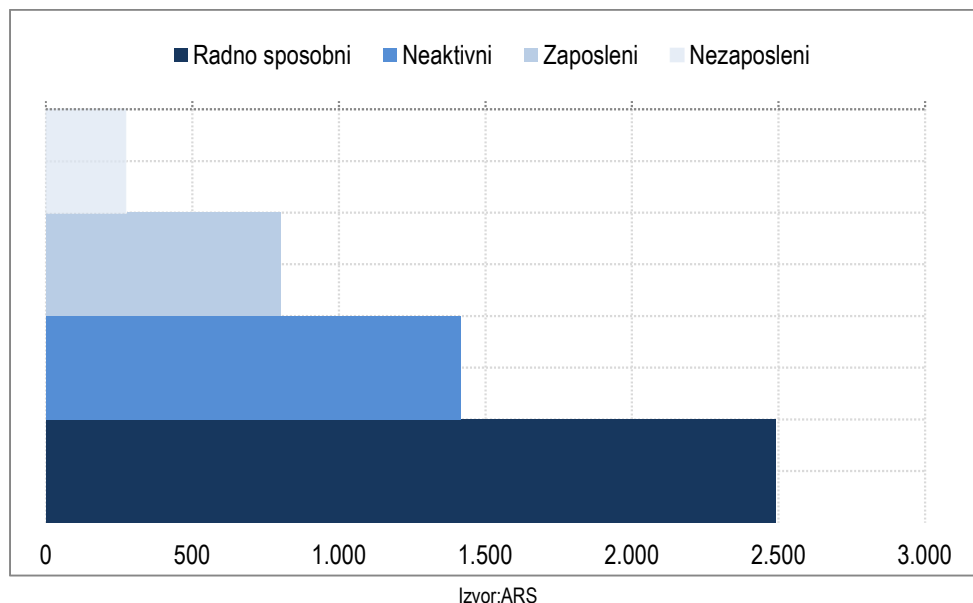
Podrška zapošljavanju kao jedna od aktivnih politika zapošljavanja, „zauzima“ najviše novca (oko 28 miliona KM u 2015 godini.). Ova mjera zapošljavanja fokusirana je najviše na sufinansiranje za prvi posao. Slijedeća „najpopularnija“ mjera zapošljavanja je mjera za start-up poduzetništva sa tek 2,2 miliona KM u 2015.g.

U 2015.godini oko 14.400 nezaposlenih osoba je bilo obuhvaćeno aktivnim politikama zapošljavanja što je manje za 11.000 nego u prethodnoj godini.

Osobe sa invaliditetom su posebno diskriminisane na tržištu rada jer i pored izdvajanja na aktivne politike zapošljavanja OSI, oni nemaju fizički pristup poslu radi neprilagođenosti infrastrukture (trotoari, javni prevoz, razni objekti i javne ustanove).

Za BiH karakterističan je i visok udio **neaktivnog stanovništva**. Neaktivnog stanovništva ima više nego zaposlenih i nezaposlenih zajedno, i to prema podacima Ankete o radnoj snazi koja obuhvata i zaposlene u sivoj ekonomiji.

Grafikon 35: Zaposleni, nezaposleni i neaktivni u BiH, 2016.

U periodu 2013-2016 godine, broj neaktivnih se smanjio iako ne značajno (1,415 miliona u odnosu na 1,465 miliona). Najviše neaktivnih čine žene, a kao razlog neaktivnosti da su domaćice (334 hiljade). Za razliku od žena, muškarci najčešći razlog neaktivnosti je da su penzioneri (303 hiljade). Prema obrazovnoj strukturi, među neaktivnima 54,2% je osoba koje imaju osnovno obrazovanje i manje.

Tržište rada u BiH i dalje se suočava sa brojnim izazovima. 64

Indikatori tržišta rada nisu dovoljno razvijeni. Ne postoji sistem monitoringa potražnje i ponude za radnom snagom što dodatno otežava upravljanje sa aktivnim politikama zapošljavanja kao i sa usklađivanjem obrazovanja i tržišta rada. Da bi se aktivne politike adekvatno planirale neophodno je da se zavodi za zapošljavanje „oslobode“ od socijalnih politika.

Nedostatak radnih mjesta koja bi apsorbirala ponudu radne snage i dalje je jedan od ključnih problema. Postoje inicijative da se smanje doprinosi na plate što bi uticalo na smanjenje sive ekonomije, i samim tim povećalo zaposlenost. Također, pored smanjivanja doprinosa, postoje inicijative o smanjivanju procedura za pokretanje malih i srednjih preduzeća, što bi trebalo rezultirati kreiranjem novih radnih mjesta.

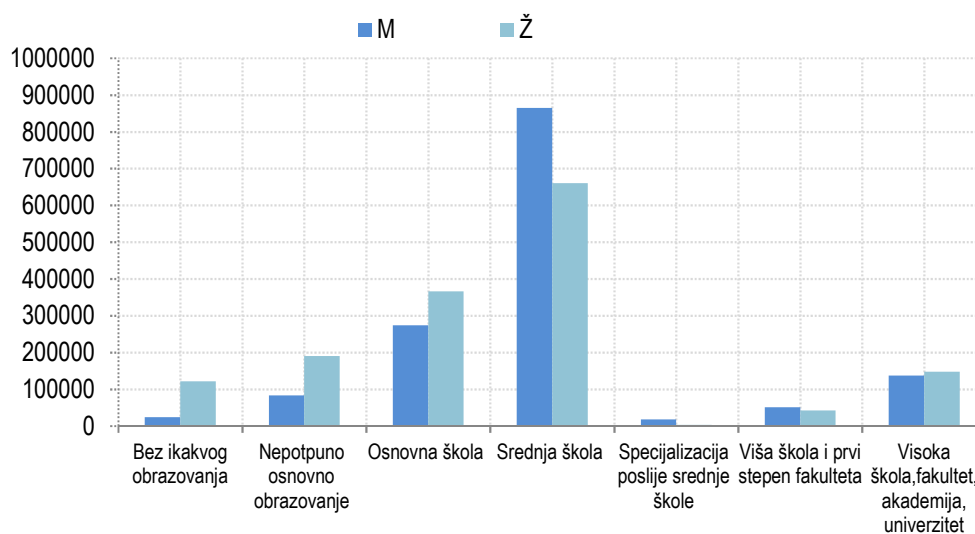
IV.2. Promovisati inkluzivnost u obrazovanju

Obrazovni sistem u BiH nije inkluzivnog karaktera i ne pridaje mu se značaj koji mu je odgovarajući, iako predstavlja veoma važan stub u pristupu socijalnoj uključenosti i obrazovanju u EU. Obrazovanje ima krucijalnu ulogu u procesu socijalnog uključivanja. Obrazovanjem se pojedinac osposobljava za uključivanje na tržište rada što omogućava finansijsko osamostaljivanje odnosno ekonomsku neovisnost. Tako se pojava siromaštva sprječava, a ujedno postiže bolji kvalitet života. Postoje mnogi faktori rizika od socijalne isključenosti koji su direktno povezani sa obrazovanjem, gdje su najčešći uzroci loše materijalno stanje u porodici i nezadovoljavajuća systemska rješenja za različite nivoe obrazovanja. Dodatni faktori rizika za isključenost u obrazovanju su zdravstveni problemi, fizički ili mentalni nedostaci te pripadnost manjinskim grupama (poput Roma), kao i povratnicima u određeno područje ili regiju. Danas, u doba brzog tehnološkog napretka, zadatak obrazovanja osposobljavanje za samostalno učenje i snalaženje u društvu odnosno jačanje konkurentnosti pojedinca na tržištu rada. Iz navedenog proizilazi da se bez

stečenih kvalifikacija nije moguće zaposliti čime se povećava rizik zapadanja u začarani krug neobrazovanosti, nezaposlenosti i siromaštva. Praćenje realizacije inkluzije u obrazovanju podrazumijeva prepoznavanje primjera dobre prakse ali i barijera i teškoća sa kojima se njeni akteri susreću.

Prema podacima iz Popisa stanovništva u Bosni i Hercegovini 2013. godine, 2,82% stanovništva u BiH je nepismeno. Po rodnoj podjeli, 0,78% muškaraca i 4,76% žena od ukupnog stanovništva je nepismeno. Primjetna je razlika u nivou obrazovanja stanovništva po spolu, gdje daleko veći broj žena ima niže nivoe obrazovanja (bez obrazovanja, nepotpuno i osnovno obrazovanje). Dok 59% muškaraca preko 15 godina ima srednje obrazovanje, kod žena je taj postotak 43%.

Grafikon 36: Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi i spolu u 2013. godini

Izvor: Popis stanovništva u Bosni i Hercegovini 2013. godine, Agencija za statistiku BiH

Zadnje procjene o procentu uključenosti djece u **predškolski odgoj i obrazovanje** date su u Istraživanju višestrukih pokazatelja (MICS) za Bosnu i Hercegovinu 2011–2012 gdje se navodi da 16,3% djece koja pohađaju prvi razred osnovne škole tokom prethodne godine pohađala predškolsko obrazovanje u BiH. U školskoj 2015/2016. godini u BiH ukupno je bilo 317 predškolskih ustanova, što je porast u odnosu na prethodnu godinu kada je bilo 288 predškolskih ustanova tj. za 9,7%. Broj djece koja pohađaju predškolske ustanove se također povećao za 6,7% na 22.901 djece¹¹¹. Međutim, povećao se i broj djece koja nisu primljena zbog popunjenog kapaciteta predškolskih ustanova u drastičnoj mjeri. S obzirom na to da je predškolski odgoj i obrazovanje u godini pred polazak u školu Okvirnim zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini propisan kao obavezan, neophodno će biti dodatno povećati obuhvat djece uzrasta pet do šest godina programima predškolskog odgoja i obrazovanja.

Procijenjena **stopa pohađanja škole za djecu uzrasta od 6 do 14 godina** iznosi 97,6% za Bosnu i Hercegovinu. Posmatranjem trendova upisa u prvi razred osnovnih škola u Federaciji Bosne i Hercegovine za period školska 2008/09 – 2015/16. godina, za koje su dostupni zvanični statistički podaci, može se ustanoviti da se broj upisanih učenika u školskoj 2015/16. smanjio za 5.455 učenika u odnosu na prethodnu, što izraženo u procentima iznosi 1,8%. U ugroženu skupinu djece spadaju djeca koja su

¹¹¹ Agencija za Statistiku BiH, *Statistika obrazovanja 2015/2016. godina*

navršila 15 godina, a nisu pohađala osnovnu školu, jer se oni, prema zakonu, školuju po principu školovanja odraslih. To podrazumijeva vanredno polaganje razreda.

Jedan od faktora socijalne uključenosti/isključenosti jeste **finansijska dostupnost obrazovanju**. Stopa upisa djece iz siromašnih porodica u srednje škole mnogo je niža od prosjeka. Pregled javne potrošnje¹¹² pokazuje da je stopa upisa djece iz siromašnih porodica mnogo niža nego što je slučaj sa njihovim "nesiromašnim" vršnjacima, što ih stavlja u daleko ranjiviji položaj u pogledu siromaštva. Nadalje, učenici koji ne nastave pohađati srednju školu se nakon završetka osnovne škole nalaze u riziku od siromaštva (57% ih je u kategoriji siromašnih)¹¹³. Mnogi učenici koji pohađaju stručne škole nisu imali adekvatan pristup opštem obrazovanju i zbog toga nisu kvalitetno pripremljeni da se suoče sa izazovima današnjeg tržišta rada.

Prema zadnjim dostupnim podacima po pitanju **ranog napuštanja školovanja**, u BiH 2013. godine 6,7% osoba od 18-24 godine ima najviše dva razreda srednje škole, istovremeno u EU28 ta stopa iznosi 11,2%¹¹⁴. Cilj strategije EU 2020 je da prosjek bude 10%. Stopa upisa u srednje škole u BiH iznosi 76,2%¹¹⁵. Oko 54% učenika srednju školu završi u redovnom roku, dok svega 24% srednjoškolaca jedne generacije nastavlja školovanje na višim/visokim školama. Napuštanje srednjeg obrazovanja u najvećem broju slučajeva povezano je sa maloljetničkom delikvencijom (52,0%), pripadnosti romskoj populaciji (48,3%), te siromaštvom i materijalnim stanjem porodice (37,9%)¹¹⁶. Razlozi za napuštanje obrazovanja u osnovnoj/srednjoj školi su mnogostruki. Jedan od razloga je loša ekonomska situacija u domaćinstvima, gdje roditelji nisu u mogućnosti finansirati obrazovanje svog djeteta. Također, određen broj djece u BiH ima otežan pristup školama jer žive u udaljenim krajevima, izolovanim područjima koja često nemaju prilazne puteve, kojima bi se mogla kretati motorizirana vozila. Nedovoljno razvijena svijest i nedovoljna informiranost roditelja o potrebi obrazovanja djece je, također, jedan od faktora koji utiču na to da se djeca ne upisuju u osnovne škole. Ovo je posebno prisutno kod roditelja s niskim nivoom obrazovanja, kao i kod roditelja koji imaju problema u intelektualnom razvoju.

Djeca s posebnim potrebama, tačnije, djeca koja imaju poteškoća u razvoju ili boluju od hroničnih bolesti, i zbog toga su osuđena na boravak u bolnici ili kod kuće, predstavljaju grupe djece koja ponekad ili ne upisuju ili napuštaju osnovno obrazovanje. Školu ponekad nisu u mogućnosti da pohađaju **djeca povratnici** zbog lošeg materijalnog stanja i geografske dostupnosti škole. Djeca iz **porodica u stanju socijalne potrebe**, također, u velikom procentu napuštaju srednjoškolsko obrazovanje. Izdvajanja države za pomoć takvim porodicama su neznatna, a, prema nekim procjenama, za jednu godinu školovanja u srednjoj školi potroši se između dvije i tri hiljade konvertibilnih maraka. Porodice u kojima su roditelji nezaposleni, ili samo jedan roditelj radi, imaju niska primanja i ne mogu obezbijediti ova sredstva, a samim tim nisu u mogućnosti djeci omogućiti nastavak školovanja.

Romska populacija je u BiH posebno ugrožena. Prema zvaničnim podacima, 64 romske djece su napustila školovanje u školskoj 2014./2015. godini¹¹⁷. *Istraživanja djece i mladih koji ne upisuju i koji*

¹¹² Svjetska banka 2004. godine.

¹¹³ Istraživanje za potrebe Izvještaja o humanom razvoju za 2007. godinu, UNDP.

¹¹⁴ *Early school leavers*, EUROSTAT.

¹¹⁵ Istraživanje MICS 2011-2012

¹¹⁶ *Istraživanje o nepohađanju i napuštanju obrazovanja u osnovnim i srednjim školama u BiH. (MDG F YERP/UNICEF). 2011.*

¹¹⁷ Izvještaj o provođenju Revidiranog akcionog plana bosne i hercegovine o obrazovnim potrebama Roma, za školsku 2014./2015. godinu.

napuštaju školu (UNICEF, 2011) ukazuju na podatak da je čak 46,2% romske djece napustilo osnovnu školu, a manje od 15% romske djece u Bosni i Hercegovini bilo uključeno u srednjoškolsko obrazovanje. Na ovaj način su sebi onemogućili nastavak obrazovnog puta ka sticanju određenih kvalifikacija. U nekim slučajevima, problem neprijavljivanja djece u matičnu knjigu rođenih se prenosi u obrazovanje gdje ta djeca ne pohađaju ni osnovnu školu. Velika nepismenost među ovom populacijom dovodi do toga da oni i nisu svjesni koliki značaj za razvoj djeteta ima obrazovanje. Dodatni razlog zbog kojeg je u ovoj populaciji visok procenat onih koji nemaju završenu niti osnovnu školu, jeste to što nemaju mogućnost školovanja maternjem jeziku, a njihova djeca, do polaska u školu, vrlo slabo znaju jezike konstitutivnih naroda, tako da prilikom polaska u školu tek počinju da ih savladavaju, što utiče na njihov uspjeh u učenju¹¹⁸.

IV.3. Smanjiti siromaštvo i socijalnu isključenost

Jedan od strateških ciljeva identificiranih Strateškim okvirom za BiH je: Smanjiti siromaštvo i socijalnu isključenost. Ispunjenje ovog cilja u narednom trogodišnjem periodu za rezultat bi imalo poboljšanje položaja ranjivih grupa koje čine: osobe sa invaliditetom, Romi, povratnici i interno raseljene osobe, obitelji sa dvoje i više djece, starije osobe, nezaposleni, niskokvalificirani radnici, žene, mladi i djeca.

Siromaštvo u BiH najčešće se mjeri indikatorima vezanim za potrošnju dok se višedimenzionalnost siromaštva posmatra kroz zdravlje, obrazovanje, mogućnost zapošljavanja i pristup ustanovama socijalne zaštite. Prema posljednjim dostupnim podacima Agencije za statistiku 16,9% stanovništva živjelo je u relativnom siromaštvu. Najbogatija petina je 4,9 puta više trošila u odnosu na najsiromašniju petinu.

Iako se relativno siromaštvo smanjilo to ne znači da je došlo do pada apsolutnog siromaštva. Relativno siromaštvo znači da se cjelokupno stanovništvo manje troši. To može značiti da su najsiromašniji poboljšali položaj u odnosu na bogate, a može značiti i da su bogati pogoršali svoj položaj u odnosu na siromašne a da se stvarno stanje siromašnih nije promijenilo. Prosječna veličina domaćinstva je smanjena sa 3,1 na 2,9 članova, što dodatno ukazuje na razloge smanjene potrošnje.

Tabela 9: Pokazatelji siromaštva i nejednakosti BiH, 2011. i 2015.

	2011	2015
Broj relativno siromašnih domaćinstava	177.277	170.000
Relativna stopa siromaštva domaćinstava (%)	17,2	16,5
Broj relativno siromašnih pojedinaca	566.025	505.816
Relativna stopa siromaštva stanovništva (%)	17,9	16,9
Relativna linija siromaštva (KM)*	416	389
Apsolutna stopa siromaštva (%)	15	-
Jaz siromaštva	25,2	24,6
Kvintilni omjer S80/S20	4,9	4,9

Izvor: Agencija za statistiku BiH

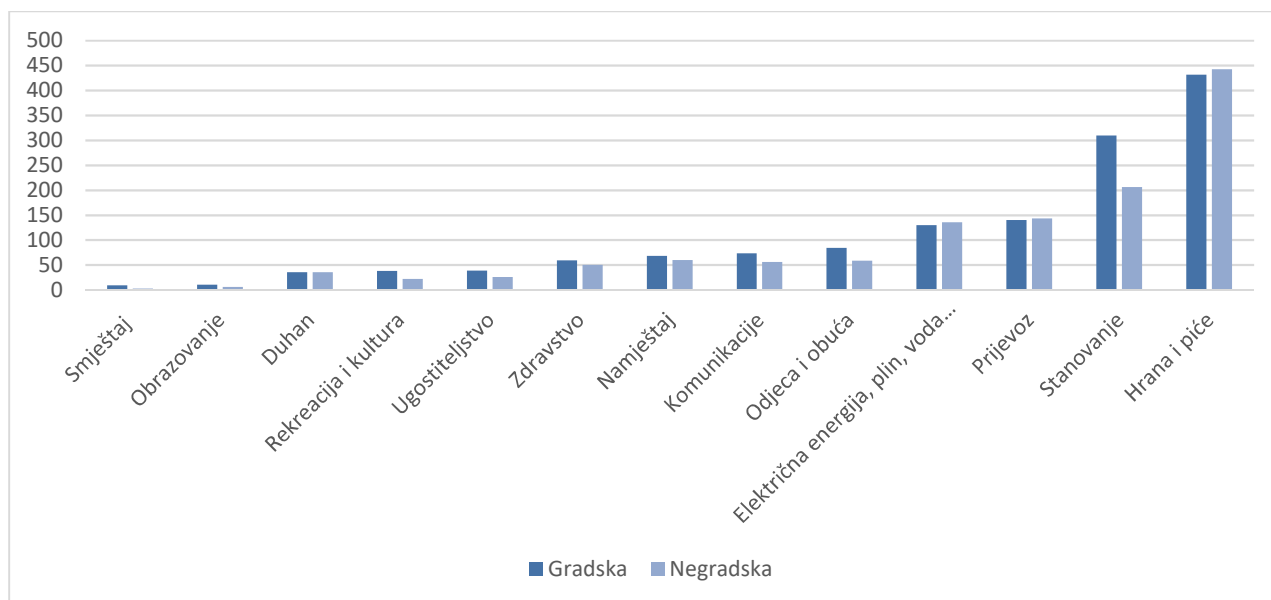
*Relativna linija siromaštva nije korigovana za inflaciju

¹¹⁸ Izvještaj o provođenju Revidiranog akcionog plana bosne i hercegovine o obrazovnim potrebama Roma, za školsku 2014./2015. godinu.

Prema podacima EUROSTAT¹¹⁹ u EU prosječno domaćinstvo je od ukupnih troškova nešto manje od 13% trošilo na hranu i piće. U BiH prema APD 2015 domaćinstva su skoro trećinu svog budžeta trošila na hranu i piće (29,5%).

Posmatrajući gradska i negradska domaćinstva, potrošnja je dosta slična a razlike su vidljive u potrošnji za stanovanje, rekreaciju i kulturu, ugostiteljstvo te odjeću i obuću.

Grafikon 37: Potrošnja domaćinstava, 2015 u KM

Podaci APD govore o značajnom porastu broja domaćinstava koja štede, u 2011 godini zabilježeno je da 14,2% domaćinstava štedi dok 2015 godine 18,2% domaćinstava štedi. I podaci CBBiH govore o porastu štednje domaćinstava u KM. Tako je u decembru 2011 štednja iznosila 1.917,2 miliona KM a u 2015.g. 2.841,6 miliona KM, što predstavlja povećanje skoro za milijardu KM. Iako je došlo do porasta kredita stanovništva kod komercijalnih banaka, u 2015.g. u odnosu na 2011.g. od 1,1% radi porasta indeksa potrošačkih cijena, realno iznos kredita za stanovništva se smanjio.

Sistem socijalne zaštite u BiH

Nadležnost u oblasti socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini je na entitetskom i kantonalnom nivou, dok Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine ima koordinirajuću ulogu. Zbog finansijskih ograničenja na svim nivoima vlasti, prava socijalne zaštite propisana zakonima iz ove oblasti nisu u potpunosti provedena u praksi, tako da se neke beneficije ne isplaćuju ili se iznosi smanjuju. Prava iz socijalne zaštite uglavnom se utvrđuju na temelju statusa, što dovodi do nejednakosti u pružanju socijalnih naknada. Službe za socijalnu zaštitu nemaju dovoljno kapaciteta za procjenu potreba ugroženih skupina, niti finansijskih sredstava za pružanje odgovarajuće podrške.

Spor privredni oporavak, loše makroekonomske performanse i neadekvatno ekonomsko upravljanje i dalje rezultiraju kontinuirano visokom stopom nezaposlenosti, velikim brojem radno sposobnog stanovništva isključenog sa tržišta rada te, posljedično, visokom stopom siromaštva u Bosni i Hercegovini, kao i usložnjavanjem problema socijalne isključenosti.

¹¹⁹ Podatak se odnosi na 2008 godinu

Sistem socijalne zaštite sastoji se od komponente socijalnog osiguranja i socijalne pomoći. Ovo za rezultat ima teritorijalne razlike i nejednakost kod pružanja naknada i usluga. **Prema podacima Agencije za statistiku u BiH u 2015. godini jedan od oblika socijalne zaštite primalo je ukupno 561.284 korisnika** (bez značajnih polnih razlika), od čega je 143.552 maloljetna korisnika i 417.732 punoljetna korisnika. Broj centara za socijalni rad u BiH, je 106.¹²⁰, što je najmanje u poslednjih 6 godina. Međutim, treba uzeti u obzir da se u Federaciji BiH u 2015. godini podaci prikupljaju po novoj metodologiji, pri čemu se prikazuju odvojeno podaci o broju centara za socijalni rad i službi socijalne zaštite. U Federaciji BiH u 2015. godini postojale su 22 službe socijalne zaštite, dok u Republici Srpskoj od 2010. godine postoji i 10 službi socijalne zaštite koje djeluju pri opštinama.

U posmatranoj godini zabilježeno je povećanje broja korisnika u odnosu na prethodno posmatranu godinu (2014) za 10.077 korisnika, dok je u prošloj godini zabilježeno neznatno smanjenje broja korisnika u odnosu na 2013 godinu (oko 1%) u obje kategorije. Kad su u pitanju maloljetni korisnici socijalne zaštite u BiH najviše maloljetnih korisnika je u kategoriji od 7-14 godina starosti, kojih je u 2015 godini bilo 46.146, a najmanje u kategoriji ispod 7 godina, kojih je u 2015 godini bilo 29.075. Posmatrano prema kategorijama, najviše maloljetnih korisnika bilo je iz kategorije *ugroženih porodičnom situacijom*, njih 67.853 i ta kategorija bilježi blago smanjenje u odnosu na prethodnu godinu. Broj punoljetnih korisnika se povećao u odnosu na 2014 godinu za 8.537 korisnika. Najbrojniju skupinu čine osobe starosti 46-59 godina, od čega skoro polovinu čine žene, dok je najmanji broj korisnika starosti 18-21 godine. Od punoljetnih korisnika, gledano po kategorijama, najviše je *osoba koje nemaju dovoljno prihoda za održavanje* (175.243 korisnika). i njen broj je smanjen u odnosu na prethodnu godinu za 5.909 korisnika.

Realizacija ključnih mjera koje se provode u okviru implementacije Akcionog plana Reformske agende u 2015-2018. u oblasti socijalne zaštite trebala bi doprinijeti smanjenju broja siromašnih osoba, održivom mirovinskom sistemu, te unaprjeđenju sistema socijalne i dječje zaštite. Imajući u vidu da su sadašnji sistemi socijalne zaštite neefikasni i nepravedni u Federaciji BiH je započela reforma okvirnog sistema socijalne zaštite kroz izmjenu postojećeg zakonodavstva i to: Zakona o osnovama socijalne zaštite, zakona o zaštiti obitelji s djecom, zakona o udometeljstvu, zakona o djelatnosti socijalnog rada i zakona o socijalnim uslugama. Ovim aktivnostima uređuje se oblast socijalne zaštite u smislu uklanjanja nejednakosti u stupnju pokrivenosti i razini pomoći koja se osigurava korisnicima sistema. Najznačajnija novina koja za rezultate ima efikasniji način isplate novčanih davanja i kontrolu korisnika naknada te značajne uštede budžetskih sredstva i bolje ciljane novčane pomoći je uspostava *Jedinstvenog registra korisnika naknada na koje se ne uplaćuju doprinosi*. Takođe, jedna od reformskih mjera je i *uvezivanje staža za radnike* putem Zakona o preuzimanju financiranja neizmirenih doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje za zaposlene u poduzećima s većinskim državnim kapitalom. Na taj način omogućit će se penzionisanje i rješavanje socijalne situacije velikog broja radnika koji su ostali bez posla i nemaju nikakva primanja niti zdravstveno osiguranje.

Republika Srpska takođe, s ciljem poboljšanja socijalne zaštite, provodi obaveze iz Reformske agende te je u procesu izrade šema za dobrovoljno penzionisanje kao i provedbi osnivanja prvog dobrovoljnog penzijskog fonda.¹²¹

¹²⁰ Agencija za statistiku BiH, Socijalna zaštita 2010-2015.godine

¹²¹ Direkcija za ekonomsko planiranje, Program ekonomskih reformi BiH 2016-2018.

Značajno smanjenje doprinosa socijalne zaštite (posebno za one s manjim primanjima) bi smanjilo troškove rada, pomoglo da se privuku investitori i dovelo bi više zaposlenih u formalni sektor (i smanjilo dominantnost zaposlenja u neformalnom sektoru), ali je isto nemoguće sprovesti bez osiguranja dodatnih sredstava za vanbudžetske fondove¹²²

Bosna i Hercegovina na svom tranzicijskom putu, kao i putu ka pridruživanju Evropskoj uniji, suočena je sa velikim izazovima prilagođavanja svoga zakonodavstva sa zakonodavstvom Evropske unije. Nemali broj strateških dokumenata je kreiran u posljednjih desetak godina kako bi se napravili značajni pomaci ka boljem standardu u oblasti sistema socijalne zaštite stanovništva u Bosni i Hercegovini.

Kad je u pitanju socijalna zaštita BiH se i u 2016. godini suočavala s brojnim ozbiljnim i urgentnim socijalnim izazovima, koji se moraju rješavati kroz poboljšanje sistema socijalne zaštite i socijalne inkluzije, izmjenu zakonodavstva, izradu jedinstvenog registra korisnika socijalnih naknada i izjednačavanje prava iste vrste, različitih kategorija osoba s invaliditetom kako bi se postigla bolja ciljanost socijalnih transfera.

Ljudska prava

Dva osnovna instrumenta Vijeća Europe s kojima se štiti čitav niz ljudskih prava su Europska konvencija o ljudskim pravima i Europska socijalna povelja.

U izvještaju Evropske komisije za Bosnu i Hercegovinu, za 2016 godinu, postignut je određeni napredak u rješavanju preporuka iz 2015 godine u pogledu ljudskih prava i pitanja manjina, posebno kroz usvajanje relevantnih izmjena i dopuna zakona protiv diskriminacije. Navedeno je da je potrebno značajno unaprijediti strateški, pravni i institucionalni okvir kao i politike za poštovanje ljudskih prava. Još uvijek nije ukinuta odredba o smrtnoj kazni u Ustavu Republike Srpske. U narednom periodu Bosna i Hercegovina treba uraditi sljedeće: usvojiti cjelodržavnu strategiju u oblasti ljudskih prava i borbe protiv diskriminacije; uspostaviti harmoniziran, dosljedan, djelotvoran i besplatan sistem pravne pomoći u cijeloj državi i osigurati nediskriminirani pristup pravdi; revidirati Akcioni plan za Rome koji se odnosi na zapošljavanje, stambeno zbrinjavanje i zdravstvenu zaštitu u skladu sa operativnim zaključcima donesenim sa seminara o Romima, kao i budžet potreban za realizaciju dogovorenih aktivnosti. Bosna i Hercegovina je ratifikovala sve glavne evropske i međunarodne instrumente za ljudska prava. Međutim, još uvijek nije u potpunosti provela 128 prihvaćenih preporuka iz Univerzalnog periodičnog pregleda iz 2014. godine. To uključuje preporuke o ustavnim promjenama kako bi se priznala jednakost svih građana, spriječila diskriminacija manjina i rodno zasnovanog nasilja, osigurala nediskriminacija, inkluzivno obrazovanje, reforma krivičnog zakona u pogledu ratnih zločina, kao i usklađivanje zakona i politika na svim nivoima vlasti.

Od septembra 2015. godine, Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) je u tri predmeta koja se tiču prava na slobodu, sigurnost i zabranu diskriminacije, utvrdio najmanje jedno kršenje Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda. Tijelo koje donosi odluke je zaprimilo ukupno 838 novih predstavki, nakon čega se ukupan broj neriješenih predmeta popeo na 1.027. Preostali neriješeni predmeti se uglavnom odnose na povrat stanarskih prava, nestale osobe i diskriminaciju po osnovu etničke pripadnosti. Nije postignut napredak u provedbi presuda Suda BiH u predmetima Sejdić-Finci i Zornić. Još uvijek ne postoji sveobuhvatni strateški dokument o promociji i provedbi ljudskih prava. Ombudsman BiH kao domaća institucija za zaštitu ljudskih prava još uvek nema adekvatne ljudske i

¹²² Reformska agenda 2015-2018

finansijske resurse za obavljanje svoje funkcije. Nastavljena je obuka za sudije, tužioce, stručne saradnike i savjetnike Ustavnog suda i Suda Bosne i Hercegovine na temu sudske prakse ESLJPa i Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda.¹²³

Zaštita ličnih podataka u Bosni i Hercegovini je djelimično usklađena sa evropskim standardima. Broj žalbi koje je zaprimila Agencija za zaštitu ličnih podataka je smanjen sa 140 u 2014. na 121 u 2015. godini. Zabilježeni su nedostaci u Zakonu o slobodi pristupa informacijama, naročito u kontekstu pravnih lijekova kada je pristup informacijama uskraćen. Institucije ne provode testiranje javnog interesa prije nego ograniče pravo na pristup informacijama, te tumače pravne odredbe na način koji štiti privatni, a ne javni interes. Izazov za naredni period ogleda se u implementaciji i monitoringu međunarodnih konvencija iz oblasti ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Izazovi u pogledu ranjivih ciljnih skupina:

Djeca

Sistem socijalne zaštite djece i porodica sa djecom u BiH je organizovan i uređen kroz zakone o socijalnoj zaštiti, dječjoj zaštiti i porodične zakone i provodi se prvenstveno putem Centara za socijalni rad i ustanova socijalne zaštite u Federaciji BiH, te Javnog fonda za dječju zaštitu u Republici Srpskoj. Zakonom su utvrđeni različiti oblici prava koji su zasnovani na principu ljudskih prava, a usmjereni su na određene kategorije djece u stanju socijalne potrebe.

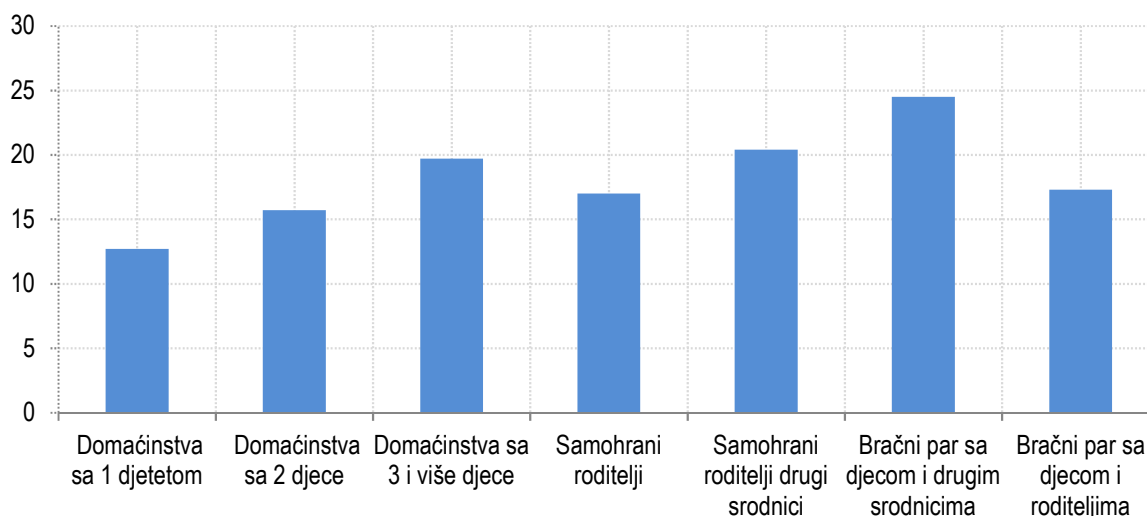
Prema podacima Ankete o radnoj snazi (2016.) učešće stanovništva ispod 15 godina (12,4%) je za 1,1 procenta manje nego prethodne godine. Stopa siromaštva najveća je kod domaćinstava s troje i više djece i iznosi 19,7%, dok je 24,5%, stopa siromaštva kod bračnih parova koji žive s djecom i drugim srodnicima u istom domaćinstvu, te 20,4% kod samohranih roditelja sa drugim srodnicima.¹²⁴ Anketa takođe, pokazuje da su djeca koja žive u domaćinstvima koja vode žene (23%) daleko više izložena riziku od siromaštva i deprivaciji u odnosu na djecu koja žive u domaćinstvima koja vode muškarci (18%).

Osiguranje uvjeta za poboljšanje položaja obitelji s djecom kroz unapređenje, izradu i provedbu strateškog i zakonodavnog okvira usmjerenog djeci i obitelji ostaje izazov za naredni period.

¹²³ Evropska komisija, Izvještaj za Bosnu i Hercegovinu za 2016. godinu

¹²⁴ Agencija za statistiku BiH, APD (2011.)

Grafikon 38: Stopa siromaštva prema broju djece i tipu domaćinstva, BiH

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Anketa o potrošnji domaćinstava (2011.)

Prema Izvještaju Evropske komisije za Bosnu i Hercegovinu za 2016 godinu, u pogledu prava djeteta, nije izdvojen poseban budžet za realizaciju Akcionog plana za djecu za period 2015 - 2018., koji je usvojen prošle godine. Djeca sa invaliditetom predstavljaju 70% od ukupnog broja djece koja se nalaze u institucionalnom smještaju, što je zabrinjavajuće. Potrebno je dodatno unaprijediti praksu udomiteljske skrbi i korištenja alternativnih rješenja. Iskorištavanje djece i prosjačenje djece je i dalje razlog za zabrinutost, a nasilje nad djecom je i dalje široko rasprostranjeno.

Broj prijava nasilja nad djecom je i dalje nizak, pa je rezultat toga da je mali broj predmeta pokrenut pred sudovima. Kancelarija Ombudsmena BiH je u 2015. godini pokrenuo istragu u samo jednom slučaju. Nisu sva djeca u Bosni i Hercegovini pokrivena obaveznim zdravstvenim osiguranjem, te su umanjivanja ovih prava i isključivanja marginalizovanih grupa, poput romske djece i drugih društvenih kategorija, i dalje razlozi za zabrinutost.

Žene

Opšte odredbe Zakona o ravnopravnosti polova BiH¹²⁵ uređuju, promovišu i štite ravnopravnost polova u BiH te garantuju jednake mogućnosti svim građanima, kako u javnoj, tako i u privatnoj sferi društva, a posebno u oblasti obrazovanja, ekonomiji, zapošljavanju i radu, socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, sportu, kulturi itd.

Najugroženija skupina žena su samohrane majke ili žene koje su hranitelji kućanstva. Na lošiji položaj žena utječe i razina obrazovanja. Prema podacima popisa iz 2013. godine, bez ikakvog obrazovanja je 146.078 osoba u dobi 15+, od tog broja, 84% čine žene.

¹²⁵ Sl.gl.BiH, br.32/10

Stope aktivnosti i zaposlenosti za žene iznosile su 32,1% i 22,4%.¹²⁶

Generalno gledajući, poboljšanje mogućnosti za obrazovanje, zapošljavanje i samozapošljavanje žena je najbolji put za smanjene njihovog siromaštva i sprječavanje socijalne isključenosti.

Prema Izvještaju Evropske komisije za Bosnu i Hercegovinu za 2016 godinu, nedostatak djelotvorne provedbe propisa o sprječavanju i zaštiti od rodno zasnovanog nasilja, naročito nasilja u porodici je i dalje razlog za zabrinutost. Relevantno zakonodavstvo još uvijek nije usklađeno sa Istanbulskom Konvencijom o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Statistički podaci još uvijek nisu dovoljno kvalitetni da pruže dovoljno uvida o tome kako se zakon provodi. Još uvijek nije uspostavljen usklađen sistem za praćenje i prikupljanje podataka o slučajevima nasilja nad ženama. Entitetski zakoni o nasilju u porodici još nisu usklađeni. U relevantnim institucijama kao i u policiji i javnom sektoru ne postoje odjeli specijalizovani za slučajeve rodno zasnovanog nasilja. Pristup besplatnoj pravnoj pomoći i zastupanju pred sudom je veoma ograničen. Broj donesenih zaštitnih mjera je i dalje nizak, a opšti sistem za pružanje odgovora i podrške žrtvama treba poboljšati. Postojeće sigurne kuće se i dalje u većini slučajeva nedovoljno finansiraju, što je u suprotnosti sa postojećim propisima i što je razlog zbog kojeg su neke od njih morale biti zatvorene.

Zakonske odredbe koje omogućavaju ravnopravnost između žena i muškaraca u velikoj mjeri postoje, ali se i dalje ne primjenjuju na efikasan način. Procjene utjecaja prilikom izrade propisa i

politika se ne provode iako su predviđene u zakonodavstvu. Žene su i dalje nedovoljno zastupljene u politici i javnom životu.

Mladi

Prema popisu iz 2013. godine, **mladi u dobi od 15-24 godine čine 13,3% populacije BiH.** Anketna stopa nezaposlenosti mladih iako malo smanjena u odnosu na prethodnu godinu, još uvijek je najviša među mladim osobama starosti 15 do 24 godine i izuzetno je visoka i iznosi 54,3% (52% za muškarce i 58,9% za žene).¹²⁷

Mladi u BiH se suočavaju sa nizom problema ekonomske, socijalne i institucionalne prirode. Svaka četvrta mlada osoba radi na poslovima koji su različiti od njihovog usmjerenja ili formalnog obrazovanja, što uzrokuje značajne nedostatke znanja i vještina potrebnih za obavljanje posla. Najveći izgledi za zapošljavanje mladih su na neformalnom tržištu rada sa slabim uvjetima za rad, nekvalitetnim poslovima i bez ikakve sigurnosti. Posljedica toga je da bi prema studiji koju je uradio UNDP u BiH, dvije trećine mladih napustilo BiH zbog privremenog rada, udaje/ženidbe ili trajnog nastanjanja u drugoj zemlji.¹²⁸

Prema Anketi o radnoj snazi Agencije za statistiku BiH za 2016 godinu, stopa nezaposlenosti bila je najviša među mladim osobama starosti 15 do 24 godine i iznosila je 54,3% (52% za muškarce i 58,9% za žene).

Izazov za naredni period je svakako strateški i programski pristup institucija u rješavanju položaja mladih kao i veća izdvajanja za rješavanje problema s kojima se suočava ova populacija.

¹²⁶ Anketa o radnoj snazi za 2016 godinu, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine

¹²⁷ Agencija za statistiku BiH, Anketa o radnoj snazi (2016.)

¹²⁸ www.undp.ba

Starije osobe (penzioni sistem)

Penzioni sistem je dio sistema sigurnosti, odnosno, dio socio-ekonomskih politika koji služi za osiguravanje socijalne zaštite za sprječavanje rizika od siromaštva u slučaju starosti i invalidnosti rada. Na ovaj sistem, osim ekonomskih, bitno utječu demografske promjene. **Trend bržeg starenja populacije koji je zahvatio i BiH, u Europskoj uniji uvjetovao je reforme sistema penzionih osiguranja. Starije osobe čine 14,2%¹²⁹ populacije BiH i njihov udio se konstantno povećava.** Navedeni trend neminovno predstavlja teret za sisteme socijalne zaštite. To više sada, u vrijeme krize, kada izdvajanje nedovoljno sredstava izlaže starije, često siromašne ljude, riziku da postanu nova ugrožena grupa. Nedostatak društvene pažnje u odnosu na prava starijih ljudi je evidentan, jer oni često nemaju utjecaja na politički i društveni život što je i jedan od mogućih razloga njihove dosta prisutne zanemarenosti i uskraćenosti za ljudska prava. Univerzalnost, nedjeljivost i međusobna isprepletenost ljudskih prava obavezuju državu i entitete da garantiraju njihovo potpuno uživanje bez diskriminacije.

U Bosni i Hercegovini broj penzionera je i dalje u stalnom porastu. **U Federaciji Bosne i Hercegovine, u decembru 2016. godine broj penzionera je bio 409.335 penzionera**, dok je prosječna penzija iznosila 368,93 KM. Odnos broja penzionera i broja aktivnih osiguranika je gotovo izjednačen što ukazuje na ekonomsku neodrživost penzijskog sistema. Najveći broj korisnika su korisnici starosne penzije 215.514 penzionera sa prosječnom penzijom 409,16 KM, zatim porodične 118.697 korisnika sa prosječnom penzijom 323,94 KM i invalidske 75.124 korisnika, sa prosječnom penzijom 324,62 KM.¹³⁰

U Republici Srpskoj, broj korisnika penzije je takođe u stalnom porastu. Ukupan broj korisnika prava na penziju sa 31.12.2016 godine **u Republici Srpskoj je bio 257.609 korisnika**, dok je broj osiguranika 292.811 osiguranika. Od ukupnog broja penzionera 141.427 su korisnici starosne penzije, 76.514 su korisnici porodične, 39.378 su korisnici invalidske penzije, dok je broj korisnika po ostalim pravima iznosio 290 korisnika.¹³¹

Veliki dio ukupne javne potrošnje ide na penzije (10,2% BDP-a), gdje najveći problem predstavljaju mogućnosti privilegiranog i prijevremenog penzionisanja lako je prema međunarodnim standardima potrošnja na socijalnu zaštitu visoka, ciljanje socijalne pomoći je neefikasno što za rezultat ima lošu zaštitu najugroženijih kategorija stanovništva. Uz to, sistem socijalne zaštite BiH suočava se sa sve većim udjelom socijalno isključenih kategorija i smanjenjem javnih sredstava. Prema gore navedenom Izvještaju, 18% budžetskih novčanih naknada je usmjereno na najsiromašniju petinu stanovništva, dok 20% istih sredstava pripada najbogatijoj petini. Iako je 17% stanovništva u riziku od siromaštva, samo mali dio siromašnih prima neku vrstu socijalne naknade, tj. oko 1,5%. FBiH je predložila set mjera vezanih za sistem socijalne sigurnosti i novi zakon o penzijskom osiguranju koji se priprema u koordinaciji sa Svjetskom bankom. Analiza socijalne zaštite Republike Srpske jasno ukazuje da je Republika Srpska ključne reforme u ovoj oblasti završila u prethodnom periodu i da u periodu 2016-2018. godina nema namjeru da u se prioriternije bavi ovom oblasti, što je potvrđeno i usvojeno i kroz Reformsku agendu i Akcioni plan Republike Srpske za realizaciju Reformske agende.¹³²

¹²⁹ Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u BiH, 2013.-Rezultati popisa

¹³⁰ Federalni zavod PIO/MIO, decembar 2016 godine

¹³¹ Fond PIO RS, Statistički bilten, decembar 2016 godine

¹³² Program ekonomskih reformi 2016- 2018

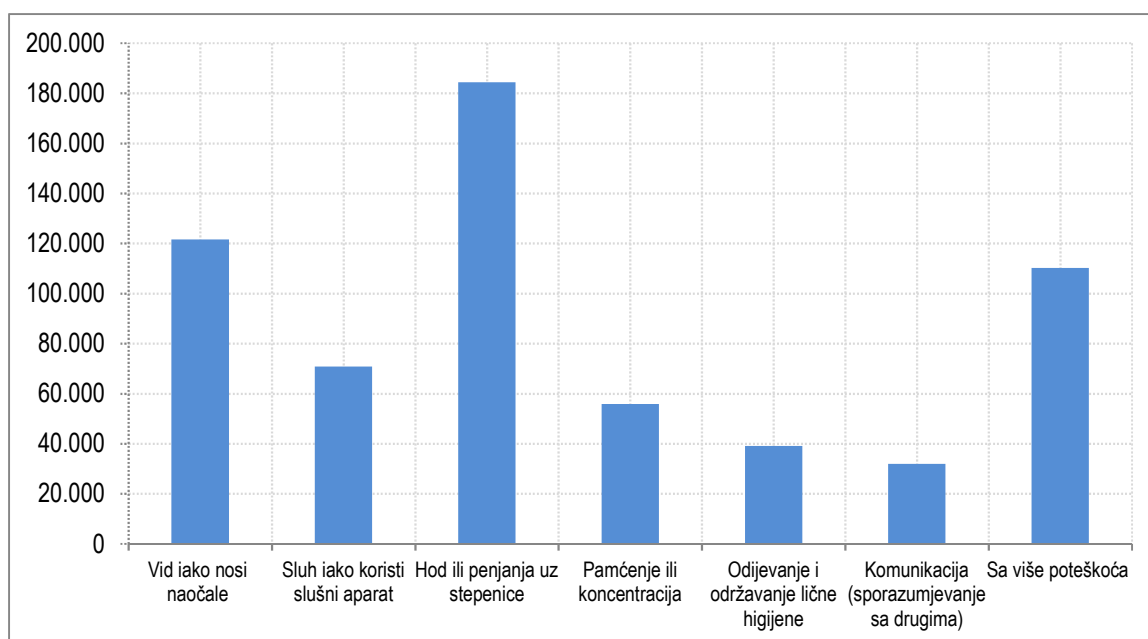
Oba entiteta, kantoni i Brčko Distrikt trebali bi energičnije raditi na izradi prijedloga šema za dobrovoljno penzionisanje. FBiH i kantoni trebali bi se posvetiti izradi potrebnih zakonskih propisa, dok bi Republika Srpska trebala nastaviti sa aktivnostima na osnivanju prvog dobrovoljnog penzijskog fonda.¹³³

Osobe sa invaliditetom

Bosna i Hercegovina se Ustavom obvezala da će za sve građane osigurati ravnopravno i puno uživanje i ostvarivanje svih ljudskih prava, kao i pravo na zaštitu od diskriminacije po bilo kojem osnovu, pa i po osnovu invalidnosti. BiH je ratificirala Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom UN-a 2010. godine, a Vijeće ministara BiH usvojilo Politike u oblasti invalidnosti 2008. godine. Takođe, na nivou entiteta usvojeni su strateški dokumenti iz ove oblasti: Strategija za izjednačavanje mogućnosti za osoba sa invaliditetom u FBiH 2010-2014. godine i Strategija unaprjeđenja društvenog položaja osoba sa invaliditetom RS 2010-2015. godine.

Prema rezultatima popisa 2013. godine neku vrstu poteškoće ima 8,3% bh. populacije. Najviše osoba je u skupini s poteškoćama u hodu ili penjanju uz stepenice njih 184.430, dok je 110.230 osoba s više poteškoća. Poteškoće s vidom ima 121.620 osoba.

Grafikon 39: Osobe sa poteškoćama prema vrsti poteškoće, BiH

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u BiH, 2013. godine

Osobe s invaliditetom predstavljaju najugroženiju, najisključeniju i najmarginalizovaniju grupu u bosansko-hercegovačkom društvu. Poteškoće i prepreke s kojima se ova populacija svakodnevno susreće variraju od ostvarivanja osnovnih životnih potreba do prava na kretanje, obrazovanje i rad. Gotovo dvije trećine ukupnog broja odraslih osoba s invaliditetom živi blizu ili ispod zvanične linije siromaštva.

Socijalna zaštita sa osobe s invaliditetom je uglavnom bazirana na mjerama vezanim za novčane naknade i smještaj u institucije za njegu. Pristup ovisi o sistemu kategorizacije osoba sa različitim

¹³³ Reformska agenda 2015-2018

poteškoćama. Dostupni podaci o 40.919 u 2015. godini punoljetnih invalida korisnika socijalne zaštite pokazuju da se ukupan broj punoljetnih invalidnih osoba korisnika socijalne zaštite neznatno smanjio u odnosu na 2014. godinu kada je ovih korisnika bilo 41.212 osobe, od kojih najveći broj spada u kategoriju fizički invalidnih osoba, kojih je prema posljednjim podacima Agencije za statistiku u 2015. godini bilo 15.155 osoba.¹³⁴

U cilju razvijanja inkluzivnih modela posebnu pažnju treba posvetiti ženama i djeci s invaliditetom. Prema podacima Agencije za statistiku BiH, u kategoriji maloljetnih korisnika socijalne zaštite-osobe sa smetnjama u psihičkom i fizičkom razvoju u 2015. godini bilo je 15.335 osobe i taj broj je neznatno smanjen u odnosu na prethodnu godinu kada je iznosio 15.392 osobe. Najveći broj u okviru ove kategorije su osobe s kombinovanim smetnjama njih 4.795, *mentalno nedovoljno razvijene osobe* njih 4.390 i *fizički invalidne osobe* 2.521.¹³⁵

Prema entitetskim zakonima o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom, osobe sa invaliditetom zapošljavaju se i rade na tržištu rada pod općim i posebnim uvjetima. Pod općim uvjetima, zapošljavaju se osobe sa invaliditetom na otvorenom tržištu rada, u državnim organima, pravosudnim organima, organima lokalne uprave, javnim službama, ustanovama, fondovima, javnim poduzećima, privrednim društvima i drugim pravnim licima koja nisu osnovana za zapošljavanje osoba s invaliditetom u skladu sa zakonom. Pod posebnim uvjetima zapošljavaju se osobe s invaliditetom u ustanovi i privrednom društvu koja su osnovana radi zapošljavanja osoba s invaliditetom. Primjena Zakona predstavlja konkretnu i sistemsku primjenu novog inkluzivnog odnosa društvene zajednice prema osobama s invaliditetom u ovoj oblasti, – a u skladu sa UN Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom. Zakonom je uspostavljen tzv. kvotni koncept zapošljavanja osoba s invaliditetom, po kome je svaki poslodavac obavezan zaposliti osobu/e s invaliditetom, u odgovarajućoj srazmjeri na ukupan broj zaposlenih, tj. 1 osoba s invaliditetom na svakih 16 zaposlenih.

Prema podacima Agencije za statistiku BiH u 2015 godini zaposleno je 275 invalidnih osoba, što je značajno povećanje u odnosu na 2014 godinu, kada je bilo zaposleno 149 invalidnih osoba čega 266 rade u zaštitnoj radionici, a 9 rade kod kuće. Broj zaposlenih osoba s invaliditetom se iz godine u godinu povećava.

Tabela 10: Zaposleni invalidi, BiH 2010-2015. godine

	2013.	2014.	2015.
Zaposleni invalidi Ukupno:	142	149	275
Zaposleni invalidi (zaštitna radionica)	136	142	266
Zaposleni invalidi (rade od kuće)	6	7	9

Izvor: Agencija za statistiku BH, Socijalna zaštita 2010 - 2015. godine

Osim civilnih invalida i civilnih žrtava rata u BiH postoji i kategorija ratnih vojnih invalida (RVI). Civilne žrtve rata i neratni invalidi u BiH ostvaruju po nazivu ista prava kao i RVI. Bitna razlika je u obuhvatu korisnika i visini primanja. Osobe s istom vrstom i najvećim stupnjem invalidnosti koje ostvaruju prava na invalidninu imaju različita primanja ovisno o tome u koju kategoriju spadaju iako su im potrebe gotovo iste.

¹³⁴ Agencija za statistiku BiH, Socijalna zaštita 2010-2015. godine

¹³⁵ Agencija za statistiku BiH, Socijalna zaštita 2010-2015. godine

Prema izvještaju Evropske komisije za Bosnu i Hercegovinu, za 2016. godinu, djeca sa invaliditetom predstavljaju 70% od ukupnog broja djece koja se nalaze u institucionalnom smještaju, što je zabrinjavajuće. Potrebno je dodatno unaprijediti praksu udomiteljske skrbi i korištenja alternativnih rješenja.

Izjednačavanje prava osoba s invaliditetom, društveno uključenje i osnaživanje ovih osoba kao i veća informiranost i poboljšani pristup svim segmentima društva osobito obrazovanju, zapošljavanju i zdravstvenoj zaštiti ostaje izazov za naredni period.

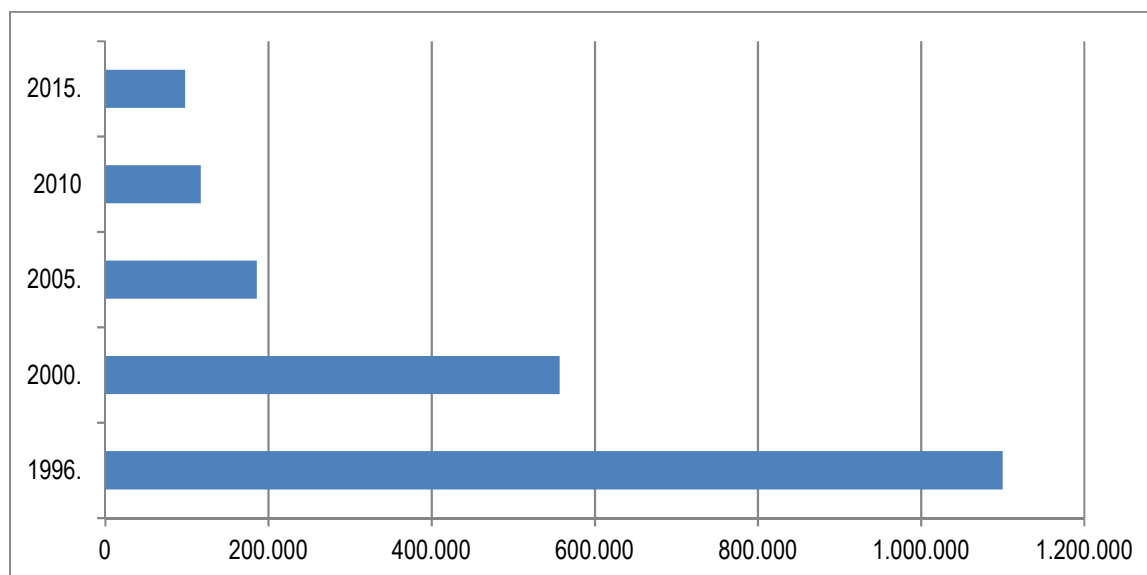
Izbjeglice i raseljene osobe

Vijeće ministara BiH i Vlade entiteta su u junu 2010. godine usvojili Revidiranu strategiju za provođenje

Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma koja predstavlja ključno strateško opredjeljenje BiH o načinu rješavanja problema izbjeglica. Revidiranom strategijom utvrđen je sveobuhvatan paket mjera potrebnih za rješavanje preostalih izazova izbjegličke populacije. Ove mjere obuhvaćaju povrat i obnovu imovine, elektrifikaciju objekata i ključna pitanja vezana za zdravstvenu zaštitu, socijalnu zaštitu, obrazovanje, pravo na zaposlenje, sigurnost, deminiranje i sl.

U periodu od 1992. do 1995. godine svoje domove u BiH napustilo je približno 2,2 milijuna ljudi, što čini više od polovine prijeratnog domicilnog stanovništva.¹³⁶ Među njima, 1,2 milijuna ljudi zatražilo je izbjegličku zaštitu u više od 100 zemalja širom svijeta, a zemlje regiona prihvatile su oko 40% od ukupnog broja izbjeglica iz BiH. Istovremeno, gotovo milijun osoba bilo je interno raseljeno u BiH. Prema posljednjim procjenama UNHCR-a, još uvijek je izvan BiH oko 21.890 izbjeglica iz BiH u statusu izbjeglice, dok je broj onih koji nisu u tom statusu višestruko veći. Većina se integrirala u zemljama prihvata. I dalje je najveći broj izbjeglih osoba iz BiH u Hrvatskoj i Srbiji, ali i u drugim evropskim zemljama, Skandinaviji i prekookeanskim zemljama.

Grafikon 40: Raseljenost u BiH po godinama

Izvor: MHRR- Izvještaj o realiziranju Revidirane strategije Bosne i Hercegovine za provedbu Aneksa VII DMS (2015.)

¹³⁶ Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, Izvještaj o realiziranju Revidirane strategije Bosne i Hercegovine za provedbu Aneksa VII DMS (2015.)

Prema podacima Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH u **decembru 2016. godine u Bosni i Hercegovini u statusu raseljenih je bilo 32.611 porodica, ukupno 98.574 raseljene osobe**, od kojih 38.345 ili 40,6% je raseljeno na području FBiH, 59.834 ili 58,8 % na području RS i 395 ili 0,5% na području Brčko Distrikta BiH. U smislu osiguranja prava na smještaj osoba pod međunarodnom zaštitom Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH upravlja Izbjegličko – prihvatnim centrom „Salakovac“ u Mostaru, koji služi za organizovani smještaj izbjeglica u BiH i osoba pod supsidijarnom zaštitom.¹³⁷

Najveći broj izbjeglih i raseljenih osoba i dalje se ne može vratiti zato što njihova prijeratna imovina još uvijek nije obnovljena ili zato što u njihovim mjestima povratka teren nije očišćen od mina, nema osnovne infrastrukture, oskudne su mogućnosti zapošljavanja i sl. Istovremeno, mnogobrojni povratnici koji su se do sada vratili suočavaju se s teškom socijalnom situacijom koja ugrožava mogućnost njihovog opstanka u mjestima povratka. Ekonomske prilike su i dalje vrlo oskudne, često nedostaje infrastruktura, uključujući električnu energiju, a njihov pristup pravima i uslugama, kao što su: zdravstvena zaštita, obrazovanje, socijalna zaštita i penzije, ograničen je zbog različitih ustavnih, pravnih, finansijskih i drugih razloga. **Stoga, konačno rješavanje pitanja prava raseljenih osoba i izbjeglica ostaje izazov za naredni period.**

IV.4. Unaprijediti zdravstvenu zaštitu

Uživanje najvećeg mogućeg standarda zdravlja jedno je od fundamentalnih prava svakog čovjeka, bez obzira na rasu, religiju, političko opredjeljenje, ekonomske i socijalne uslove. Pitanje zdravlja značajno prevazilazi okvire zdravstvenog sektora, jer su njegove glavne determinante (starost, spol i nasljeđivanje) u vezi s uslovima življenja, faktorima okoliša, stilovima života, socio-ekonomskim faktorima, faktorima vezanim za odgoj, obrazovanje i kulturu te funkcionisanja sistema zdravstvene zaštite i socijalne zaštite.

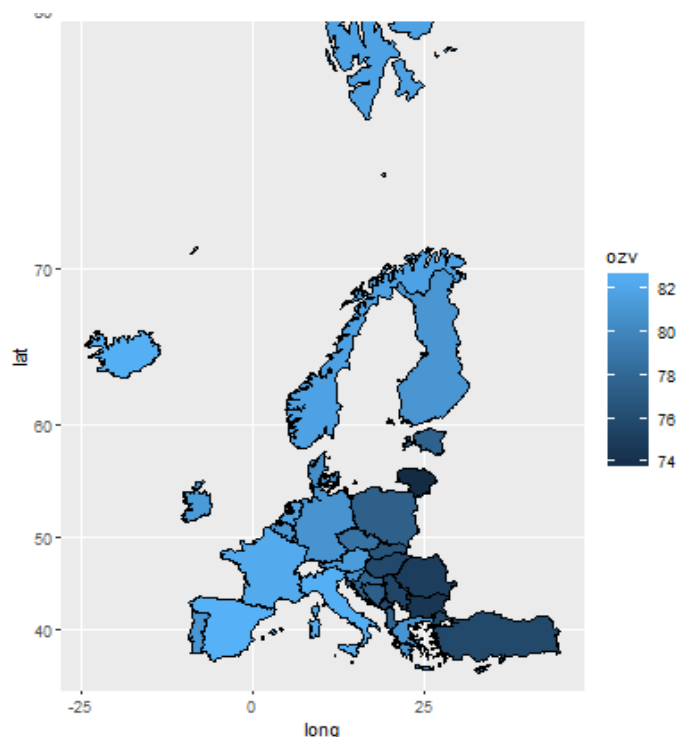
Zdravstveni sektor u BiH je disagregiran po nadležnostima što ima za posljedicu različit nivo usluga i pristup uslugama između kantona i entiteta RS i BD. Oko 15% stanovništva nema javno socijalno osiguranje. Pristup zdravstvenim uslugama su otežani jer su kapaciteti medicinskog kadra znatno manji od EU28 prosjeka što otežava adekvatan i pravovremen pristup pacijentu. BiH karakteriše povećavanje troškova u sektoru zdravstva, što se jednim dijelom može objasniti i starenjem stanovništva, a i činjenicom da liječenje postaje „skuplje“ uvođenjem novih tehnologija i laboratorijskih nalaza.

Očekivani životni vijek pri rođenju (LE- Life expectancy)¹³⁸ se povećava za oba spola. Očekivani životni vijek za žene je dostigao 78,78 godina, a za muškarce 74,06 godina. Razlika između očekivanog životnog vijeka za žene i muškarce iznosi 4,72 godina po rođenju. BiH ne odstupa značajno od regiona u pogledu Očekivanog životnog vijeka.

¹³⁷ Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, 2017.

¹³⁸ Očekivani životni vijek je osnovni indikator zdravlja stanovništva. Očekivani životni vijek predstavlja (u statističkom smislu) očekivani broj godina preostalog životnog vijeka u određenoj životnoj dobi. On prikazuje stvarnu situaciju mortaliteta u zemlji i kumulativni efekt faktora rizika, ozbiljnost bolesti i učinkovitost intervencija i liječenja.

Grafikon 41: Očekivani životni vijek Evropa, 2015 i zadnje dostupna godina

Izvor: SZO i EUROSTAT, zadnje dostupan podatak

Dojenačka smrtnost je jedan od najboljih pokazatelja zdravstvenog stanja stanovništva, posebno djece. **Stopa dojenačke smrtnosti¹³⁹ u BiH smanjuje, i to sa 7,5/1.000 živorođenih (2006) na 6,1 promila u 2015 godini.**

Prema podacima dobivenim od entitetskih fondova zdravlja i Fonda zdravlja Brčko Distrikta, oko 3 miliona stanovnika u BiH je pokriveno zdravstvenim osiguranjem. (FBiH: 2.019.525, RS: 909.813; BD: 74.068). Uzimajući u obzir Popis 2013 i podatke o zdravstveno osiguranim osobama od fondova u BiH, pokrivenost zdravstvenim osiguranjem iznosi 85% (FBiH 91%, RS 74%, BD 88%).

Prosječna dužina boravka u bolnicama se često koristi kao indikator efikasnosti. Ako su svi ostali elementi jednaki, kraći ostanak će smanjiti troškove po otpustu i usmjeriti njegu bolesnika prema jeftinijoj varijanti liječenja. S druge strane, kratak ostanak može biti skuplji po danu, a može imati nepoželjan uticaj na zdravlje bolesnika, jer mu se smanjuje njega i oporavak. Ako ovo vodi većoj stopi ponovnog prijema pacijenta, troškovi liječenja mogu čak i narasti. Za BiH trenutno ne postoje podaci ponovnog prijema u bolnicama, ali postoje podaci o dužini boravka u bolnicama koje objavljuje Svjetska zdravstvena organizacija. **U 2014. godini¹⁴⁰ prosječna dužina boravka u bolnicama je 7,5 dana i smanjena je u odnosu na 2009. godinu, kada je iznosila 8,3 dana.** U EU 28 prosječna dužina ostanka u bolnicama je 8,08 dana u 2013. godini, a u Hrvatskoj 8,9 dana iste godine.¹⁴¹

Opća stopa mortaliteta u 2015.g. iznosi 10,8 promila. ¹⁴² **Tokom 2015. u BiH su umrle 38.150 osobe¹⁴³,** što je 2.170 osoba više nego prethodne godine. Povećanje broja umrlih u 2015.g. u odnosu na prethodnu

¹³⁹ Stopa dojenačke smrtnosti pokazuje odnosu između umrle djece do jedne godine na 1000 živorođene djece u jednoj godini

¹⁴⁰ Zadnje dostupan podatak

¹⁴¹ WHO Baza podataka

¹⁴² Radi ne postojanja podataka o specifičnoj stopi mortaliteta nije moguće porediti BiH sa prethodnim godinama niti sa drugim državama.

¹⁴³ Agencija za statistiku BiH, Demografija 2014

godinu predstavlja najveće povećanje u zadnjih 10 godina. U 2015. umrlo je 19.219 muškaraca i 18.935 žena. Od 1996.godine, 2015. godina je rekordna po broju smrtnosti. Uzrok ovome može da bude starenje stanovništva, tj. što je više udjela starih u ukupnom stanovništvu, nominalno ima više smrtnih slučajeva. Uzroci mogu biti i riziko faktori (pušenje, alkohol, zagađenost, gojaznost..), dovode do preuranjene smrtnosti. Procjena SZO je da oko 35% stanovništva u BiH konzumira cigarete (47,2% muškaraca i 30% žena), 43,2% ima visok krvni pritisak, 26,5% je pretilo. U pogledu zagađenosti Svjetska zdravstvena organizacija procjenjuje da je u BiH u 2012.g. (zadnji podatak), 223 prijevremeno umrlih na 100.000 stanovnika radi zagađenosti vazduha u zatvorenim otvorenim prostorijama, čime smo svrstani pretposljednje mjesto.

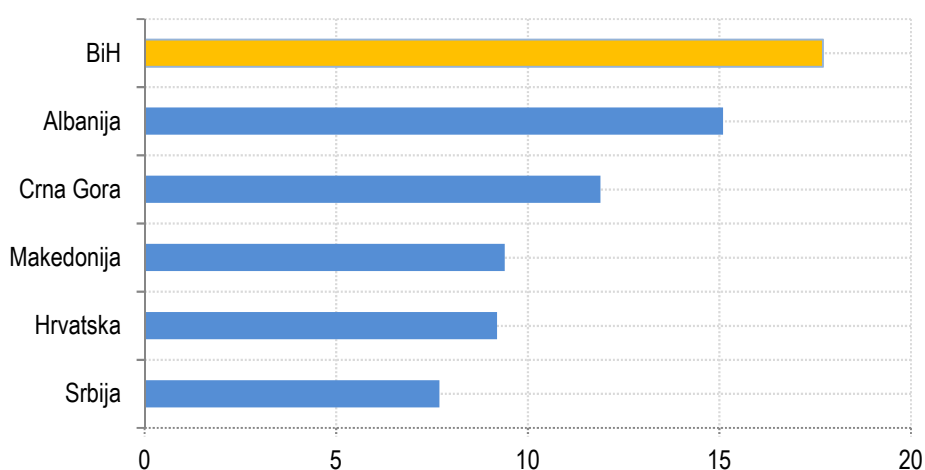
Rast ukupnog broja umrlih je uzrokovan i porastom broja umrlih uslijed kardiovaskularnih oboljenja (1.783 više umrlih u 2015.g. u odnosu na prethodnu godinu), malignih neoplazmi i endokrinih i metaboličkih oboljenja sa poremećajima u ishrani. Vodeći uzrok smrtnosti su kardiovaskularna oboljenja (52%) i maligne neoplazme (21%).

Najčešći uzrok kardiovaskularnih oboljenja je nezdrav način života, a posebno konzumiranje duhana i cigareta, ali i zagađen vazduh. Prema podacima WHO, godišnja koncentracije PM2,5 u urbanim područjima u BiH je najveća u Evropi (56µg/m³).

Reformska Agenda predviđa dalji rast akciza na cigarete i alkohol, ali i preusmjerenja dijela prihoda od akciza u zdravstveni sektor.

Jedan od velikih problema u BiH je znatno visoka stopa smrtnosti na 100.000 stanovnika uzrokovana zbog saobraćajne nesreće.¹⁴⁴ Izvještaju „Monitoring Health for SDGs.“ Svjetske zdravstvene organizacije, navodi da su zabilježena smanjenja smrtnosti u slučajevima kada država poduzme određene mjere u regulaciji saobraćaja. Budući da smo šesti u Evropi po broju smrtnosti uzrokovanih saobraćajnim nesrećama, pred BiH stoji izazov za donošenje politika iz oblasti sigurnosti u saobraćaju.

Grafikon 42: Umrli na 100.000 stanovnika radi saobraćajnih nesreća

Izvor: Monitoring Health for SDGs, SZO

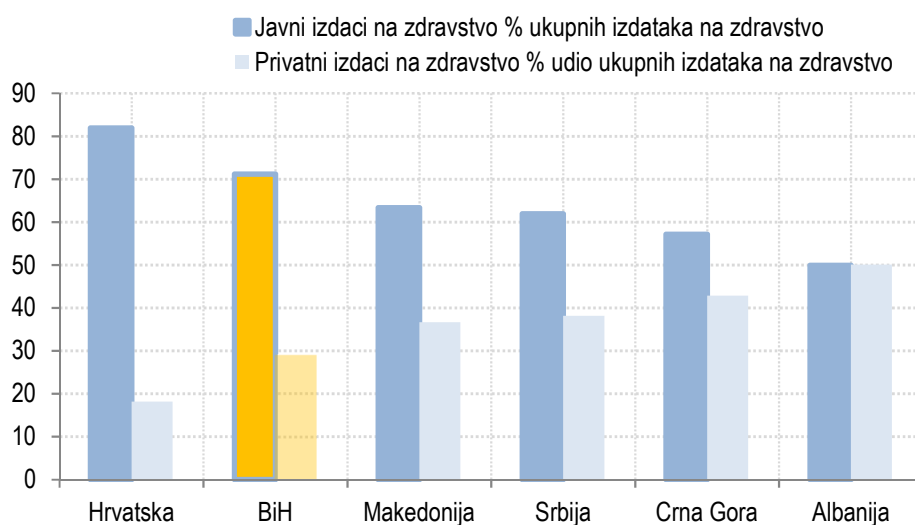
¹⁴⁴ Monitoring Health for SDGs, SZO, 2016

Finansiranje sektora zdravstvo u BiH

BiH karakteriše povećavanje troškova u sektoru zdravstva, što se jednim dijelom može objasniti i starenjem stanovništva, a i činjenicom da liječenje postaje „skuplje“ uvođenjem novih tehnologija i većeg spektra laboratorijskih nalaza.

U 2014. godini u BiH se ukupno izdvajalo 9,6% BDPa na zdravstvo, od čega 71,2% čine javni izdaci a 28,8% privatni izdaci. Prema zadnje dostupnim podacima potrošnja u zdravstvenom sektoru bilježi realni rast (javni izdaci za 3,1%, dok privatni za 1,5%). U Hrvatskoj samo 18,1% ukupne potrošnje čine privatni izdaci, dok u BiH 28,8% ukupnih izdataka su privatni.

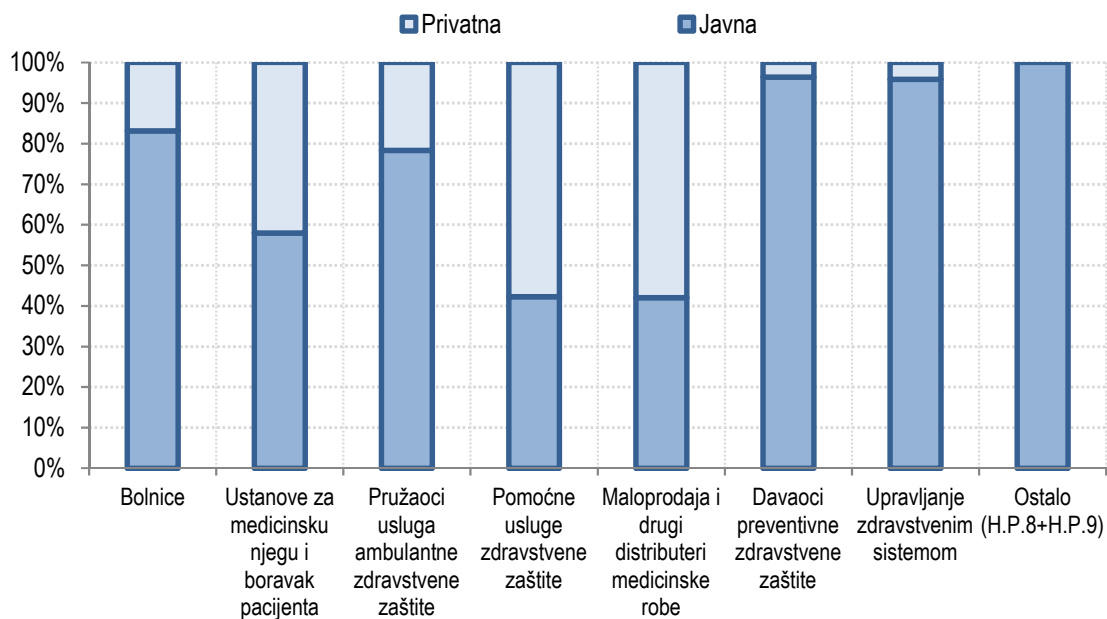
Grafikon 43: Poređenje sa zemljama u odnos između javne i privatne potrošnje u zdravstvu, 2014.

Izvor: WHO Global Health Expenditure Database

Posmatrajući strukturu ukupne potrošnje po namjenama (2014.godina), oko 50% potrošnje odlazi na usluge liječenja, a 27% na lijekove i druga medicinska sredstva. Udio privatne potrošnje je najizraženiji kod medicinskih sredstava za vanbolničke pacijente (oko 60% predstavlja privatnu potrošnju u odnosu na 40% javne), i rehabilitacijskog liječenja (oko 35% privatna potrošnja u odnosu na 65% javne). U narednom periodu jedan od izazova BiH treba da bude i smanjenje privatnih izdataka.

Grafikon 44: Struktura privatnih i javnih izdataka prema namjenama, BiH, 2014.

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Iako BiH ima prosječno kraću dužinu boravka u bolnicama i bolničko liječenje u BiH ono iziskuje značajne izdatke.

U BiH najviše se izdvaja za bolničko liječenje 30,6% i za medicinska sredstva za vanbolničke pacijente 28,2%. Na administraciju i upravljanje zdravstvenim sistemom troši se 3,3% i na vanbolničko liječenje 24%. BiH treba da iznađe načina na smanjenje troškova u bolničkom liječenju a jedan od načina je i preventivna zdravstvena zaštita na koju sada trenutno „odlazi“ samo 1,7% od ukupne potrošnje na zdravstvo.

Izazovi u zdravstvenom sektoru u BiH su svakako racionalizacija troškova uz istovremeno obezbjeđenje novih izvora finansiranja. Jedan od novih načina finansiranja predviđen je Reformskom agendom. Radi se o izdvajanju iz akciza i usmjeravanju u zdravstveni sektor. Jedan od značajnih izazova svakako je i pristup zdravstvenoj zaštiti budući da oko 15% stanovnika nije pokriveno socijalnim zdravstvenim osiguranjem. Pored finansijskog pristupa zdravstvenoj zaštiti postoji i fizički koji je posebno otežan za osobe sa invaliditetom. Izazov u narednom periodu za kreatore politika je svakako i prevencija zaraznih i nezaraznih bolesti.

V

Upravljanje u funkciji rasta

V. Upravljanje u funkciji rasta

V.1. Ubrzati proces tranzicije i izgradnje kapaciteta

Učinkovita i djelotvorna administracija ključna je za ubrzanje procesa tranzicije. Javna uprava treba doprinijeti ekonomskom i socijalnom razvoju BiH putem unaprijeđenja kapaciteta javne uprave da jača vladavinu prava, smanjuje korupciju i stvara okruženje koje je povoljno za poslovanje i pružanje javnih usluga neophodnih za ekonomski razvoj.

Transparentnost, učinkovita vladavina prava, nizak nivo korupcije, visok nivo učešća civilnog društva u odlučivanju su karakteristike visoko-kvalitetne javne uprave. Ovakva javna uprava utemeljena je na političkoj, institucionalnoj, zakonskoj suradnji i dogovoru.

Da bi Bosna i Hercegovina adekvatno odgovorila na izazove prilagođavanja Europskoj uniji, te da bi se osiguralo učinkovitije i djelotvornije pružanje usluga građanima, javna uprava u BiH mora poboljšati suradnju i transparentnost između svih razina vlasti, ujednačiti sustav srednjoročnog planiranja i uskladiti ga sa finansijskim okvirom te osigurati harmoniziran pristup razvoju politika i koordinaciji.

Ovdje je osobito naglašena bolja suradnja na svim razinama, kako bi se izbjeglo donošenje pogrešnih i međusobno kontradiktornih politika i zakona, dalje razvoj alata koji će pridonijeti unaprjeđenju postojećih i budućih zakonskih rješenja kao što su npr. procjena utjecaja propisa i politika, analiza njihovog učinka, srednjoročno i godišnje planiranje u institucijama, mehanizmi javnih konzultacija, sigurnost građana, suradnja policijskih agencija, pravosuđa, tužilaštva, sigurne i zaštićene državne granice i sl.

Reforma javne uprave

Učinkovita i djelotvorna javna uprava od ključnog je značaja za zadovoljavanje kriterija iz Kopenhagena i ima presudnu ulogu u unaprijeđenju uprave putem stabilnijih institucija i provođenja planova borbe protiv korupcije. Reforma javne uprave (u daljem tekstu RJU) podrazumijeva širok spektar ciljeva i aspekata koje je potrebno naglasiti. Ona je multidisciplinarni proces koji je uzajamno povezan sa velikim brojem drugih sektora koji se odnose na dnevni red proširenja EU. Dio je političkog kriterija za priključivanje EU i uključuje učinkovitije funkcionisanje demokratskih institucija. Reforma javne uprave u BiH predstavlja ključnu dimenziju procesa reforme koji BiH vodi ka članstvu u EU.

Propisi o državnoj službi iako ne pripadaju ni jednom konkretnom poglavlju pravne stečevine EU, smatraju se preduvjetom za pridruživanje EU. Pravni okvir za državnu službu još uvijek je neujednačen. Stoga, planirani zakoni o državnim službenicima i uposlenicima trebali bi da stvore osnovu za daljnje reforme. Ovi zakoni treba da budu doneseni ubrzo nakon novih entitetskih zakona o radu. Usvajanjem Strategije RJU 2017.-2020. očekuje se usvajanje ključnih principa za reformu javne uprave s ciljem stvaranja modernizirane, efikasne i transparentne javne uprave (SIGMA)¹⁴⁵.

Reformskom agendom 2015.-2018. planirano je i donošenje mjera ograničenja za zapošljavanje na svim nivoima vlasti u javnoj upravi dok se revizija postojećih kadrova ne završi. Isto važi i za zamrzavanje ukupnog fonda plaća. Vijeće ministara BiH je realiziralo mjere koje se odnose na zamrzavanje ukupnog

¹⁴⁵ Dokument Principi Javne uprave - SIGMA predstavlja zajedničku inicijativu organizacije OECD i EU, koju u najvećoj mjeri finansira EU. Obuhvata elemente kao što su pouzdanost, predvidljivost, odgovornost i transparentnost, kao i tehnička i upravna sposobnost, uprave i da djelotvorno transponira i provodi *acquis communautaire*.

fonda plaća u javnom sektoru do donošenja revidiranog sistema određivanja plaća na osnovu vrijednosti. Za realizaciju u narednom periodu preostalo je usvajanje nove Strategije RJU 2017.-2020. koja će biti zasnovana na pomenutim ključnim principima reforme javne uprave.

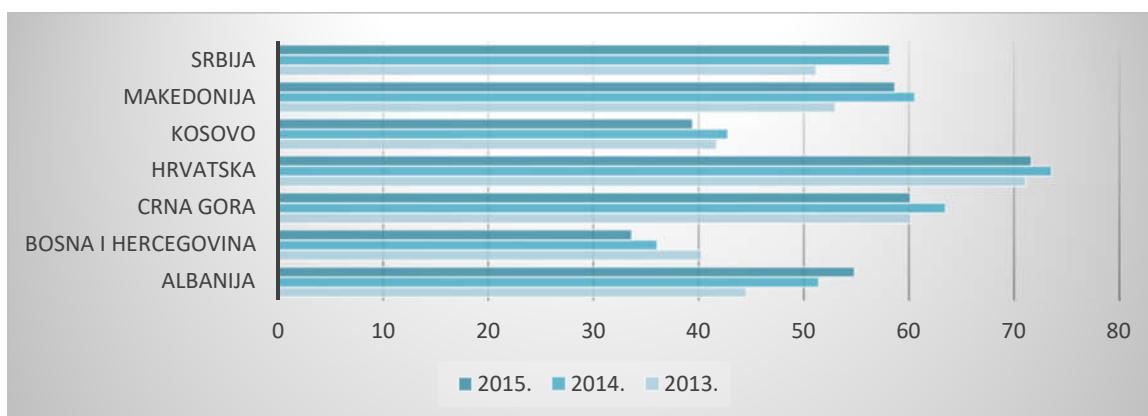
Provedba prethodne Strategije RJU i Revidiranog akcionog plana¹ (RAP 1) još uvijek traje i na temelju Izvještaja o napretku Ureda koordinatora, ukupno 68% ciljeva iz RAP1 ispunjeno je do kraja 2016. godine. usporedbe radi, isti Izvještaj navodi da je u 2015. godini bilo realizirano 65% ciljeva. Posmatrajući prema reformskim oblastima RAP 1, najviše ciljeva je ostvareno u oblasti Institucionalna komunikacija, i to 77%, a najaktivniji u ispunjavanju ovih ciljeva je državni nivo¹⁴⁶. Istovremeno najmanji procenat realizacije ciljeva bilježi reformska oblast e-Uprava s 49%.¹⁴⁷ Ono što je važno za naglasiti je da se aktivnost vezana za strategiju RJU provodi na svim razinama uprave BiH.

RJU osim što je preduvjet za uspješnu integraciju Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju predstavlja i obvezu prema Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju. Javna uprava ima ključnu ulogu u procesu evropskih integracija jer omogućava provedbu neophodnih reformi za ulazak u EU, te istovremeno osigurava učinkovit dijalog o procesu pristupanja. Sposobnost upravnih kapaciteta za usvajanje i provedbu osnovnih propisa EU (acquis communautaire) jedan je od glavnih uvjeta za članstvo u EU. Modernizacija javne uprave u našoj zemlji potrebna je, ne samo zbog našeg stremljenja ka Evropskoj uniji, nego, prije svega, kao pretpostavka za odgovornu i troškovno efikasnu državnu službu.

Koncept "dobre uprave" predstavlja širi kontekst koji je predmet praćenja i procjena međunarodnih organizacija kao što je Svjetska banka i EU za zemlje kandidate i potencijalne kandidate. Obuhvaća elemente kao što su pouzdanost, predvidljivost, odgovornost i transparentnost, kao i tehnička i upravna sposobnost, uprave i da djelotvorno transponira i provodi *acquis communautaire*.

Efektivnost vlade predstavlja sposobnost države da formuliра politike i ostvaruje postavljene ciljeve politika, a posmatra se kroz kvalitet javnih usluga, kvalitet javne službe i stupanj neovisnosti o političkom pritisku, kvalitet formuliranja politika i njihova provedba kao i kredibilitet vladine posvećenosti usvojenim politikama. Prema ovim pokazateljima Bosna i Hercegovina je i u 2016. godini najniže rangirana u regiji dok najbolje pokazatelje i dalje ima Hrvatska.

Grafikon 45: Pokazatelji upravljanja - Efektivnost vlada, Svjetska banka (2016.)

Izvor: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home>

¹⁴⁶ Izvještaj Ureda za reformu javne uprave o praćenju Strategije reforme javne uprave, 2015

¹⁴⁷ Izvještaj Ureda za reformu javne uprave o praćenju Strategije reforme javne uprave, 2015

U veljači 2016. godine Bosna i Hercegovina je usvojila Odluku o mehanizmu koordinacije čije usvajanje je bilo jedan od ključnih uvjeta za upućivanje kredibilnog zahtjeva za članstvo u EU. Slijedom događaja, Bosna i Hercegovina podnijela je Zahtjev za članstvo u EU, što je prvi korak ka dobijanju statusa kandidata za članstvo u EU, a i preduvjet za otvaranje pregovora o pristupanju.

U svrhu pripreme mišljenja (avis), EK je dostavila Bosni i Hercegovini upitnik temeljem kojeg će ocijeniti nivo dosezanja kriterija za članstvo u EU i spremnost naše države da napreduje u procesu europskih integracija do statusa kandidata i otvaranja pregovora o pristupanju. Popunjavanje Upitnika Europske komisije je zahtjevan posao koji treba dati precizne informacije o našoj zemlji, poštivanju političkih i ekonomskih kriterija, stupnju usuglašenosti sa zakonodavstvom EU-a, institucionalnim i administrativnim kapacitetima potrebnim za usklađivanje s pravnom stečevinom EU-a (acquis communautaire).

Strateško planiranje i kreiranje politika je važan segment reforme javne uprave. S tim u vezi, EK u svom godišnjem izvješću za 2016. naglašava bitnost harmoniziranog procesa srednjoročnog planiranja kao važnog elementa za jačanje koordinacije između svih razina vlasti.

U Bosni i Hercegovini još uvijek ne postoji jedinstven sistem za kreiranje politika. Nadležnosti za izradu i donošenje politika u BiH su decentralizirane, gdje se na državnoj i na razini entiteta i Brčko distrikta BiH primjenjuju različiti pristupi planiranju. Od 2015. godine u primjeni je Odluka o postupku srednjoročnog planiranja, praćenja i izvještavanja u institucijama BiH i Uputstvo o metodologiji u postupku srednjoročnog planiranja, praćenja i izvještavanja u institucijama BiH¹⁴⁸ kao i Odluka i Uputstvo o godišnjem planiranju rada i načinu praćenja i izvješćivanja o radu u institucijama BiH¹⁴⁹. Ovim Odlukama stvorene su pretpostavke da institucije BiH razvijaju kvalitetniju stratešku osnovu za planiranje i uvezivanje s budžetom. Proces srednjoročnog planiranja, praćenja i izvještavanja u institucijama BiH dodatno je osnažen usvajanjem Zakona o izmjeni i dopuni zakona o ministarstvima i drugim tijelima BiH¹⁵⁰ gdje je naglašeno da je Srednjoročni program rada VMBiH osnova za pripremu Dokumenta okvirnog proračuna i Srednjoročnih planova rada Institucija BiH.

VMBiH je usvojilo Srednjoročni program rada Vijeća ministara BiH za period 2016-2018. godina, te razmatralo Srednjoročni program rada Vijeća ministara BiH za period 2017-2019. godinu. Transparentnost je donekle osigurana putem javno dostupnih izvješća i objavljivanjem vladinih planova i sažetaka odluka. Međutim, javno dostupna izvješća ne omogućuju uporednu analizu dostignuća sa konkretnim ciljevima politike, navodi se u Izvješću EK za 2016. godinu.

Početkom 2016. godine usvojen je ERP (Program ekonomskih reformi) za 2016-2018. godinu, koji uključuje analizu i projekcije makroekonomskog okvira za razdoblje 2016.-2018. godine i pruža informacije o prioritetima i sektorskim strukturnim reformama na razini države, entiteta i BDBiH.

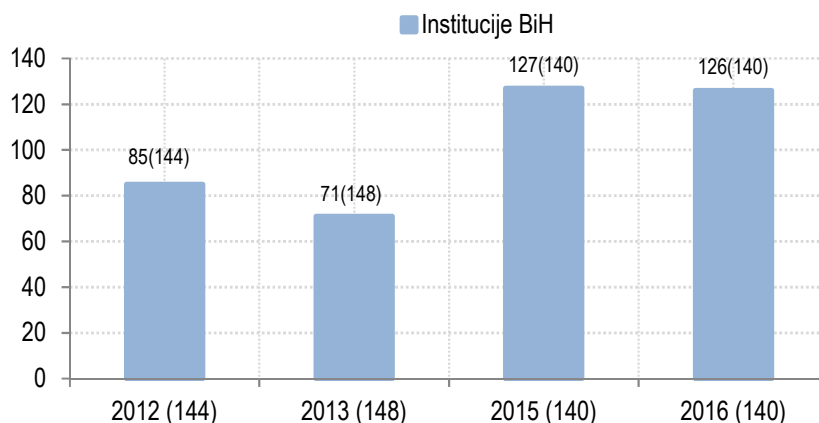
Još jedan dokument koji ukazuje na važnost izgradnje i osnaživanja institucija i institucionalnih kapaciteta kao faktora jačanja države je Izvješće Svjetskog ekonomskog foruma prema kojem, Institucionalno uređenje BiH i dalje predstavlja problem jer je BiH u odnosu na 2013. godinu, pogoršala svoju poziciju te je sa 71. mjesta od 148 zemalja dospjela na 126. mjesto od 140 zemalja. Može se reći da je u poređenju sa prethodnim godinama BiH najlošije ocijenjena.

¹⁴⁸ Službeni glasnik BiH, broj 62/14

¹⁴⁹ Službeni glasnik BiH, broj 94/14

¹⁵⁰ Službeni glasnik BiH, broj 19/16

Grafikon 46: Institucionalno uređenje BiH- rang u odnosu na posmatrani broj zemalja

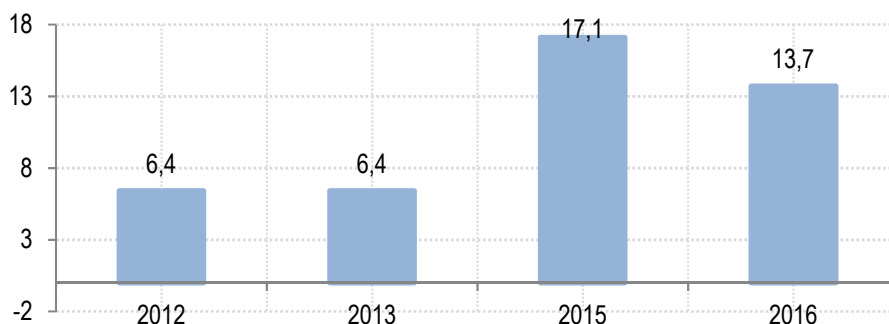

Izvor: Globalno izvješće o konkurentnosti za 2012/2013; 2013/2014; 2015/2016 i 2016/2017

Globalno izvješće o konkurentnosti promatra „institucije“ kao prvi od dvanaest stubova konkurentnosti. Stubovi su podijeljeni u tri skupine, sukladno fazama razvoja zemlje. Prema posljednjem izvješću BiH je u drugoj fazi (Faza efikasnosti) zajedno sa 30 drugih zemalja.

Isto izvješće navodi da je BiH poboljšala ocjenu, kad je pitanju faktor „neefikasnost državne administracije“ u odnosu na prethodnu godinu, međutim ovaj faktor se još uvijek navodi kao ključni u strukturi faktora koji ometaju poslovanje u BiH, što pokazuje da su reforme u ovoj oblasti nužne.

Grafikon 47: Neefikasnost državne administracije, 2012.-2016.

Izvor: Globalni izvještaj o konkurentnosti 2016/2017

Izvješće navodi da BiH i još neke zemlje moraju provesti strukturne reforme, kako bi postigle viši nivo konkurentnosti kao preduslov za ekonomski rast i toliko željeni rast zaposlenosti. Najveće poteškoće u Bosni i Hercegovini i dalje predstavljaju neučinkovita administracija, visoke porezne stope i destimulativna poreska regulativa, kao i politička nestabilnost, te korupcija.

Vladavina prava

Strategije za reformu sektora pravde u Bosni i Hercegovini 2014. –2018. godine usvojena je krajem 2015. godine. Akcioni plan koji definira mjere i aktivnosti te rokove provedbe usvojen je početkom 2017. godine. Dokumentom je identificirano pet najvažnijih reformskih oblasti, i to: pravosuđe, pristup pravdi, podrška ekonomskom razvoju, izvršenje krivičnih sankcija i pitanja u vezi s koordinacijom, rukovođenjem i odgovornošću sektora pravde u BiH. Iako se od ove strategije očekuje veliki broj pozitivnih efekata,

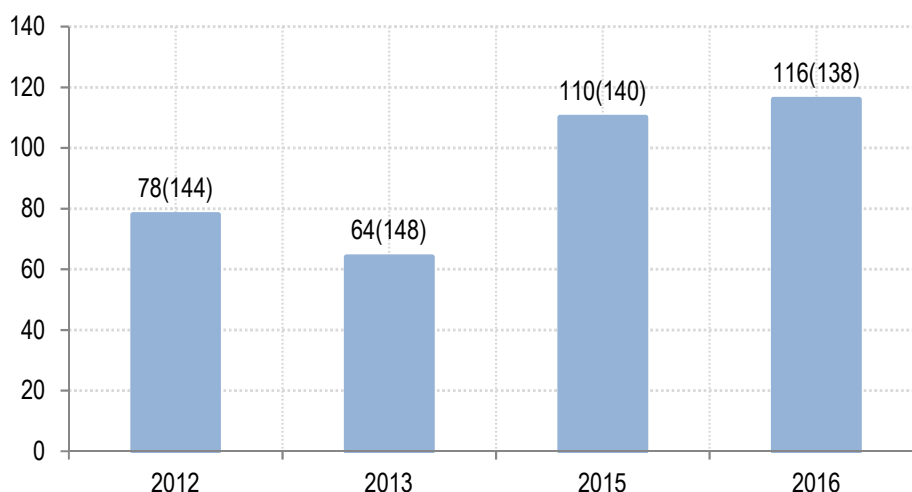
kao što je povećanje profesionalizma i integriteta nosilaca pravosudnih funkcija, prevencija korupcije i sukoba interesa, donošenje odluka u razumnom roku, pravosuđe i dalje ima nedostatke u pogledu neovisnosti i nepristrasnosti. Ne postoje formalne procedure kojima su propisane kazne protiv neprimjerenog utjecaja ili prijetnji neovisnosti pravosuđa.

Izvešće o napretku BiH za 2016. godinu navodi da je: „Pravosudni sistem Bosne i Hercegovine dostigao određeni nivo pripremljenosti. Određeni napredak ostvaren je u ispunjavanju pojedinih prošlogodišnjih preporuka po pitanju odgovornosti i integriteta u pravosuđu: usvajanje seta smjernica o sukobu interesa od strane Visokog sudskog i tužilačkog vijeća, izrada planova integriteta i disciplinske mjere“.

Reformska agenda 2015-2018. godine, također adresira pitanje dobrog upravljanja i vladavine prava kroz: „potrebu da se osigura nepovratno osnaživanje vladavine prava, koja mora biti izgrađena na osnovama konkretnog napretka u borbi protiv organiziranog kriminala, terorizma i korupcije“. Jedan od prioriteta u ovoj oblasti je i jačanje povjerenja građana u pravne institucije BiH. U ovoj oblasti, kao prvi korak, osim spomenute Strategije za reformu pravosuđa, izrađene su i usvojene planirane strategije kao što su Strategija za prevenciju i borbu protiv terorizma 2015.-2020., Strategija za borbu protiv korupcije 2015.-2019. i akcioni planovi za njihovo provođenje. Također je dosta značaja dato poboljšanju rada policijskih agencija, unaprijeđenju suradnje na svim razinama te unaprijeđenju regionalne i međunarodne policijske suradnje. Realizirane mjere većinom se odnose na tehničke aspekte suradnje policijskih agencija, prevenciju i borbu protiv terorizma te korupcije do određene mjere.

Prema Globalnom izvještaju o konkurentnosti 2016/2017 može se vidjeti da se rang BiH pogoršao u odnosu na 2013. godinu za skoro 50% što znači da postoji veliki utjecaj na neovisnost pravosudnog sistema. Sankcije zbog neprimjerenog utjecaja ili prijetnji kada je u pitanju neovisnost pravosuđa ne postoje. Visoko sudsko i tužilačko vijeće je ključna institucija koja regulira rad pravosuđa u BiH.

Grafikon 48: Neovisnost pravosuđa u BiH, rang u odnosu na posmatrani broj zemalja

Izvor: Globalni izvještaj o konkurentnosti 2016 /2017

Kako bi dopunio postojeće propise i unaprijedio sveukupnu odgovornost nosilaca pravosudnih funkcija, VSTV je u 2016. godini, u okviru provedbe Reformske agende, usvojilo smjernice koje se odnose na sprječavanje sukoba interesa u pravosuđu, izradu planova integriteta u pravosuđu i unaprijeđenje disciplinskog postupka.

U poređenju sa drugim zemljama po pitanju Efikasnosti pravnog okvira u rješavanju sporova Bosna i Hercegovina je rangirana kao 123. od ukupno 138 zemalja, dok je u prethodnoj godini zauzimala 128. mjesto od ukupno 140 zemalja¹⁵¹.

Korupcija

Korupcija je i dalje veliki problem u javnom sektoru BiH. Visoka razina korumpiranosti predstavlja simptom nepravilnosti u radu uprave, čime se troškovi prenose na građane i ekonomiju. Za rješavanja ovog problema izrađena je Strategija za borbu protiv korupcije i prateći Akcioni plan za period 2015-2019 godina. Tijekom prve godine provedbe Strategije BiH za borbu protiv korupcije, od 98 aktivnosti njih 25 je u potpunosti završeno, 63 je u procesu realizacije, dok 10 aktivnosti još nisu započete.

Bosna i Hercegovina je postala potpisnica Konvencije Ujedinjenih nacija protiv korupcije (UNCAC). Države članice Konvencije uvele su mehanizam za praćenje provedbe Konvencije posredstvom procesa revizije u kojem se procjenjuje provedba odredbi UNCAC-a u zemljama potpisnicama.

Zakon o zaštiti osoba koje prijavljuju korupciju u institucijama Bosne i Hercegovine (zviždači) stupio je na snagu 2014. godine. Na temelju njega, ukupno tri osobe su dobile status zviždača, dok je osam zahtjeva odbijeno. Međutim, ovaj zakon odnosi se i primjenjuje samo na javni sektor na državnom nivou.

Izvješće o napretku BiH za 2016. godinu navodi da je Bosna i Hercegovina dostigla određen nivo pripremljenosti u borbi protiv korupcije. Određeni napredak je postignut u realizaciji prošlogodišnjih preporuka po pitanju usvajanja akcioni planovi na različitim razinama vlasti. Ipak Izvješće dalje navodi, da je pravni i institucionalni okvir i dalje neadekvatan, a rascjepkanost akcionih planova čini njihovu provedbu manje efikasnom.

Tijekom 2015. godine provedeno je ukupno 140 istraga na državnom nivou o finansijskom kriminalu i korupciji, od čega je njih 77 (55 %) kompletirano, a 23 su proslijeđene Tužilaštvu Bosne i Hercegovine. U tijeku izvještajnog perioda nije bilo konačnih osuđujućih presuda u predmetima koji se tiču visokorangiranih osoba. Od 1. septembra 2015. godine do 15. avgusta 2016. godine u cijeloj državi potvrđeno je ukupno 296 optužnica. Donijete su 173 osuđujuće presude od kojih je većina bila uslovna kazna. Većina osuđujućih presuda se odnosila na zloupotrebu službenog položaja ili ovlaštenja.

Prema Istraživanju Transparency Internationala za 2016. godinu BiH je u 2016. godini dobila ocjenu 39 na skali od 0-100, gdje je 0 najviši nivo percipirane korupcije, dok 100 predstavlja najniži nivo. Prema ovom Indeksu BiH je na 83. mjestu od ukupno 176 zemalja uključenih u istraživanje. Poredeći rezultate prethodnih godina, gdje se ocjene kreću od 42 za 2012. godinu i 2013. godinu što je bila najviša ocjena u ovom periodu do 38. za 2015. godinu i 39. za 2016. godinu, vidljivo je da nismo ostvarili napredak.

¹⁵¹ Globalni izvještaj o konkurentnosti 2016/2017, Svjetska banka 2017

Tabela 11: CPI- Indeks percepcije korupcije BiH i zemalja komparatora

DRŽAVA	2016	CPI 2015	RAZLIKA U RANGU	POZICIJA 2016.	POZICIJA 2015	RAZLIKA U POZICIJI
HRVATSKA	49	51	-2	55	50	-5
CRNA GORA	45	44	1	64	61	-3
SRBIJA	42	40	2	72	71	-1
ALBANIJA	39	36	3	83	88	5
BOSNA I HERCEGOVINA	39	38	1	83	76	-7
MAKEDONIJA	37	42	-5	90	66	-24
KOSOVO	36	33	3	95	103	8

Izvor: Transparency International BiH, 2017.

BiH treba raditi na poboljšanju koordinacije između tijela zaduženih za prevenciju i borbu protiv korupcije, u skladu sa politikama EU o korupciji, kako bi zaštitila ljudska prava i zadovoljila kriterije za pristupanje EU. Problemi koji ometaju procesuiranje u predmetima korupcije u BiH dijelom su posljedica i rascjepkanosti pravosudnog sistema.

Prema Globalnom izvještaju o konkurentnosti 2016/2017 korupcija je zajedno sa neefikasnosti državne administracije navedena kao ključni faktor koji ometa poslovanje u Bosni i Hercegovini.

Povećan nivo korupcije posljednjih godina je zabrinjavajući. BiH ima za cilj postati zemlja članica EU i kao jedan od uvjeta treba osigurati učinkovit sistem za borbu protiv organiziranog kriminala i korupcije. Stoga je od ključne važnosti suprostavljanje korupciji u javnom i privatnom sektoru.

Prema ovome, jasno je da ne možemo govoriti o reformama, razvoju, privlačenju stranih investicija bez progressa u reformi sektora pravde, javne administracije kao i borbi protiv korupcije

Javna uprava u Bosni i Hercegovini i dalje je pred izazovima kako bi se pripremila za proces prilagođavanja evropskim integracijama. Razvoj kapaciteta na državnom nivou za kreiranje politika je važan radi što bolje koordinacije, razvoja strategija i sveukupnih politika. Nedosljedne politike dovode do povećanog rizika od dupliranja, neefikasne potrošnje, niže razine usluga, poteškoća u ostvarivanju strateških ciljeva, te na kraju i smanjenja upravljačkih kapaciteta.

Izazovi u ovoj oblasti su:

- Usvajanje i potpora provedbi novog cjelodržavnog strateškog okvira za RJU
- Neovisnost pravosudnog sistema i potpora provedbi strateških dokumenata iz ove oblasti;
- Provedba mjera Reformske Agende, Programa ekonomskih reformi i sl.;
- Osigurati financijsku i svaku drugu potporu provedbi strategije borbe protiv korupcije.